

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Bc. Dana Dvořáková

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**VOLNÝ ČAS V ZAŘÍZENÍ PRO KLIENTY
S NAŘÍZENOU ÚSTAVNÍ VÝCHOVOU**

**FREE TIME IN FACILITIES FOR CLIENTS THE
INSTITUTIONAL EDUCATION**

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Dana Dvořáková

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením

Doc. PaedDr. Evy Šotolové, Ph.D.

V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

Praha, 2013

.....

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady, které jsem od ní získala při zpracování této práce. Chtěla bych také poděkovat všem pedagogům a dětem, kteří mi vyšli ochotně vstříc při vlastním šetření a pomohli získat data pro praktickou část diplomové práce.

ABSTRAKT:

Diplomová práce zabývající se volnočasovými aktivitami dětí v zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou má za cíl zjištění a komparaci trávení volného času klientů dvou vybraných zařízení.

Teoretická část charakterizuje termíny ústavní a ochranná výchova, včetně historické a současné právní úpravy, postup při jejich realizaci. V rámci školských zařízení uvádí rozdíly ve výchovné práci mezi vybraným dětským domovem a dětským domovem se školou. Dále seznamuje s charakteristikou volného času a volnočasových aktivit i s dokumenty týkající se volného času.

Výzkumná část blíže seznámí s charakteristikami zařízení a respondentů. Interpretuje výsledky získané prostřednictvím kvantitativního výzkumu, při kterém byla použita jako hlavní výzkumná technika polostrukturovaný rozhovor, dále výsledky získané analýzou otevřených otázek a dalších zjištění z rozhovorů. Cílem je analýza volnočasových aktivit klientů ve věku 11-18 let ve vybraném Dětském domově Racek a Dětském domově se školou Sedlec-Prčice a zjištění, jak moc se liší využívání, nabídka, rozsah, obsah, skladba volnočasových aktivit v těchto zařízení. Dále zmapování současné situace týkající se trávení volného času klientů ve dvou typech zařízení, ověření zájmů ve volném čase, jak pestrá a přitažlivá je nabídka činností a dále ověření, zda existují rozdíly ve využívání volného času mezi klienty v dětských domovech a v dětských domovech se školou.

KLÍČOVÉ POJMY:

Ústavní výchova, dětský domov, dětský domov se školou, volný čas.

ABSTRACT:

Thesis deals with the leisure activities of children in institutions for children with ordered institutional care, the objective is to find a comparison leisure clients between two selected devices.

The theoretical part describes the term institutional and protective education, including historical and current legal regulations, the procedure for their implementation. The school facilities indicates differences in educational work among selected children's home and children's home with the school. The article introduces the characteristics of

free time and leisure activities with the documents relating to free time. The research part more familiar with the characteristics of the device and respondents. Interprets the results obtained through quantitative research, which was used as the main research technique structured interview with three kinds of questions (closed, semi-closed and open).

The aim is to analyze the leisure clients aged 11-18 years in selected Seagull Children's home Children's home and the school Sedlec-Prčice and seeing how much different use, offer, scope, content, and structure of leisure activities in these facilities. Further mapping of the current situation regarding leisure clients in similar types of equipment, verification of interests in leisure time, how varied and appealing menu of activities and is further verify whether there are differences in time use among clients in orphanages and foster homes with the school.

KEY TERMS:

Institutional care, children's home, children's home with school, leisure.

OBSAH:

ÚVOD.....	9
1 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA	12
1.1 Ústavní výchova	13
1.2 Ochranná výchova	15
1.3 Zařízení pro okamžitou pomoc	17
2 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY	19
2.1 Diagnostický ústav	21
2.2 Dětský domov	23
2.3 Dětský domov se školou	26
2.4 Výchovný ústav	27
2.5 Zařízení pro preventivně výchovnou péči	28
3 REALIZACE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	29
3.1 Nařízení ústavní a ochranné výchovy	30
3.2 Předběžná opatření k zajištění péče o dítě	33
4 VOLNÝ ČAS	35
4.1 Charakteristika volného času	36
4.2 Volný čas z hlediska historického vývoje	39
4.3 Trávení volného času	40
4.4 Funkce volného času	44
4.5 Patologie využívání volného času	46
5 VOLNÝ ČAS JAKO FAKTOR OVLIVŇUJÍCÍ DĚTI S PORUCHOU CHOVÁNÍ A EMOCÍ	48
5.1 Význam aktivního trávení volného času pro rozvoj dětí s poruchou chování a emocí	49
5.2 Návrh volnočasových aktivit pro děti s poruchami chování	52
5.2.1 Hry.....	52
5.2.2 Arteterapie	54
5.2.3 Zooterapie	55
5.2.4 Muzikoterapie	56
5.2.5 Taneční terapie	57

6 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE	58
6.1 Cíl šetření	59
6.2 Charakteristika sledovaného souboru	59
6.2.1 Charakteristika zkoumaného vzorku	60
6.2.2 Dětský domov Racek – charakteristika zařízení	63
6.2.3 Dětský domov se školou Sedlec-Prčice – charakteristika zařízení	67
6.2.4 Odlišnosti ve výchovné práci ve volném čase v dětském domově a v dětském domově se školou	73
6.3 Metody šetření	75
7 ŠETŘENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	77
7.1 Stanovené předpoklady	77
7.2 Realizace výzkumného šetření	77
7.3 Příprava (konstrukce) výzkumného nástroje – rozhovoru	78
7.3.1 Otázky k rozhovoru	78
7.4 Předpoklad 1	87
7.4.1 Posouzení 1.předpokladu	102
7.5 Předpoklad 2	105
7.5.1 Posouzení 2 předpokladu	112
7.6 Předpoklad 3	113
7.6.1 Posouzení 3 předpokladu	118
7.7 Předpoklad 4	119
7.7.1 Posouzení 4 předpokladu	125
7.8 Shrnutí výzkumu	126
8 SOUČASNÝ POHLED NA PROBLEMATIKU VOLNÉHO ČASU KLIENTŮ VE SLEDOVANÝCH ZAŘÍZENÍCH	129
ZÁVĚR	132
RESUMÉ	139
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	140

ÚVOD

Problematika volného času, a především volnočasových aktivit klientů v zařízeních s nařízenou ústavní výchovou je téma, kterým se budeme zabývat v diplomové práci. Zaměříme se především na otázky týkající se nabídky a pestrosti, na volný čas klientů, jeho „smysluplné trávení“ a také na aktivity dětí a jejich zařazování do denního režimu dne, neboť hlavním smyslem vychovatelů je, aby klienti trávili svůj volný čas nějakým zájmem, a omezila se tím možnost páchání protizákonné činnosti.

Lidský život je plný nejrůznějších obtíží a překážek. Klienti žijící v ústavním zařízení mají jiný svět než my - neměli v životě dostatek lásky, jejich dosavadní zážitky byly naplněny prázdnotou, a tak si našli cestu, jak vyplnit své nedostatky. Sami nevěděli, co je správné a co špatné, nikdo jim neukázal správný směr cesty, nikdo se o ně nestaral a nezajímal, a tak si vytvořili svá vlastní pravidla, do nichž ovšem společnost musela zasáhnout.

Dříve osoby odchylné od stanovených pravidel zavírali na okraj města, byly od dané společnosti izolovány. Dnešní doba toto nepřipouští. Pro tuto problémovou skupinu jsou vytvořeny ústavy, které by měly být brány jako pokus o „náhradní domov“.

V ústavní péči jsou děti z rozličných důvodů - některé z důvodu zanedbání rodinou, jiné proto, že nemají nikoho, kdo by se o ně staral, dále i za kriminální činnost nebo za požívání omamných látek, záškoláctví. Často jsou důvody umístění spojeny s výchovou, nefungováním rodiny, s okolním prostředím, v adolescentním věku se do nich promítají vlivy vrstevníků, patrný je i vliv médií.

Pokud dítě necítí bezpečné zázemí v rodině, má problémy ve škole a ani jeho volný čas mu neposkytuje adekvátní regeneraci duševních i fyzických sil, dostává se do bludného kruhu, jehož jedním z následků může být právě sociálně patologické chování, ohrožující jeho i společnost. Jeho další fungování potom záleží i na tom, najde – li se nějaká pomocná ruka, která mu bude nápomocná při cestě z tohoto kruhu ven.

Poté záleží na možnostech a chuti jednotlivých pracovníků výchovných zařízení, ale i pracovníků v institucích pro volnočasové aktivity, jakým způsobem naučí děti jim

svěřené smysluplně trávit volný čas. Existuje snad lepší cesta, jak naučit nezletilé dítě, které nedodržuje společensky daná pravidla, chovat se jinak? Tedy přesněji řečeno – chovat se lépe? Snad všichni známe ono okřídlené úsloví „Kdo si hraje, nezlobí.“ Pokud jsou problémové děti zabaveny nějakou pro ně zajímavou činností, nemají na zlobení čas ani myšlenky. Vychováváme je tím, že je naučíme zaujmout se, vytvářet nějaké hodnoty či sdílet s ostatními příjemně strávené chvíle. U dětí tvoří volný čas podstatnou část jejich života. Kvalita trávení volného času a kvalita výchovy v tomto čase může předejít nežádoucímu chování. U dětí z dětských domovů to platí dvojnásob. Právě nedostatek lásky, nesprávně fungující rodina či špatné vzory mohou mít na děti nevhodný vliv. Potom přichází vychovatel jako ten, kdo má nahradit chybějící prvek, a pro děti v dětských domovech patří k nejdůležitějším osobnostem. Společnost jim dává za úkol zajistit harmonický vývoj dětí a mládeže a garantovat jejich všestranný rozvoj tak, aby našly uplatnění v různých sférách lidské činnosti. Kromě jiných metod a forem jim k tomu jako prostředek slouží zájmová činnost a způsob využívání volného času. Jedná se o významnou složku jejich výchovné práce, jelikož působí na tělesnou, psychickou i sociální stránku osobnosti dítěte a dává možnost ovlivnit celkový přístup k životu a nasměrovat děti k pozitivnímu životnímu stylu.

Motivací k výběru tématu diplomové práce byla ta skutečnost, že již devět let pracuji v dětském domově se školou v Sedlci-Prčice jako asistent pedagoga, a proto jsem se mohla opřít o své zkušenosti získané při práci s těmito dětmi a mládeží.

Každý den se tak při své práci setkávám a seznamuji s problematikou dětí, vůči kterým se osud zachoval macešsky. Důvody k umístění bývají různé, ale všechny děti spojuje psychická deprivace vzniklá odloučením od rodiny, která ovlivňuje celý jejich další život a vlastní životní postoj. Životní osudy byly k některým dětem obzvláště kruté a jejich osamocení je potkalo již v předškolním věku. V dětském domově pak tyto děti zůstávají až do dospělosti. Jen některým z nich se podaří dostat se a vyrůst v náhradní rodině. Na své těžké životní cestě jsou ovlivňovány, determinovány sociálními silami, svou biologickou rodinou, výchovnými činiteli ústavního zařízení a prostředím, kde žijí. Myslím, že budu moci využít své již nabyté znalosti a zkušenosti v této problematice pro svou práci. Proto, aby byla co nejefektivnější, považuji za nutné, aby nejen vychovatelé, ale i děti dokázaly spolupracovat, mohly činnost ovlivňovat a aby se na její přípravě mohly podílet. Dokáží to však? Je možné v rámci zákonných norem a pravidel

nechat děti podílet se na své výchově? Zajímá je vůbec, s jakými podmínkami je jejich život v ústavním zařízení spjat? Někdy máme pocit, že dětem příliš umetáme cestičky a ony se pouze nechávají vést. Nebylo by lepší, aby o sobě více rozhodovaly, možná by je všechno více bavilo a zaujaly by zodpovědnější přístup.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

V teoretické části vysvětlíme pojmy týkající se tématu práce, např. institucionální výchova, školská zařízení pro plnění ústavní a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, dále volný čas a s ním související jeho trávení a využívání.

V praktické části se pokusíme pomocí kvantitativního výzkumu zjistit možnosti volnočasových nabídek v ústavních zařízeních. Uvedeme metody a techniky výzkumu. Seznámíme se zařízeními, ve kterých probíhalo šetření a s charakteristikou výzkumného vzorku. Dále přiblížíme samotnou realizaci šetření, uvedeme výsledky šetření, vyhodnotíme získaná data, zhodnotíme stanovené předpoklady a celé šetření. V závěru celé diplomové práce uvedeme seznam použitých zdrojů. Cílem diplomové práce je analýza volnočasových aktivit klientů v zařízeních s nařízenou ústavní výchovou ve věku od 10 do 18 let a zjištění, jak moc se liší využívání a nabídka volnočasových aktivit ve dvou zařízeních, v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici a v Dětském domově Racek u Benešova. Budeme pracovat s volným časem, který dětem zbývá po příchodu ze školy, po splnění všech povinností a po přípravě do školy. Tato dvě zařízení byla vybrána účelově, obě spadají pod stejnou legislativu, mají mnoho společného, ale výchovná práce se v nich liší. Do dětského domova jsou umísťovány děti, které nemají poruchy chování a do dětského domova se školou ty, které závažné poruchy chování mají. Stanovili jsme si předpoklady o některých odlišnostech ve výchovné práci ve volném čase v těchto zařízeních.

Motto

*„Výchova dětí je činnost,
při níž musíme obětovat čas,
abychom ho získali“.*

Jean Jacques Rousseau

1. INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA

Rodina pro dítě sehrává významnou úlohu v jeho životě, mimo jiné napomáhá v naplňování práv dítěte, jako např. právo na ochranu a péči nezbytnou pro blaho dítěte a právo na rozvoj dítěte (Úmluva o právech dítěte, 1989).

Pokud rodina není schopna zabezpečit základní práva dítěte a vykonávat své povinnosti vůči němu, pak tuto úlohu přebírá stát prostřednictvím sociálně-právní ochrany dětí. Hlavním záměrem pracovníků sociálně-právní ochrany dětí (SPOD) je ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Činnost pracovníků SPOD vymezuje zákon č. 359/1999 Sb., který stanovuje povinnost chránit veškeré zájmy, život a zdraví nezletilých dětí. Pracovníci SPOD mohou jako jediní pracovníci pomáhajících profesí bez souhlasu rodičů provádět sociální šetření v místě bydliště rodiny, dotazovat se na dítě a na péči rodičů ve školním zařízení či u dětského lékaře. Pokud na základě příslušných informací vyhodnotí stav dítěte jako ohrožující, obrátí se s návrhem řešení na soud, který rozhodne o dalším potupu. Do jejich kompetencí spadá také uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, dále poskytují podporu rodičům po umístění dítěte mimo rodinu, zejména se snaží stabilizovat rodinné poměry tak, aby bylo možné vrátit dítě zpět do rodiny. Pomoc směřována směrem k rodičům se označuje jako sanace rodiny (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Sanace rodiny představuje soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány rodičům a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Cílem sanace rodiny je předcházet nebo minimalizovat příčiny ohrožení dítěte a zároveň poskytnout pomoc také rodičům a podpořit zachování rodiny jako celku. Snahou je zabránit odebrání dítěte z rodiny

do zařízení pro výkon ústavní výchovy, ale to jen za předpokladu, že se daří spolupracovat s rodiči na zajištění adekvátních podmínek pro dítě, které pro něho nejsou nežádoucími. Pokud je dítě rodině odebráno, tak se sanace rodiny podílí na vytvoření vhodného rodinného prostředí, do něhož by se dítě ze zařízení náhradní výchovné péče mohlo vrátit (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Termín náhradní výchovná péče zahrnuje ústavní výchovu, ochrannou výchovu a péči o děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Náhradní výchovná péče je realizována ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (Zákon č. 109/2002 Sb.). Někdy se jako synonymní výraz k náhradní výchovné péči užívá pojmu ústavní péče, kterou se rozumí „*péče poskytovaná klientům profesionály (i dobrovolníky) v ústavním zařízení, jež poskytují náhradu chybějícího domova či chybějícího a jinak nedostupného komplexu služeb*“ (Matoušek, 2003, s. 253).

Matějček a kol. (1999) pod pojem náhradní výchovná péče zahrnuje péči ústavní, v níž je dítě vychovááno ve chvíli, kdy nemůže být vychovááno ve vlastní rodině. Dále rozlišuje termín náhradní rodinná péče, který označuje situaci, kdy je dítě vychovááno náhradními rodiči v prostředí, jež se nejvíce podobá přirozené rodině, jedná se zejména o osvojení a pěstounskou péči.

Škoviera (2007) se zabývá vhodností použití termínů náhradní péče nebo náhradní výchova. Jako vhodnější termín shledává označení náhradní výchova, který zdůrazňuje obousměrnou a oboustrannou činnost, dále asociuje nezávislý vztah, jenž umožňuje naplňovat humanistické cíle výchovy. Naopak pojem péče vyjadřuje vztah závislého a nezávislého individua. Jedná se o jednosměrnou aktivitu, kdy subjekt poskytuje objektu péči. Rozdíl lze také spatřovat v oblasti potřeb, jež jsou záměrem prováděných aktivit. Zatímco výchova se více zaměřuje na potřeby psychologické a sociální, tak v oblasti zájmu péče stojí uspokojování biologických potřeb.

„*Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se přiklání k užívání termínu institucionální výchova, který nese název pro označení systému náhradní výchovy realizované v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy*“ (Dvořák. *Systém náhradní výchovy*. Praha, 2007 [online]. [cit. 2012-10-9]).

1.1 Ústavní výchova

Soud či orgány-sociálně právní ochrany dětí mohou uložit výchovná opatření. Jedná se

o napomenutí nezletilého, jeho rodičů a osob, jež narušují jeho řádnou výchovu, dále pak o stanovení dohledu nad nezletilým, který provádí za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště či na pracovišti nebo mohou nezletilému uložit omezení, jež zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav nevhodných pro nezletilou osobu (Zákon č. 94/1963 Sb.).

Pokud ale výše uvedená opatření nevedla k nápravě stavu, může obecní úřad obce s rozšířenou působností podat návrh k soudu například na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, nebo na nařízení ústavní výchovy (Zákon č. 359/1999 Sb.).

Ústavní výchova představuje „opatření navržené orgány sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem, které se uplatňuje v případech, kdy rodina o dítě není schopna nebo ochotná náležitě pečovat a výchovu dítěte nelze zajistit jiným přiměřeným způsobem“ (Matoušek, 2003).

Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba při výchovných opatřeních na jeho názor vzít zřetel. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte není možné zabezpečit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní (Zákon č. 94/1963 Sb.).

Ústavní výchova je výchovné opatření nařizované soudem dle § 46 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině dětem od 3 do 18 ti let věku, kdy je jejich výchova vážně ohrožena či narušena nebo pokud rodiče nemohou z jiných vážných důvodů výchovu zabezpečit. O ústavní výchově rozhoduje soud na návrh obce s rozšířenou působností dle zákona o rodině. Nařizuje se z důvodů sociálních a výchovných. Ústavní výchova nemá trestní, ale preventivní charakter a trvá pouze tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnáctého roku života jedince, tedy do dosažení jeho zletilosti. Výjimečně může být soudem prodloužena i po dosažení zletilosti, nejdéle však do devatenácti let. Výkon ústavní výchovy u dětí do tří let věku zabezpečují zdravotnická zařízení, tj. kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let, u jedinců od tří do osmnácti let školská zařízení.

Pokud byla ústavní výchova nařízena z důvodů sociálních, je jedinec starší tří let zpravidla umístěn do dětského domova. Pokud jde o ústavní výchovu z výchovných

důvodů, jedinec putuje do dětského domova se školou či výchovného ústavu (Slomek, 2010).

Ústavní výchova je právně upravena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, dále v jeho novele zákona č. 383 / 2005 Sb. i novele č.333/2012 Sb. ze dne 19. září 2012.

Nejčastější důvody, které vedou k umístění dítěte do ústavního zařízení, bývají podle Bittnera (2007):

- Dítě je opuštěné či odložené nebo psychicky, fyzicky či sexuálně týráno, zanedbáváno.
- Rodiče dítěte zemřeli nebo neplní své rodičovské povinnosti.
- Nepříznivá sociální situace rodiny.
- Dítě má výchovné problémy nebo trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče mu nejsou schopni zajistit dostatečnou péči.

1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je „*institut českého práva uplatňovaný v rámci trestněprávního soudního řízení jako tzv. ochranné opatření*“ (Matoušek, 2003, s.135). Účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými (Zákon č. 218/2003 Sb.).

Ukládá se v případech, kdy dítě starší než 12 let a mladší než 15 let spáchá čin, který je u dospělých postihován formou výjimečných trestů, dále pak v případech, kdy se dítě mladší 15 let dopustilo protizákonného činu a není náležitě postaráno o jeho výchovu. Je možné k ní odsoudit i mladistvého (ve věku 15 – 18 let), který žije v nevhodném prostředí (Matoušek, 2003).

Při upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření mohou být mladistvému uložena výchovná opatření. Výchovnými opatřeními jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou (Zákon č. 218/2003 Sb.).

Ochranná výchova je tedy nápravné opatření nařizované u mladistvých osob v případě, že rodina není schopna zabezpečit zdárný vývoj jedince a jeho jednání už dosáhlo intenzity trestních činů (Kuja, Floder, 1989).

Podle § 98 trestního zákona upravuje ukládání ochranné výchovy zákon o soudnictví ve věcech mládeže (Zákon 40, ze dne 8.1.2009 trestní zákoník).

Podle § 22, ods.1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže stejně jako podle § 84 trestního zákona se ochranná výchova ukládá, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – část první, hlava II.- mladiství).

Ochranná výchova je tedy druh ochranného opatření stanovené trestním zákonem. Matoušek upřesňuje výklad zákona takto: *„Ochranná výchova má preventivní charakter, protože je nařízena v případě, kdy je pachatel trestného činu odsouzen, ale soud upustí od potrestání. Její uložení není zapsáno v rejstříku trestů.“*(Matoušek, 1999, s. 158.)

V trestním řízení se ukládá jen mladistvým, kteří v době spáchání činu dovršili 15 let věku, ale nedosáhli plnoletosti, tedy 18 let. Trestní zákon ukládá výkon ochranné výchovy v určených zařízeních, ve kterých je zajištěn dohled nad přípravou mladistvého na budoucí zaměstnání. Pokud začne pracovat a jeho chování se zlepší, může jej soud umístit mimo výchovné zařízení, v opačném případě naopak nařídit prodloužení ochranné výchovy. Stejně jako ústavní výchovu, lze i ochrannou výchovu uložit mladistvým do 18 let věku, ve zvláštních případech pak prodloužit (Matoušek, 1999).

Ochranná výchova stejně jako ústavní výchova nemá trestní charakter a její uložení se mladistvému nezaznamenává do trestního rejstříku. Má výchovný a preventivní účel. Trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnácti let věku. Pokud do tohoto věku nebylo účelu ochranné výchovy dosaženo, může soud pobyt klienta ve výchovném ústavu jeden rok prodloužit (nanejvýš tedy do ukončeného devatenáctého roku věku). Ochrannou výchovu ruší soud (Vocílka, 1994).

Ochranná výchova je uskutečňována ve školských zařízeních, jako jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy, které spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a sportu.

Ochranná výchova má v současnosti legislativní podporu hlavně v zákonech: č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů i v jeho novele.

Při ústavní i ochranné výchově mají za povinnost obecní úřady obcí s rozšířenou působností sledovat, zda jsou dodržována práva dítěte v ústavní péči, jejich duševní a tělesný rozvoj, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení a jak se vyvíjí vztahy mezi rodiči a dětmi. Tímto sledováním lze zabránit zbytečně dlouhým pobytům dětí v ústavní péči a případnou jeho další výchovu zajistit návratem do rodiny nebo svěřením do jedné z forem náhradní rodinné výchovy.

1.3 Zařízení pro okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče, jsou-li jeho život či příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, jež se ocitlo v prostředí či situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotní péče zdravotnickým zařízením a v psychologické a jiné nutné péči (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Do zařízení je dítě umístěno:

- na základě rozhodnutí soudu
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte
- nebo požádá-li o to dítě

Níže uvedená zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc lze považovat za součást systému náhradní výchovy, nejsou ale kompletním výčtem.

- Dům tří přání – je rozdělen na pobytovou a ambulantní část. Podmínkou přijetí dítěte je spolupráce s rodinnými příslušníky, pravidelně jedenkrát týdně docházející na ambulanci azylového domu, která je určena rodinám před, v průběhu i po ukončení pobytu dítěte v azylovém domě. Dům tří přání provozuje azylový dům Přemysla Pittra.
- Fond ohrožených dětí, jehož cílem je změnit údajně nevyhovující systém ústavní výchovy a nahradit jej rodinnou péčí na dobu, než se dítě může vrátit domů, nebo než je pro něj nalezena náhradní rodina (pěstounská péče, osvojení). Fond ohrožených dětí provozuje síť zařízení Klokánek.(Dvořák. *Systém náhradní výchovy*. Praha, 2007 [online]. [cit. 2012-10-9].

2. ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY

Vojtová (2005) říká, že praxe v níže uvedených typech zařízení směřuje k dětem a mladistvým s poruchami chování a emocí, jimž závažnost poruchy neumožňuje realizaci převýchovy v přirozeném sociálním prostředí. Těžiště působení v těchto školských zařízeních je v reedukaci a současně v diagnostice a poradenství.

Diagnostika je ve speciálně pedagogickém procesu důležitá ve dvou oblastech :

- v oblasti poznávání dítěte v kontextu poruchy chování a emocí
- a dále funguje jako zpětná vazba pro pedagoga, užívá se taky pro zhodnocení účinnosti intervence a reedukace i dalších opatření v celém resocializačním procesu

Ve školských zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu probíhá současně i vzdělávání, které směřuje k profesní orientaci mladistvého. (Vojtová, 2005).

Školská výchovná zařízení pro děti a mládež zahrnují „*soustavu institucí zajišťujících výchovu ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18 let*“ (Matoušek, 2003, s. 237).

Výkonem ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních se zabývá zákon č. 109/2002 Sb., jež byl v roce 2005 novelizován zákonem č. 383/2005 Sb. a v roce 2012 zákonem 333/2012 Sb.

Z uvedeného zákona mimo jiné vyplývá:

Účelem školských zařízení pro preventivně výchovnou péči je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Zákon č. 109/2002 Sb. i jeho novely stanoví, že školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou dětský domov, dětský domov se školou, který nahradil původní výchovný ústav pro děti a výchovný ústav v další diferenciaci. Školskými zařízeními pro plnění diagnostických výkonů ústavní či ochranné výchovy a předběžného opatření jsou diagnostické ústavy (Slomek, 2010).

„*Zařízení mohou být diferencována podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení, stupně obtížnosti výchovy, popřípadě i podle pohlaví svěřenců.*“ (Pilař, 2004, s. 307).

Uvedená školská zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a rovněž dětem, u nichž bylo vydáno předběžné opatření. Dětem je zajištěno stravování, ubytování a ošacení, učební potřeby a pomůcky, hradí se jim nezbytně nutné náklady na vzdělávání i náklady na dopravu do sídla školy. Jsou utvářeny podmínky pro účast na náboženské výchově i náboženských obřadů (Slomek, 2010).

Může to vypadat pouze jako požadavek legislativy, ale z vlastní zkušenosti víme, že v případě, kdy dítě projeví zájem o náboženskou výchovu, je plně respektováno. Umožní se mu účast na akcích místní farnosti, spolupracuje se s farářem a v případě jeho přání účastnit se nedělní bohoslužby, či jiného obřadu se zajistí pedagogickým asistentem jeho doprovod. Je-li dítě sociálně zdatné a místní možnosti to dovolují, je mu dána důvěra, může bohoslužbu navštívit i individuálně.

Systém zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, jak bylo již výše uvedeno, je právně upraven zákonem č. 109/2002 Sb. V oblasti ústavní péče se prolíná činnost tří orgánů státní správy – Ministerstva zdravotnictví ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

- Ministerstvo zdravotnictví ČR zajišťuje ústavní péči dětem od narození do jednoho roku života v kojeneckém ústavu a od jednoho do tří let v dětském domově a dětském centru pro děti do tří let.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR spravuje diagnostické ústavy, dětské domovy pro děti od tří do osmnácti let (popř. do devatenácti), dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR zodpovídá za ústavy sociální péče pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí tělesně nebo mentálně postižených. Jedná se o ústavy pro tělesně postiženou mládež, ústavy pro tělesně postiženou mládež s přidruženým mentálním postižením a ústavy pro tělesně postiženou mládež s více vadami.

Česká republika má dlouhodobě jedno ošklivé prvenství. Může se „pochlubit“ největším počtem dětí umístěných do ústavní výchovy. *„Přetékají nám dětské domovy i kojenecké a diagnostické ústavy. Pomůže profesionalizace pěstounské péče? Potřebujeme změnu systému a profesionální pěstouny,“* říkají odborníci. Jen v dětských domovech bylo

v roce 2009 téměř 5000 dětí. (*www. Kam v ČR s dítětem?*).

V roce 2009 byla schválena transformace systému náhradní výchovné péče. Rámcová koncepce MŠMT v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. Postupný proces transformace systému náhradní výchovné péče ve školských zařízeních má v souladu s aktivitami Národního akčního plánu následující hlavní cíle:

- snížit počet dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče, a to za předpokladu posílení preventivní složky práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami, rozvoj a dostupnost souvisejících podpůrných služeb, včetně navýšení počtu kvalifikovaných pracovníků,
- vytvoření sítě specializovaných ambulantních pracovišť s těžištěm v profesionální péči orientované na potřeby dítěte a práci s celým rodinným systémem,
- zvýšení životních šancí dětí, maximální podpora rozvoje osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností, zachování životní úrovně nezbytné pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj
- transformování, diferenciací a specializací náhradní výchovné péče pro pomoc dětem, u nichž je umístění do zařízení institucionální výchovy nejlepším, nebo jediným reálným možným řešením jejich situace (*Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011*. Tento Národní akční plán je výsledkem meziresortní spolupráce. Vláda schválila v červnu 2009).

2.1 Diagnostický ústav

Podle Procházkové in Vítková (2004) je diagnostický ústav vstupním diagnostickým zařízením, kterým prochází každý jedinec, který má být umístěn v kolektivní péči v rámci výkonu ústavní nebo ochranné výchovy (Vítková, 2004).

„Diagnostický ústav rozhoduje o přemístění svěřence mezi zařízeními náhradní výchovné péče ve svém územním obvodu, pokud se projeví během pobytu důvody, které by mohly k potřebě přemístění vést. Pokud diagnostický ústav hodlá umístit svěřence mimo určený územní obvod, musí tomu předcházet vzájemná dohoda s příslušným diagnostickým ústavem. Jestliže se diagnostické ústavy nedohodnou, náleží rozhodovací pravomoc ministerstvu (Pilař, 2004, s. 309).

Diagnostické pobyty trvají zpravidla osm týdnů, poté jsou děti na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení rozmísťovány do různých typů speciálních školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Část dětí může být rozmístěna administrativní cestou bez diagnostického pobytu, jedná se zejména o děti předškolního věku nebo některé sociální případy. Během diagnostického pobytu jsou děti podrobeny komplexnímu vyšetření zdravotnímu (včetně odborných vyšetření), psychologickému, speciálně pedagogickému, didaktickému, probíhají sociální šetření.

„Diagnostický ústav poskytuje po dobu nezbytně nutnou, nejdéle však po dobu tří pracovních dnů, péči dětem a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, zadrženým na útěku z jiných zařízení, popřípadě na útěku z místa dočasného pobytu či podmíněného umístění“ (Pilař, 2004, s. 309).

Diagnostické ústavy jsou v České republice rozděleny podle věku na dětské diagnostické ústavy (8 ústavů) a na diagnostické ústavy pro mládež (5 ústavů), ty se ještě dělí na diagnostické ústavy pro dívky (2 ústavy) a pro chlapce (3 ústavy) (Pilař, 2004).

Podle zákona č. 109/2002 Sb. tedy diagnostický ústav zpracovává komplexní diagnostiku dítěte a umísťuje je do příslušného zařízení náhradní výchovné péče s ohledem na výchovné a vzdělávací potřeby dítěte. Na základě komplexní diagnostické zprávy vypracovává návrh programu rozvoje osobnosti dítěte. Informuje orgány sociálně-právní ochrany dětí o dětech, které jsou vhodné k osvojení či ke svěření do pěstounské péče. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá obvykle 8 týdnů a jsou zde zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Diagnostický ústav vykonává celou řadu funkcí, jedná se o funkci diagnostickou, vzdělávací, terapeutickou, výchovnou a sociální, organizační a koordinační.

- Funkce diagnostická se zaměřuje na zjištění úrovně dítěte prostřednictvím pedagogických a psychologických činností.
- Vzdělávací funkce má za úkol stanovit úroveň dosažených znalostí a dovedností. Jsou respektovány speciální vzdělávací potřeby dítěte, které vycházejí vstříc jeho individuálním předpokladům a možnostem tak, aby bylo dosaženo jeho maximálního rozvoje.
- Terapeutická funkce usiluje pomocí aplikace pedagogických a psychologických činností o nápravu poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte.
- Funkce výchovná a sociální zajišťuje sociálně-právní ochranu dítěte, zaměřuje se na celou jeho osobnost a rodinnou situaci.
- Organizační funkce sehrává hlavní roli při umisťování dětí do vhodného typu zařízení.
Koordinační funkce zastřešuje a sjednocuje činnost a postup dalších zařízení s pracovní činností orgánů státní správy, které se zabývají péčí o děti
- Pokud není ohrožený mravní vývoj dítěte, je toto dítě umístěno do zařízení, které se nachází v blízkosti bydliště osob, které jsou odpovědné za jeho výchovu (Zákon č.109/2002 Sb.).

2.2 Dětský domov

Dětský domov patří do systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy (Vítková, 2004).

Posláním dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, u nichž se nevyskytují závažné poruchy chování, a lze do něho umístit i nezletilé matky s jejich potomky. Věkové rozmezí dětí se pohybuje od 3 do 18 let. Dětský domov vykonává úlohu výchovnou, vzdělávací a sociální (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Je to zařízení určené pro děti, které postrádají možnost vyrůstat v rodině z důvodu, že rodiče nemají, nebo že rodina není schopna či ochotna se o ně postarat. Lze rozlišit dva typy dětských domovů. Internátní typ fungoval zejména v minulých letech, byly zde vytvářeny skupiny dětí stejného věku a vychovatelé se střídali dle směn. Postupně docházelo k transformaci dětských domovů na rodinné typy, v nichž jsou děti rozděleny

do menších skupin, jež jsou věkově nestejnorodé. Každé skupině se věnují stálí vychovatelé a skupiny dětí mají svůj vlastní byt, který má napodobovat život a fungování v rodinném prostředí (Matoušek, O. 2003).

Rovněž podle Slomka (2010) dětské domovy pečují o děti podle jejich individuálních potřeb, plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti se vzdělávají ve školách, jež nejsou součástí dětských domovů. Do dětských domovů mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 let do 18 let.

Podle nás má struktura, denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, za úkol přizpůsobit dětské domovy co nejvíce zvyklostem běžné rodiny.

Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina. Takováto rodinná skupina má nejméně pět a nejvíce osm klientů. Sourozenci se vzhledem k žádoucímu udržení rodinných vazeb zpravidla zařazují do jedné skupiny. Ve výjimečných případech, není-li v domově dostatečný počet volných míst v jedné skupině, rozdělit se musí, ale pouze na co nejkratší dobu. Po uvolnění místa se okamžitě přemísťují do stejného domova. V dětských domovech je možné zřídit nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin. Výjimky uděluje ministerstvo (Pilař, 2004). Podle nás je všem dětem, mladistvým i nezaopatřeným osobám v těchto zařízeních poskytováno přímé zaopatření, které zahrnuje stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhradu nezbytně nutných nákladů na vzdělávání, nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, a také kapesné, osobní dary a věcnou pomoc při odchodu zletilých ze zařízení. Stát také hradí potřeby pro využití volného času, náklady na kulturní, sportovní a oddechovou činnost, na soutěžní akce, dopravu k rodičům nebo k jiným osobám odpovědným za výchovu. Většinou pocházejí z výrazně dysfunkčního prostředí, které nesplňovalo jejich základní biologické, psychické či sociální potřeby. Nejčastějším důvodem umístění dítěte do dětského domova jsou faktory sociální. Určitá část dětí přichází do dětských domovů z kojeneckých ústavů, kde podmínky pro harmonický rozvoj dítěte nelze z podstaty zařízení splnit. Proto si tyto děti, přestože nemají závažné poruchy chování, nesou s sebou do života osobnostní a výchovné problémy.

Častým problémem v prvním období pobytu dítěte je překonávání adaptačních obtíží. Odloučení od rodiny – i od takové, která neplnila dobře své funkce – představuje vážný zásah do života dětí. Jejich reakce jsou různé. Dětský domov je vřazen do systému organizací, pracujících na celkové terapii rodiny. Snaží se o obnovu vztahů v rodině, o udržení pozitivního vztahu mezi dítětem a rodiči. Návštěvy v rodině, pokud jsou možné, posilují pevnost vzájemných vazeb. Pracovníci komunikují s rodiči a snaží se s nimi spolupracovat. Pro děti je důležité přistupovat k nim citlivě a přiměřeně, aby požadavky na ně kladené jim byly srozumitelné. Při tom všem je třeba respektovat i dosavadní zkušenosti dítěte. Důležitý význam pro zdárný rozvoj dítěte mají činnosti ve volném čase. Účastní se všech domácích prací, tj. vaří, perou, uklízejí, chodí na nákupy, jsou cíleně vedené k samostatnosti a k zařazení do praktického života. Zájmová činnost v dětském domově je zaměřena na rozvíjení a navazování sociálních kontaktů a možnosti soustavněji se rozvíjet v nějaké činnosti pod odborným dohledem, proto děti navštěvují často kroužky mimo zařízení. Volný čas je obohacován sportovními akcemi, výstavami výtvarných prací, účastí v národních i mezinárodních sportovních i uměleckých soutěžích.

Podle Pilaře (2004) je v současné době v České republice 154 dětských domovů. *„Ztráta soukromí je pravidelnou daní za pobyt v ústavu. Ideální je vytvoření rodinných skupin, kterým se věnují stále tíž vychovatelé. Děti se musím neustále přizpůsobovat režimu, potřebám jiných spolubydlících. Domov se dá definovat jako místo, kde nejvíce můžeme být sami sebou a nejméně musíme dodržovat konvenci svých společenských rolí. V tomto smyslu ústav domovem téměř nikdy není* (Matoušek, 1999, s.122). Podle mínění autorky se u některých dětí však nepodaří zvládnout jejich poruchy chování, naopak, nabývají na závažnosti. Zde se jedná zejména o šikanu, zvýšenou agresivitu, opakované krádeže v obchodech, nedodržování vnitřního řádu a režimu dětského domova. V těchto případech nezbyvá, než aby dítě bylo, podle rozhodnutí příslušného diagnostického ústavu, přemístěno do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu.

2.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je určen pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají již závažné poruchy chování, vyžadují výchovně léčebnou péči nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Věková hranice je stanovena od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Děti se vzdělávají v zařízení dětského domova se školou (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Označení dětský domov se školou je užíváno od roku 2002. Nahradilo dříve používané názvy dětský výchovný ústav a zvláštní škola internátní. Zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Jedná se o děti, u nichž se vyskytují závažné poruchy chování nebo děti, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují zvláštní výchovný přístup (Slomek, 2010).

V tomto speciálním výchovném zařízení probíhá specifický výchovný proces. Předmětem výchovy je obtížně vychovatelný jedinec – jedinec s poruchami chování. Přímé výchovné působení začíná okamžikem umístění. Zpočátku je v úvodních fázích výchova spojena s překonáním odporu vychovávaných. Cílem je postupné odstraňování poruch chování, tlumení projevů defektivity. Tento proces je záměrný a řízený. Má své zákonitosti, prostředky, formy a metody (Slomek, 2010).

Jak uvádí Pávková, v tomto zařízení je základem výchovného a převýchovného působení pevně stanovený denní režim, jasné vymezení práv a povinností a vytvoření hodnotné a motivující náplně volného času. Možnost účastnit se volnočasových aktivit mimo zařízení je spojena s výsledky reedukace a resocializace jedince. Jsou tedy více zaměřeny na interní aktivity, hlavně z důvodu bezpečnosti a kázně klientů. Jde především o uzavřené prostředí (Pávková, 2002).

Podle mínění autorky dítě velice často prožívá situace napětí a stresu – jde o následky ze stálých konfliktů s okolím. Klienti jsou oproti minulým rokům agresivnější, ale i o hodně sociálně zdatnější, moc dobře znají svá práva, ale povinnosti již ne. Jsou velmi sebevědomí, mají větší nároky na stravu, na oblečení i na vzájemné vztahy. Někteří nerespektují jednoznačně stanovený režim.

„I přes výrazný nárůst agresivity u dětí a mladistvých by nebylo vhodnou cestou zavádět do dětských domovů se školou a následně do výchovných ústavů bezpečnostní

agentury, vybavovat vychovatele různými spreji, případně povolit výchovné izolace z trestu.“ (Pilař, 2004, s. 313).

Slomek uvádí několik důležitých prostředků a forem, které jsou vhodné k převýchovné práci, zejména ve volném čase dětí, který jim zbude po příchodu ze školy a po splnění každodenních povinností.

- Jako první uvádí hru, která vede k dodržování pravidel, učí sebeovládání, zvládání afektivních projevů, je prostředkem k překonání únavy. Patří mezi nejčastější formy ve využití pro volný čas. Pěstuje morální vlastnosti, ohleduplnost. Pro děti je důležitá účast vychovatele.
- Dalším prostředkem jsou pracovní činnosti, které musí mít smysl, učí ke svědomitosti a vytrvalosti. Je nutné eliminovat trestání prací.
- Režim pomáhá budovat návyk, stereotyp, biorytmus, hygienické zásady. Je nutné, aby platil pro všechny stejně.
- Stejně důležité je i prostředí, ve které výchova probíhá (Slomek, 2010).

Po roce 1989 došlo k určitému režimovému uvolnění. Zhoršila se úroveň dětí, které do dětských domovů přicházejí. Stále častěji se mezi dětmi objevuje sklon k násilnému jednání. Také je nezbytné se zmínit o snadné dostupnosti drog. Současné děti jsou mnohem méně než dříve ochotny a schopny se podřizovat autoritě (Vocílka, 1999).

2.4 Výchovný ústav

Podle zákona č.109/2002 § 14 má výchovný ústav v péči děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u kterých byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Jsou zřizovány zvlášť ústavy pro děti s nařízenou ústavní výchovou a výchovné ústavy pro děti s uloženou ochrannou výchovou.

Může zde být umístěno i dítě starší 12 let, u kterého je uložena ochranná výchova a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou (výjimečně je zde umístěno i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let).

Při výchovných ústavech se zřizují také základní a speciální školy, případně i střední školy, jako součást výchovného ústavu.

Výchovný ústav plní hlavně výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina, kterou tvoří nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. Je možné zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 výchovných skupin, do kterých se děti zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby (Vítková, 2004).

2.5 Zařízení pro preventivně výchovnou péči

Preventivně výchovná péče představuje poskytování speciálně pedagogických a psychologických služeb dětem, u kterých je přítomno riziko pro rozvoj poruchy chování nebo dětem, u nichž je porucha chování již rozvinuta, jsou zde patrné negativní jevy v sociálním vývoji, a přitom jim nebyla nařízena ústavní výchova či uložena ochranná výchova (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Střediska výchovné péče

Středisko výchovné péče poskytuje pomoc dětem a mládeži ve věku 10 – 26 let, kteří se dobrovolně rozhodnou jeho služby vyhledat a přijmout (Matoušek, Kroftová, 2003). Služeb preventivně výchovné péče mohou rovněž využívat osoby odpovědné za výchovu nebo pedagogičtí pracovníci. Spolupráce s nimi je žádoucí a mnohdy stěžejní (Matoušek, Kroftová, 2003).

Preventivně výchovná péče může být poskytována diagnostickým ústavem nebo střediskem výchovné péče formou ambulantních, celodenních nebo internátních služeb, které obvykle trvají 8 týdnů. Cílem činnosti je odstranění či zmírnění vzniklé poruchy chování a prevence vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji. Středisko pomáhá také dětem propuštěním z ústavní výchovy v integraci do společnosti a poskytuje konzultace i osobám odpovědným za výchovu a pedagogickým pracovníkům. Dále spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami, případně se speciálně pedagogickými centry, se školskými zařízeními a orgány, které se zaměřují na prevenci sociálně patologických jevů (Zákon č. 109/2002 Sb.).

3. REALIZACE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Problematika realizace ústavní výchovy a volby konkrétního zařízení je v kompetenci orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Podle § 28 zákona o sociálně-právní ochraně dětí (359/1999 Sb.) je povinností obecního úřadu obce s rozšířenou působností po právní moci rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy dbát a zajistit, aby tato ústavní výchova byla skutečně realizována. Obecní úřad obce s rozšířenou působností za tím účelem sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení, při jehož výběru je vázán zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Poté vyzve rodiče, popřípadě jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali určenému zařízení, popř. s jejich souhlasem zabezpečí umístění dítěte sám. Nepodrobí-li se rodiče, popř. jiné odpovědné osoby rozhodnutí soudu, podá obecní úřad obce s rozšířenou působností soudu návrh na výkon rozhodnutí. Při volbě zařízení vychází obecní úřad obce s rozšířenou působností hlavně z příčin, které vedly k nařízení ústavní výchovy, z míry narušení výchovy dítěte, druhu výchovných potíží, jeho zdravotního stavu a věku. (srov. Králíčková In Hrušáková, 2009, Holub, 2007).

Ústavní výchova je vykonávána v zařízeních spadajících do resortu zdravotnictví, školství, mládeže a tělovýchovy a práce a sociálních věcí. Ústavní výchova dětí od narození do tří let věku se vykonává ve zdravotnických zařízeních, které metodicky řídí a vykonává nad nimi dozor Ministerstvo zdravotnictví. Pro děti do jednoho roku jsou určeny kojenecké ústavy, děti od jednoho do tří let jsou umisťovány v dětských domovech, které se podle § 38 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v platném znění přiřazují jako zařízení léčebně preventivní péče do soustavy zdravotnických zařízení. Výkon ústavní výchovy dětí od tří do 18 let, popř. 19 let je realizován na základě zákona č. 109/2002 Sb. v diagnostických ústavech, dětských domovech, dětských domovech se školou a výchovných ústavech řízených MŠMT. Podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních jsou dále

upraveny vyhláškou MŠMT č. 438/2006 Sb., která stanoví např. obsah a rozsah činnosti, organizaci a podmínky provozu těchto zařízení, kritéria pro zařazování a umístování dětí do takových zařízení a zajišťování pořádku a bezpečnosti. Ústavní výchova dětí s vážnými zdravotními potížemi je pak vykonávána v zařízeních sociálních služeb, konkrétně v domovech pro osoby se zdravotním postižením dle § 48 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Zeman, 2009).

3.1 Nařízení ústavní a ochranné výchovy

Nařízení ústavní výchovy upravuje § 46 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který stanoví možnost soudu nařídit ústavní výchovu v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Jiná výchovná opatření jsou upravena v § 43 zákona o rodině. Jedná se o napomenutí nezletilého, jeho rodiče a osob, které narušují jeho řádnou výchovu, stanovení dohledu nad nezletilým a uložení omezení nezletilému, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu (zejména pak omezení návštěv podniků a zábav pro nezletilého nevhodných). Tato výchovná opatření může učinit soud, neučinil-li je orgán sociálně-právní ochrany dětí. (§ 43 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů).

Výchovným opatřením je také omezení rodičovské odpovědnosti na základě § 44 zákona o rodině, možnost soudu omezit, upravit a zakázat styk rodiče s nezletilým dle § 27 téhož zákona a odebrání dítěte z rodiny a umístění ve výchově jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 tohoto zákona), nebo v pěstounské péči (§ 45a). (Králíčková In Hrušáková, 2009).

V § 46 odst. 1 zákona o rodině je pak stanovena možnost soudu nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela, jestliže je to v zájmu nezletilého nutné. (*Zájem dítěte, jak stanoví v čl. 3 Úmluva o právech dítěte, musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*) Jedná se například o situace, kdy je třeba co nejrychleji vytvořit nové a řádné výchovné prostředí pro dítě, které je hrubě zanedbávané, zneužívané či týrané a jeho zdraví a život je vážně ohrožen nebo poškozen (Králíčková, In Hrušáková, 2009).

Ústavní výchova může být nařízena jen nezletilému dítěti, zákon však umožňuje soudu v § 46 odst. 1 zákona o rodině z důležitých důvodů prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti. Tímto důvodem bude především nedosažení cíle ústavní výchovy před dosažením zletilosti, zejména převýchovy dítěte (Radvanová, Zuklínová, 1999) nebo dokončování profesní přípravy ve výchovných zařízeních (Slomek, 2010).

Při posuzování konkrétních případů je nutná součinnost s odbornými pracovníky ústavu (popř. s lékaři, psychology a soudními znalci). Shledá-li soud, že prodloužení ústavní výchovy je v zájmu vývoje osobnosti dítěte, o prodloužení musí rozhodnout. (Králičková, In Hrušáková, 2009).

V praxi dochází k situacím, kdy po dosažení 18 let věku dítěte nedojde k prodloužení ústavní výchovy soudem, přesto je v zájmu dítěte, aby v zařízení setrvalo a dokončilo přípravu na budoucí povolání. Tyto zletilé děti způsobilé k právním úkonům mohou uzavřít smlouvu s ústavním zařízením o prodloužení svého pobytu a zůstat v ústavu. (Holub, 2007).

Vedle ústavní výchovy může být nařízena tzv. ochranná výchova. Na rozdíl od ústavní výchovy se jedná o výchovné opatření trestněprávního charakteru a je upraveno v zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (Radvanová, Zuklínová, 1999).

Ochrannou výchovu lze uložit jen mladistvému pachateli (§22 z.218/2003 Sb.) nebo dítěti mladšímu 15 let (§ 93 odst. 1 písm. f) zákona č.218/2003 Sb.. Nařízení ochranné výchovy představuje stejně jako nařízení ústavní výchovy závažný zásah do základních občanských práv, proto by ochranná výchova měla být ukládána pouze v případech, kdy méně intenzivní prostředky nápravy byly již vyčerpány nebo nemají naději na úspěch. (Hendrych, 2009).

Soud pro mládež tak může mladistvému, který byl uznán vinným, ochrannou výchovu uložit jen pokud nepostačuje uložení výchovných opatření (výchovnými opatřeními jsou podle § 15 odst. 2 zákona 218/2003 Sb. dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou) a zároveň o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, jeho dosavadní výchova byla zanedbána, nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruky jeho náležité výchovy (§ 22 odst. 1 zákona 218/2003). Ochranná výchova se mladistvému nařizuje v trestním řízení,

protože se jedná o osobu trestně odpovědnou, dětem mladším 15 let se ukládá na návrh státního zastupitelství v občanskoprávním řízení s určitými odchylkami uvedenými v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže (Hrušáková, Králíčková, 2006).

Obligatočně soud pro mládež uloží ochrannou výchovu dítěti za takový čin, za který by bylo možno dospělému pachateli uložit výjimečný trest (§ 93 odst. 2 zákona 218/2003 Sb.). Fakultativně může soud uložit dětem mladším 15 let ochrannou výchovu, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy (§ 93 odst. 3 zákona 218/2003 Sb.). Podle § 82 odst. 1 zákona 218/2003 Sb. se ochranná výchova vykonává ve výchovných zařízeních resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy; vyžaduje-li to však zdravotní stav mladistvého, má jeho umístění do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy. Ochranná výchova trvá, dokud nebylo dosaženo jejího účelu, nejdéle do dovršení 18 let toho, komu byla uložena, výjimečně ji lze prodloužit, vyžaduje-li to zájem mladistvého až do dovršení 19 let.

Dle § 23 zákona 218/2003 Sb. je možná i vzájemná přeměna ústavní a ochranné výchovy, jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak doposud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena. Nesplní-li mladistvý očekávání, soud podmíněně umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne, že se ve výkonu ochranné výchovy pokračuje. Obdobně se postupuje při přeměně ústavní výchovy na ochrannou.

„Výchovná zařízení, v nichž je ochranná výchova vykonávána, zajišťují, aby v nich bylo dosaženo účelu ochranné výchovy, tj. vhodnou výchovou odstranit, popř. omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a současně umožnit dítěti jeho další rozvoj atd. Vzhledem k tomu má ochranná výchova širší funkce a plní vyšší formu ochrany, než je tomu u ústavní výchovy, která se podle § 46 zákona o rodině ukládá tehdy, je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Ze všech těchto skutečností je tedy zřejmé, že není možné, aby ochranná výchova uložená podle zákona č. 218/2003 Sb. a ústavní výchova nařízená podle zákona o rodině byly vykonávány současně. Při střetu obou výchov u téže osoby je nutné vycházet ze zásady, že je-li nařízena ochranná

výchova podle zákona č. 218/2003 Sb. v době, kdy se dítě mladší patnácti let nebo mladistvý nachází ve výkonu ústavní výchovy, má přednost výkon ochranné výchovy. Ústavní výchovu je přitom nutné podle občanskoprávních předpisů ukončit.“ (Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. října 2007, sp. zn. 8 Tdo 1158/2007).

Účelem ústavní výchovy je tak především nahrazení nefungující nebo chybějící rodiny kolektivní výchovou i v situaci, kdy dítě samo přičinu k nařízení ústavní výchovy nezavdalo. Ústavní výchova proto na rozdíl od ochranné není druh sankce, ale krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy. Obecný soud sice může v řízení péče o nezletilé nařídit ústavní výchovu i jako reakci na spáchané provinění, ale musí být současně vážně ohrožena nebo narušena výchova dítěte. Naopak ochranná výchova může být uložena jako reakce na spáchané trestní provinění i v těch případech, kdy by jinak důvody pro ústavní výchovu dány nebyly (Zeman, 2009).

3.2 Předběžná opatření k zajištění péče o dítě

Předběžné opatření je opatření, které vydává soud v případech nebezpečí z prodlení či při řešení nenadálé, akutní situace jedince – ocitne-li se bez jakékoliv péče, je-li ohrožen život či je vážně ohrožen či narušen jeho další vývoj. Avizaci provádí orgán sociálně právní ochrany dětí při využití ustanovení § 76a občanského soudního řádu.

Má krátkodobé poslání, je následně dořešeno soudem – může být zrušeno či soud nařídí ústavní výchovu (Slomek, 2007).

Ocitlo-li se tak nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí (§ 76a odst. 1 občanského soudního řádu (č. 99/1963 Sb.)). Vždy se jedná o situace, kdy zájem dítěte vyžaduje okamžitý zásah (Winterová, In Škárová a kol., 2009).

Vhodným prostředím zákon rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost (§ 76a odst.1 občanského soudního řádu (99/1963 Sb.)).

Dítě tak může být umístěno do ústavního zařízení, ale i do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo do péče konkrétní fyzické osoby, nejčastěji druhého rodiče nebo jiného blízkého příbuzného. Rozhodnutí soudu tak bude záviset nejen na konkrétním případě dítěte, ale i na dané situaci v regionu, zda v něm takové zařízení existuje a je schopno zabezpečit kvalitní péči o dítě (Hrušáková, Králíčková, 2006).

K návrhu na toto předběžné opatření je oprávněna pouze obec s rozšířenou působností jako orgán sociálně-právní ochrany (§ 75 odst. 1 občanského soudního řádu (99/1963 Sb.).

4. VOLNÝ ČAS

Volný čas - slova, pod kterými se většinou vybaví asociace jako oddych, relaxace, odpočinek, příjemné strávený čas. Volný čas, jeho naplňování a využívání, je téma velice frekventované, které zasahuje řadu oblastí. Na jeho kvalitu má vliv řada faktorů - politické, sociální, ekonomické či kulturní. Volný čas je základním lidským právem a nedílnou součástí života každého jedince.

Pro každého znamená volný čas něco jiného. Lidé si pod tímto pojmem představí např. klidný odpočinek s knihou v ruce nebo zase vybití veškeré energie, jako při sportu nebo dalších pohybových aktivitách. Jsou to takové činnosti, které by si lidé měli zvolit sami na základě své vlastní volby. Jsou to takové činnosti, při kterých se lidé cítí dobře a dělají jim radost. Mají z nich spoustu hezkých zážitků a činí jim potěšení, měli by si při tom odpočinout, pobavit se a vzdělávat. Do jisté míry by lidem měly přinášet uspokojení. Z toho vyplývá, že by všichni měli dělat to, co je baví a ne proto, že si to přejí např. rodiče. Najde se i několik lidí, kteří volný čas mají, ale neví, jak správně a účelně ho využít, jelikož se sami nedokáží orientovat v nabídkách a možnostech (Hofbauer, 2004).

Těmto lidem je třeba podat pomocnou ruku a nasměrovat je tím správným směrem. Volný čas by měl být vymezený ve stejné míře, jako jsou povinnosti. Protože jedině tak bude pro všechny kvalitně strávený. Volný čas by měl být využitý v té nejlepší míře, aby si lidé odpočinuli a zrelaxovali se. Většina lidí ale volný čas vůbec nemá. Jsou to především lidé zahrnutí svou prací, kterým na nic jiného zkrátka nezbývá čas, nebo ti, kteří jen „nestíhají“. Je to ale smutné, protože každý potřebuje trochu pohybu a odpočinku. Dnešní svět je bohužel uspěchaný a málokdo si najde chvíli na to, co ho baví. Lidé zahrnutí svou prací většinou upřednostňují před rodinným životem kariéru v zaměstnání, kdy na volný čas, na partnera ani na rodinu mnoho času nezbývá. Je to způsobeno i tím, že lidé rodiči chtějí být, ale nejdříve pracují na vybudování lepší životní úrovně a na jistotě, že bude dítě dobře zabezpečeno. To je ale nebezpečné, jelikož může vzniknout „workoholismus“, což je závislost člověka na práci (Hofbauer, 2004).

Dnes už je normální, když má žena první dítě až po „třicítce“. Dříve se ale páry braly proto, že byl potomek na cestě mnohdy před dvacátým rokem věku rodičů. Odborníci zabývající se problematikou rodiny zjistili, že i když se rodiče snaží být těmi nejlepšími rodiči, jsou příliš zahrnuti prací. Nyní se už snaží o nápravu tím, že si plánují svůj volný čas tak, aby mohli být více se svými dětmi. Rodiče mají mnoho příležitostí, kdy mohou se svým dítětem prožít hezké chvíle, ale většinou to nějakým způsobem promarní.

Ať už nákupem, cestou domů nebo kvůli jiným povinnostem (Warner, 2004).

Podle Jana Sokola (In Pávková a kol., 1999) je volný čas jeden ze snů novodobého člověka. Lidé si často představují, až budou z práce doma, vezmou si do ruky svoji oblíbenou knížku, začtou se do ní a odpočnou si.

4.1 Charakteristika volného času

Teoretickým zpracováním volného času se zabývalo a zabývá mnoho autorů pedagogického, psychologického i sociologického zaměření. Každý z nich se na volný čas dívá ze svého zorného úhlu. Jejich názory se určitým způsobem prolínají a překrývají, ale do jisté míry se i odlišují.

Na úvod uvádíme několik výstižných definic volného času, které mohou pomoci při prvotní orientaci v této problematice.

První definice volného času můžeme hledat již u Aristotela, který chápe volný čas jako prostor pro setkávání se a povídání s přáteli, veršování, poslouchání hudby, přičemž tyto činnosti nemají nic společného se zahálkou a nicneděláním. Doslova se jedná o „*časový úsek, který je věnován rozjímání a modlitbám, ale také různým zábavám a tancům*“ (Hodaň, Dohnal, 2005, s. 53).

Obecně můžeme volný čas charakterizovat jako „*čas, v němž člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce, nebo z nutnosti zachování biofyzilogického či rodinného systému*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 156).

V moderním pojetí je volný čas (angl. leisure time) „*doba, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště pak z dělby*

práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností“ (Hofbauer, 2004, s. 13).

Pedagogický slovník termín volný čas definuje jako „čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je tedy doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, povinnostem, péči o rodinu a domácnost a péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku)“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 274).

Pávková ve své publikaci (2002, s. 13) chápe volný čas „jako opak nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění“.

Podle Pávkové (2008) se pod pojem volný čas běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené.

Čáp a Mareš (2007) uvádí, že podstatným znakem volného času je, že „nemusím, ale mohu“ vykonávat určitou činnost a jak, tím se shodují s Pávkovou, že jde o svobodné rozhodnutí, jak vyplním volný čas. Autoři ještě dodávají, že volný čas by měl sloužit k obnově pracovní schopnosti, překonání únavy, ale i ke kulturnímu rozvoji a obohacení.

„Volný čas je hodnota, tedy něco cenného, co má pro dítě a mládež důležitý význam a co výrazně zasahuje do jeho existence. Je zároveň hodnotou individuální a sociální. Hodnota volného času z individuálního hlediska spočívá ve vytváření prostoru pro seberealizaci a rozvoj dítěte a mladého člověka. Hodnota z hlediska společnosti proto, že ho může racionálně využít ve prospěch společnosti, ale i zneužít“ (Žumárová, 2006, s. 21.).

„Volný čas je veličina, která bývá chápána jako atribut, charakteristický znak svobody individua. Má však svou hodnotu jen v poměru k pracovním i mimopracovním činnostem, které jedinec koná buď v rodině, nebo v širším společenském prostředí“ (Spousta, 1996, s. 12).

Volný čas představuje dobu, která nám zbývá po splnění všech povinností. Naplňujeme ji činnostmi, přinášející nám radost a uspokojení. Volnočasové činnosti jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního a psychického zrání a zároveň podnětem

pro další zrání v oblasti sociální, mentální a psychické (Sak, 2000). Volný čas také umožňuje vyjádření individuality jedince. Svobodným trávením volného času se člověk naplno stává sám sebou, vyjadřuje svoji osobnost. Rozsah volného času má osobitý charakter, záleží na povolání, pohlaví, věku, zdravotním stavu a na mnoha dalších faktorech. Každý člověk má právo na volný čas. Na problematiku volného času lze nahlížet z několika různých pohledů, např. z pohledu sociologického, pedagogického, psychologického, zdravotně – hygienického, ekonomického nebo politického. Jednotlivá hlediska se vzájemně prolínají, tudíž je nelze posuzovat zcela samostatně (Pávková, 2002).

Souhrnně je volný čas brán jako protiklad pracovních povinností. Tento přístup se nazývá sociologizující, někdy bývá označován jako negativní pojetí volného času. Toto pojetí chápe volný čas jen jako zbytkovou část dne po splnění všech povinností a po uspokojení biologických potřeb, kterou je možno relativně svobodně využít. Druhý přístup – psychologizující nebo-li pozitivní pojetí volného času, kladě důraz na to, jak osoba danou činnost chápe. Volný čas je tedy subjektivní, je to čas pro vlastní seberealizaci bez ohledu na charakter činnosti. Pro někoho totiž může být práce na zahradě prací, pro druhého povinností, ale pro třetího znamená relaxaci a odpočinek (Kraus, 2006).

Je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti (Němec, 2002).

„Komplexnost problematiky volného času vyžaduje, abychom brali v úvahu četné souvislosti a vazby, v nichž se výchovné působení uskutečňuje, zejména společenské podmínky umožňující vznik a rozvoj volného času i jeho výchovné zhodnocování, dále přístupy jednotlivých dětí a mladých lidí a hlavně různost sociálních – zejména výchovných – prostředí, v nichž děti a mládež tráví volný čas“ (Hofbauer, 2004, s. 9.)

Vážaňský (1993,2001) dále pojetí volného času charakterizuje dvěma směry:

- negativní: zde je volný čas chápáný jako zbývající doba z celkového dne po povinné pracovní (nebo studijní) době, která je určená k dalším povinnostem v domácnosti, případně pro uspokojení základních biologických potřeb člověka.

- pozitivní: je volný čas, který znamená pro jedince volný, zůstatkový prostor. V tomto čase se může rozhodnout pro jakoukoliv činnost, kterou sám chce dobrovolně dělat. K této činnosti nesmí být nikým nucen (ani podvědomě).

Hlavními determinanty ovlivňující oblast volného času jsou dle Vážanského (2001):

- společenské prostředí
- aktuální stav společnosti (životní úroveň, společensko-politické podmínky atd.)
- sociodemografické činitele (natalita, mortalita, migrace, vzdělání, atd.)
- psychologické a fyziologické faktory (mezilidské vztahy, aspirace, věk, pohlaví, atd.)

4.2 Volný čas z hlediska historického vývoje

Již od pradávna byli lidé zavaleni prací a v podstatě na nic jiného neměli čas. Pracovalo se třeba i šestnáct hodin denně, takže už na žádné volnočasové aktivity čas nezbýval. Děti se zase zabavily hrou, která jim vydržela i několik hodin.

V renesanci byla přijímána pouze práce. Lenošení a zahálení bylo považováno za nepřipustné. Odpočinek byl možný jen v té míře, aby byl člověk schopný zase dál pracovat.

Thomas Moore zase ve svém díle „Utopia“ píše, že člověk by měl pracovat šest hodin a poté už může s volným časem nakládat, jak sám uzná za vhodné. Tato práce by měla být radostná a zbývá přiměřeně volného času. Thomasso Campanella byl ještě více „vstřícnější“, protože stanovil, že pracovat stačí jen čtyři hodiny. Zbytek dne by měl člověk strávit podle sebe a naplnit ho radostí a uspokojením (Čihovský In Hodaň, 2005).

Dříve dětem ke hraní stačila věc, kterou našly ve svém okolí, věc, kterou jim půjčila maminka z kuchyně a také to, co jim dokázal vyrobit tatínek. Děti, díky velké fantazii, si s těmito předměty dokázaly hrát neskutečně dlouho. Dnešní děti už mají drahé hračky a jsou o tyto požitky z neznámého ochuzeny (Matějček, 2007).

Po skončení 30leté války si bohatší obyvatelé měst začali budovat „víkendové“ domy. Ve městech vznikaly spolky, kluby a kavárny pro dospělé. Místa bydliště se začala oddělovat od pracovišť. Dělníci usilovali o zkrácení pracovní doby, aby měli dostatek

času na regeneraci. V průběhu 19. a 20. století se volný čas stal významnou dimenzí každého lidského života. Jedním z hlavních rysů vývoje byl růst volného času na úkor práce. Změny ve vývoji volného času se lišily podle různých společenských vrstev lidí a sociálního postavení. Lidé si velmi brzy uvědomili, že je zapotřebí starat se o děti i po vyučování. Díky této potřebě se zrodily aktivity a zařízení volného času, jako např. sdružení dětí a mládeže (Pávková a kol., 2008).

4.3 Trávení volného času

Co se týče trávení volného času dětí, dle Viehoffové a Reuysové (1996) existuje tato potřeba již od počátku lidské existence. Děti hledají vhodná místa ke hře a dávají zpravidla přednost takovým, kde je možno rozvíjet fantazii, ukojit přirozenou zvědavost, prožít dobrodružství, otestovat vlastní možnosti (ať již psychické, či fyzické dovednosti) a hranice. Pro tyto činnosti jim mohou stačit dětská hřiště nebo jiné prostory k nim určené, případně normované herní náčiní, avšak atraktivnějšími vždy bývají místa nebezpečnějšího charakteru, která probouzejí vyšší stupeň kreativity, respektive kreativního myšlení. Např. jeskyně, opuštěné domy, staveniště, přístupné sklady, továrny, nádraží, apod. Největším nepřítelem dětí je „nuda“ a nedostatečná možnost nebo motivace smysluplného využití volného času. Náhračkou jejich vlastní aktivity se pak často stává televize, video nebo velmi populární počítač. V ještě horším případě pak přicházejí formy agrese, z nichž nejčastější je poškozování veřejného, případně cizího majetku (rozkopaná auta, zničené telefonní budky, pomalované zdi budov) nebo fyzické násilí vůči ostatním lidem. Chybou je ale také, pokud dětem do volnočasových aktivit příliš zasahují rodiče a těm potom nezbývá dostatek času pro vlastní herní iniciativu. Přestože úmysl takových rodičů může být dobrý, pro jejich děti potom z takových „povinných“ zájmových činností (baletní kroužek, výuka hry na hudební nástroj, kurz cizího jazyka, skautský oddíl a mnoho jiného...) může plynout zbytečné psychické přetížení a zvýšený stres. V dnešní době existuje široké spektrum volnočasového vyžití „umělou“ formou, kterou nabízejí různá sportovní střediska, vodní centra, areály zdraví, fitness centra apod., která jsou však pouhou náhražkou přirozených prostor. Omezuje se tak pohyb dětí ve volné přírodě, možnosti spontánních

reakcí a přirozené probouzení jejich zvědavosti, poznávání reálných součástí okolního světa. Takové zkušenosti a zážitky zprostředkovávají pocit sounáležitosti s přírodou, dítě s ní navazuje lepší vztah a vytváří si hodnoty, má větší potřebu je udržovat a zastávat v životě ochranný postoj k těmto skutečnostem, který je, obzvláště v dobách, kdy se člověk k životnímu prostředí nechová příliš šetrně, velice důležitý a zásluhový (Viehoffová, Reuysová, 1996).

Volnočasové aktivity jsou důležité pro všestranný rozvoj osobnosti jedince a jsou založené na dobrovolné účasti a rozhodování, zda do nich vstoupí či nikoli. Záleží na každém jedinci, jak se rozhodne svůj čas strávit. Někdo ho promrhá, jiný si ho užívá bez přihlídnutí k budoucnosti a někdo ho vyplní hodnotnou činností. Návyky trávení volného času si jedinec většinou vytvoří v dětství a jeho základy si pak nese po celý život. Kdo nemá možnost uspokojivě trávit volný čas (např. z finančních důvodů), může to u něj vést k frustraci a následně k agresi či nevhodným způsobům chování. O volném čase se často mluví jako o rizikovém faktoru. Je tím myšleno to, že pokud bychom přestali ovlivňovat volnočasové aktivity svých dětí, žáků, klientů apod., mohlo by to vést k velmi špatným výsledkům. Je důležité nabídnout dětem různé způsoby trávení volného času a nechat je vybrat si.

V případě, že dítě nebude mít možnost se smysluplně ve volném čase realizovat, může si začít hledat jiné aktivity, které jsou společensky nežádoucí, např. nevhodná parta, poflakování se, kouření atd. (Pávková, 2008). Z tohoto důvodu je nutné na děti působit jak doma, tak i ve škole a učit je trávit volný čas správným způsobem. Je důležité nabídnout tuto možnost dětem ve všech věkových kategoriích i z různých sociálních vrstev.

Od druhé poloviny 20. století se hodně rozmáhá věda o volném čase a pedagogika volného času. Největší boom zažívají v posledních 20 letech a to zejména z toho důvodu, že čím dál tím víc dětí tráví svůj čas nevhodným způsobem.

Důležitý význam přikládá Pávková (1999) prostředí, ve kterém děti volný čas tráví. Velice neuspokojivá situace je právě v tom, že děti tráví svůj volný čas často bez dohledu, bez zájmu dospělých, venku, na ulici, ve veřejných prostranstvích a tím je ohrožena výchova dětí, ale i jejich bezpečnost. Zájem o to, jak děti tráví svůj volný čas, by měli mít především rodiče, ale nemůžeme to chápat tak, že výchovu ve volném čase dětí rodiče plně zabezpečí. Rodině nejen chybí potřebné materiální vybavení, ale

i dostatek času. Víme, že volný čas se může dokonce stát zdrojem velmi vážného ohrožení. Při neorganizovaném trávení volného času dochází k velké části úrazů dětí; mladí lidé svým jednáním ohrožují sebe i druhé experimentováním s drogami, z nudy překračují zákon: dopouštějí se šikany svých vrstevníků, krádeží aut, zaměřují svou agresivitu na příslušníky jiných etnik... (Pávková, 1999).

Opaschowski uvádí skutečnost, že existuje také mnoho volnočasových aktivit, které nesplňují potřebu smysluplnosti. Často jsou důvodem nedostatečné kvality volného času. Příčiny mohou být v osobnosti člověka (pohodlnost, neschopnost), nebo mohou být podmíněny i společensky (Opaschowski, 1997).

V ústavních zařízeních, podobně jako v rodinách, musíme podle nás řešit problém, jak využít volného času ve prospěch dětí a jak je učít vhodně rozhodovat o svém volném čase a plánovat si jej. Ponecháme-li dítě bez vedení, nejspíš to nikdy samo nezvládne a bude propadat osamění a nechuti pokračovat v další činnosti.

Žumárová uvádí pojem „sdílené volnočasové aktivity“ jako vymezení činností provozované školami. Tento termín by mohl být vhodný i pro volnočasové aktivity uskutečňované v dětských domovech se školou. *„V těchto souvislostech vystupuje do popředí osobnost pedagoga, vychovatele, který organizuje, usměrňuje aktivity dětí. Spojuje prožívání volného času s pocity svobody a volnosti. I tyto pocity mohou prožívat děti při některých aktivitách organizovaných pedagogy“* (Žumárová, 2006, s. 21).

Spousta (1996) ve své knize dále vysvětluje, že povrchní, formální, samoučelná organizace zájmové činnosti bez náležité motivace může u dětí vyvolat spíše nechuť než zájem. Vždy bychom měli mít na mysli zájmy a potřeby zúčastněných brát v úvahu konkrétní místo a čas.

V našem případě jde o děti z dětských domovů a jejich volný čas, který jim zbude po škole, a měl by vést ke smysluplnému a hodnotnému využití. Obsah činností by měl být pestrý, podnětný, lákavý, přitažlivý, ale také výchovný. Nabídka by měla oslovit co největší počet dětí. Zjišťujeme, že se děti mění a s nimi i poptávka po zájmové činnosti. Snažme se proto využít svých zkušeností při vytváření žádoucích podmínek k organizování činnosti, která by byla atraktivní a rozmanitá, aby zájem o trávení volného času u dětí stoupal a tím pádem by se u dětí snižoval sklon k negativním jevům. I když tyto instituce jsou režimová zařízení, zejména dětský domov se školou, musíme podporovat dobrovolnost, samostatnost, iniciativu a tvůrčí spoluúčast –

kreativitu. O tom jestli je nabídka aktivit ve volném čase opravdu pestrá, lákavá a hodnotná nám pomůže zjistit výzkumné šetření.

„Volný čas v dětských domovech můžeme chápat jako dobu povinnou. Vznik volného času je vždy spojován s omezenou možností jednání“ (Vážanský, Smékal, 1995, s. 18).

Vhodně trávený volný čas podporuje prevenci společensky nevhodných a škodlivých projevů chování, což je důležité zejména v současném společenském stavu, kdy přibývá kriminalita mladistvých a klesá věk delikventů. Přiměřené pedagogické působení na trávení volného času dětí je jednou z efektivních podob prevence významných výchovných problémů, jako jsou projevy agresivity, drogová závislost, problémy v oblasti sexu.

Jednou z hlavních dovedností pedagoga, vychovatele je schopnost vytvořit bezpečné a tvořivé ovzduší a pohodu. Jeho povinností je dále dbát o uspokojování individuálních potřeb, rozvoj zájmů a specifických schopností dětí. Musí chápat každé dítě jako individualitu, dokázat ho vhodně motivovat, přispívat k jeho nápaditosti, tvořivosti, zájmu o činnost a vzdělávání. Děti více inklinují k vychovateli či učiteli, který má svou přirozenou autoritu, dokáže si s nimi vybudovat kladné vztahy a získat si jejich důvěru. Práce vychovatele spočívá ve velké míře na pedagogické tvořivosti a využití kladné motivace (Pávková, 2002).

Profese vychovatele zahrnuje pedagogické působení v různých typech zařízení pro výchovu mimo vyučování. Struktura těchto zařízení je velmi různorodá svými funkcemi, obsahem činností i věkem vychovávaných (Pávková, 2002).

Mnoho dětí prožívá svůj volný čas venku, na ulicích, na veřejných prostranstvích bez dohledu či zájmu dospělých. Kvůli této situaci je často ohrožena výchova dětí a zejména jejich bezpečnost. Neorganizované trávení volného času se právě může stát zdrojem agresivity, vandalismu, delikvence, nežádoucí sexuality a experimentování s drogami. Většina dětí v ústavních zařízeních má určitou zkušenost právě s těmito negativními vlivy. Proto je důležité nabízet dětem a mládeži kvalitní a širokou nabídku volnočasových aktivit (Pávková, 2002).

Jak dalece jsou děti z ústavních zařízení závislé na počítačích, a internetu je dalším úkolem výzkumného šetření.

Děti, o které se v diplomové práci zajímáme, trávily svůj volný čas právě v nevhodném prostředí, což je jedním z důvodů jejich umístění v ústavech. Každé zařízení vychází

z jiných předpokladů, z jiných úkolů, které ve společnosti plní. Z tohoto důvodu také jinak organizují volný čas dětí, které do těchto institucí přicházejí. Mají kultivovat chování dětí, vzdělávat a vychovávat je. Klienty dětských domovů jsou děti bez závažných poruch chování, proto mohou navštěvovat běžné základní školy.

U dětského domova se školou je prostor pro spolupráci s běžnými školami a institucemi omezen, nikoliv vyloučen.

Myšlenka, že volný čas je pro lidi důležitým činitelem působícím na jejich životní spokojenost i na ostatní oblasti aktivit, je v naší společnosti tak rozšířená, že o neurčitě nikdo nepochybuje. Volný čas se jim nezdá problematický. Těší se na tyto chvíle, kdy se zotaví a získají novou sílu a energii. Neptají se ale, jaký další přínos pro jejich životy by volný čas mohl mít. Volnočasové aktivity nám však umožní seznámit se se svým prožíváním světa a svým nitrem, protože se většinou neobjektivizují v uchopitelné výtvoře; výsledkem těchto činností je spíše prožitek spojený často s požitkem nebo poznatek. Fromm dále upozorňuje, že na základě vnímání vlastního duševního života a osobních rozhodnutí se utváří kvalita charakteru (Fromm, 1992).

Musíme tedy řešit problém, jak využít volného času ve prospěch dětí a jak je učit vhodně rozhodovat o svém volném čase a plánovat si jej. Ponecháme-li dítě bez vedení, nejspíš to nikdy samo nezvládne.

4.4. Funkce volného času

Volný čas během historie měnil svou funkci. Ve starověku a středověku měl volný čas vedle funkce rekreační také funkci sociální (navazování společenských kontaktů) a náboženskou (bohoslužby, rozjímání).

Hofbauer (2004) uvádí jako hlavní funkce volného času: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury). „České oficiální dokumenty za funkce volného času pokládají relaxaci, regeneraci, kompenzace, sociální prevenci a výchovu“ (Hofbauer, 2004).

Německý pedagog volného času Horst W. Opaschowski (nar. 1941) (in Vážanský, 2001, in Hofbauer, 2004) vymezil funkce a možnosti volného času. Za základní považuje:

- rekreaci (zotavení a uvolnění, dobrý pocit)
- kompenzaci (odstraňování zklamání, frustrací, námahy, vyrovnaní nedostatků)
- výchovu a další vzdělávání - edukace (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení)
- kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba, potřeba klidu, pohody, rozjímání)
- participaci (podílení se, angažovanosti, účast na vývoji společnosti)
- integraci (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů, potřeba společnosti, tvoření skupin)
- enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, potřeba kreativního rozvoje, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností, účast na kulturním životě)
- komunikace (potřeba sdělování, kontaktu) (Hofbauer, 2004)

Autorka Pávková se dále zmiňuje zejména o výchovně vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní funkci volného času. Svou definicí funkcí volného času nejbližší pro tuto oblast trávení volného času. Jsou nejvhodnější pro volnočasové aktivity dětí z dětských domovů.

Výchovně – vzdělávací funkce klade velký důraz na plnění výchovné funkce, neboť ta rozvíjí osobnost jedince, jeho kognitivní schopnosti, rozšiřují vědomosti, ovlivňují dovednosti, návyky, kultivují a uspokojují jeho potřeby, formují postoje a názory.

Při rozvíjení osobnostních rysů dochází také k utvoření návyku na celoživotní vzdělávání a práci na sobě samém. Pocit uspokojení a naplnění plní důležitou seberealizační a autoevaluační funkci, přináší pohled na sebe samého. Vedle výchovné funkce, je rovněž významná odpočinková a relaxační funkce volného času. Ty vedou k zotavení a nabrání psychicko-motorických sil jedince. Význam volného času také spatřuji v jeho regenerativním charakteru. Výchovné instituce plní i *zdravotní funkci* volného času. Pomáhají jedinci udržovat režim dne a pravidelnost, svojí náplní pomáhají udržovat zdravotní kondici, zajišťují vyvážení činností po fyzicky nenáročném sezení ve škole, budují návyk střídání aktivit a schopnosti zajistit si aktivní odpočinek. Pokud to možnosti dovolují, snaží se výchovné instituce dopřát dětem delší pobyt na čerstvém vzduchu mimo domov. Zde se děti podílejí mimo jiné i na přípravě stravy a tak se vytvářejí stravovací návyky a základy zdravého životního stylu.

Psychohygienický přínos těchto aktivit vyvažuje stres a psychickou náročnost školního prostředí. Nesmíme zapomenout i na dodržování zásad bezpečnosti při jednotlivých činnostech.

Většina volnočasových institucí plní primární *preventivní funkci*. To znamená, že rozvojem osobnosti jedince se snaží zabránit sociálně patologickým jevům. Některé instituce, jako dětský domov se školou, jsou však také zaměřeny na sekundární prevenci, to znamená péči o děti, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadového chování. Terciální prevence se zaměřuje na zabránění recidivy u těch, kteří jsou již negativními vlivy zasaženi, ale pouze ve specializovaných zařízeních. Součástí *sociální funkce* je i nácvik komunikativních dovedností, seznamování se s pravidly společenského chování. Setkávání dětí v těchto institucích pomáhá vytvářet vztahy s vrstevníky, ale také s lidmi jiného věku (jak mladšími, tak staršími). Nabízí dohled nad dětmi v době, kdy by rodina nemohla zajistit hlídání dětí. Často se také stírají psychologické a materiální rozdíly mezi dětmi, úspěch mohou zažít i ti, kterým situace v rodině neumožní pocit zadostiučinění. Významná je sociální funkce dětských domovů, které přechodně plní funkci rodinné výchovy (Pávková, 2002).

Tyto výše uvedené funkce volného času tvoří vzájemně propojený celek, ve kterém rekreace, kompenzace, edukace a kontemplace jsou funkce převážně individuální, zatímco enkulturace a komunikace mají význam společenský.

V dnešní době mladiství a adolescenti tráví svůj volný čas různým způsobem.

V této diplomové práci bychom chtěly zjistit možnosti trávení volného času klientů ve věku 10 – 18 let. Zda svůj volný čas tráví někde v přírodě, či u počítače nebo s určitou skupinou lidí stejného věku. Zda preferují organizovanou či neorganizovanou formu volnočasových aktivit a zda dávají přednost spíše studiu před zábavou či naopak.

4.5 Patologie využívání volného času

Existence volného času je v životě člověka velice důležitá. Je škodlivé, když jedinec nemá žádný volný čas. Řehulka (in Spousta, 1994) uvádí, že příčiny mohou být různé. Nejčastějšími důvody jsou:

- špatná organizace celodenního režimu
- nedostatečná znalost psychohygieny
- neschopnost odpočívat
- pocit nudy, prázdna
- existenciální frustrace

Volný čas nebude plnit svůj účel, bude-li aktivita jedince roztříštěná, překotná, neklidná a nesystematická. Druhým extrémem je pocitování volného času jako prázdna, které jedinec neumí využít – nuda. Tento nepříjemný afektivní stav nelze odstranit změnou prostředí, ale výchovným (psychoterapeutickým) působením na jedince.

V období dospívání (asi po 10. roku věku dítěte) je využívání volného času spojeno s hledáním vlastní identity a snahou o samostatnost. Náplň volného času pubescenta ukazuje na aktuální tendence v jeho osobnosti a přímo vyjadřuje jeho zájmovou a hodnotovou orientaci. Pubescent již jakoukoliv organizaci a řízení svého volna považuje za manipulaci se svou osobností a všechny činnosti v tomto směru ze strany dospělých ho zpravidla odrazují. Dospělí se zde mají starat o nabídky určitých aktivit pro volný čas mládeže. Ještě taktnější musí být péče dospělých prováděna u adolescentů, tedy mezi 15. a 16. a přibližně 20. až 21. rokem. Výchova zde přechází do sebevýchovy. V čase dospívání nastávají bouřlivé změny a oni potřebují společně tyto změny prožívat. V tomto období se začnou posuzovat očima svých vrstevníků, vliv rodičů ustupuje a autority ztrácejí svoji dominantní úlohu. Dospívající děti se náhle stávají mimořádně kritičtí ke svému okolí, zejména k rodičům a velký vliv přikládají vrstevnickým skupinám (party). Každá tato vrstevnická skupina – parta – má na své členy určité nároky, kdy se mladý člověk snaží obstát, což je pro některé jedince velice stresující. Jedinec se bojí ponížení, zesměšnění, proto přijímá názor většiny a svůj názor ostatním nesdělí. „Skupina dětí středního školního věku už dovede jednat jako celek, a odlišné či méně kompetentní dítě se stává terčem jejího útočného jednání. To je důvodem, proč se v tomto období zvyšuje četnost šikany, případně i dalších skupinových prohřešků proti sociálním normám“ (Vágnerová, 2004, s. 789).

5. VOLNÝ ČAS, JAKO FAKTOR OVLIVŇUJÍCÍ DĚTI S PORUCHOU CHOVÁNÍ A EMOCÍ

Kvalita prožívání životního času člověka se podle nás, stále více dostává do popředí zájmu. Lidé si neosvojují vždy společensky žádoucí zásady. Třeba u mladistvých delikventů dochází k identifikaci se vzorem společensky nevhodným a u takových jedinců se pak formují nežádoucí rysy a způsoby jednání. Důležitým činitelem v této oblasti je postoj rodičů k dítěti a způsob jeho výchovy. Negativně se zde projevuje lhostejnost a neadekvátní, spíše extrémní kázeňské prostředky, nedostatečná kontrola dětí a nedůslednost v požadavcích na děti.

Pro využívání volného času to platí rovněž. Je velmi nezbytná péče o jeho naplňování smysluplnými aktivitami, které nemají jen uspokojovat osobní zájmy a potřeby dětí, ale mají jim také poskytnout prostor pro získávání sociálních zkušeností, posilování odpovědnosti za vlastní rozvoj a kultivaci emocí. Cítění mnohdy předchází myšlení a jednání. V současné rodině a škole se neuskutečňuje v dostatečné míře proces kultivace emocí a citů a sociálních zkušeností. To se pak může negativně projevovat ve stoupající kriminalitě, přitažlivosti sekt a hrozivě rostoucí konzumaci drog u dětí a mládeže.

Co se ve volnočasové výchově nabízí?

Mezi „učivo“ ve volnočasové výchově by bylo možné podle Krause, Poláčkové (2001) zařadit:

- podněty a návrhy pro řemeslnou práci
- zdravotní otázky chování ve volném čase
- problematiku sociální práce
- otázky životního prostředí a jak uchovat zdravé životní prostředí.

Pro tento výchovně-vzdělávací proces je velmi důležitá nedirektivnost, tj. přijímat vhodné podněty od žáků, klientů a podporovat tyto návrhy. V tomto směru se předpokládá partnerský vztah mezi žákem a učitelem, mezi klientem a vychovatelem. Předpokládá se, že v uvedených blocích pro volný čas by měla dominovat: kreativnost, spontaneita a radost. Žák by se zde měl učit naslouchat druhému, vidět problémy jiných,

analyzovat tyto problémy a hledat vlastní cesty řešení, prakticky myslet, učit se komunikovat a být schopen žít ve skupině. Učení ve volném čase by se mělo odehrávat v příznivé atmosféře a s minimem stresu. Děti by se také měly učit překonávat citovou prázdnotu a chudobu prožitků. Je nutné čelit i dalším negativním stránkám volného času, jako je nuda a osamělost. Vhodné je proto motivovat jedince, podněcovat je, dodávat jim odvalu a vybavovat je dovednostmi pro různé aktivity (Kraus, Poláčková 2001).

5.1 Význam aktivního trávení volného času pro rozvoj dětí s poruchou chování a emocí

Aktivní trávení volného času dětí s poruchou chování a emocí může mít významný vliv pro jejich posílení a rozvoj. Pro tyto děti jsou podle amerického psychologa Bowera (Vojtová, 2005), charakteristické určité znaky – deficiency, které je možné při aktivním trávení volného času, ať už se tak děje individuálním způsobem, či v kolektivu, částečně eliminovat nebo výrazně pozitivním způsobem ovlivnit. Tyto děti jsou dle Bowera například neschopné učit se. Pokud jedinec s poruchou chování a emocí dělá při aktivním trávení volného času svou oblíbenou činnost, ke které se rád vrací a na kterou se dokáže intenzivně soustředit, je možné na této činnosti stavět. Můžeme v něm probouzet zájem, a to nejen o tuto jedinou činnost, ale o vše, co s tímto zájmem souvisí. Můžeme v něm podporovat sebedůvěru, seberozvoj, seberealizaci a usměrňovat jeho aktivity žádoucím směrem, chválit ho za to, že něco umí, pomoci mu s vytvářením pozitivního sebeobrazu, sebepojetí a sebehodnocení a tím přispět k orientaci v jeho naplňování životní úspěšnosti a spokojenosti (Vojtová, 2005).

Jedním z dalších deficitů těchto dětí je neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy. Zájmová činnost, která se uskutečňuje v kolektivu dětí, například sportovní hry nebo různé kulturní akce, může mít příznivý vliv při navazování nových vztahů s vrstevníky i s učiteli či vychovateli a sociální vztahy dětí s poruchou chování a emocí se tím mohou zlepšit.

Dále tyto děti mívají nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách. Tyto reakce je možné udržet na přijatelné úrovni nebo je eliminovat právě při intenzivní

zájmové činnosti, například při sportovním zápolení nebo naopak při četbě zajímavé knížky, hře na hudební nástroj a podobně. Dítě je nuceno soustředit se na činnost, kterou vykonává, učíme je klidu a sebeovládání. Můžeme s dítětem rozebírat případné nepřiměřené emotivní a impulzivní reakce a hledat cestu ke zlepšení a k nápravě. Jedinci s poruchami chování a emocí mívají také celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese, který se může stupňovat při jejich osamocení. Když se dítě ve svém volném čase zabývá určitou zájmovou činností, či aktivitou, která ho baví nebo při níž dosáhne určitého úspěchu – například silný emotivní zážitek při vítězství ve sportovním zápase nebo se mu podaří vyrobit něco hezkého při rukodělné činnosti, jeho depresivní stav se zmírňuje a celkový pocit neštěstí se vytrácí.

S tím souvisí i další ze znaků poruch chování a emocí, a to jsou tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest a strach v souvislosti se školními problémy. Jestliže má dítě s poruchou chování určité typické potíže právě v souvislosti se školou, je možné tyto potíže ve volném čase zmenšovat (strach) nebo uklidňovat (bolest) a to při sportovní činnosti, při malbě, poslechu hudby, při tvarování hlíny, při práci se dřevem i dalších činnostech, které mohou mít na děti značný uklidňující, terapeutický účinek (Vojtová, 2005).

V souvislosti se somatickými symptomy uvedeme příklad, co může u dětí způsobovat strach. Děti mají v sobě více strachu, než si vůbec uvědomujeme. Oaklanderová (2003) uvádí, že na každý strach, s nímž se nám dítě svěří, připadá hodně dalších, se kterými se nám vůbec nesvěří. Rodiče pak stráví mnoho času tím, že dětem vysvětlují, proč se nemají bát, přitom jejich obavy neakceptují. Děti pak své obavy potlačují, skrývají je kdesi uvnitř, aby udělaly rodičům radost a uklidnily je, že je všechno v pořádku. Oaklanderová píše, že když pracuje s dětmi uzavřenými, či trpícími nějakými tělesnými potížemi, vyjdou pak v průběhu spolupráce s ní najevo mnohé skrývané obavy. Děti velmi potřebují o svých obavách mluvit. Některé obavy dětí se mohou změnit ve fobie. Strach pak nabude takových rozměrů, že snaha vyhnout se obávaným skutečnostem úplně naruší život dítěte. Při setkání s takovými dětmi v pracovně, používá autorka cvičení, která mohou dítěti pomoci. Má pak zkušenosti s tím, že pokud dítě dokáže na svou budoucnost pohlížet pozitivněji, stává se pak klidnějším, veselejším, méně vystrašeným a úzkostným a žije se mu mnohem lépe (Oaklanderová, 2003).

Podle Vojtové (2005) je při hledání teoretických řešení edukace jedinců s poruchami chování zaměřeno na souvislosti osobnostního vývoje (individuality jedince), kritických životních událostí (biografie), a sociálních vztahů (sociálního začlenění).

V těchto třech rovinách se hledají faktory, které ovlivňují iniciaci a rozvoj poruchy emocí a chování.

Tyto tři roviny jsou pak zohledňovány i v praktických přístupech k diagnostice, intervenci i reedukaci chování jedince s poruchami emocí a chování.

1. Rovina osobnostního vývoje – individualita jedince

Předmětem zájmu jsou odlišnosti jedince od běžné populace především ve vztahu:

- k morálnímu vývoji
- k motivacím chování
- k procesu učení
- k životnímu horizontu

2. Rovina biografie – kritických životních událostí

Předmětem zájmu jsou výrazné krizové situace a konfliktní zkušenosti jedince, které vedou: - ke ztrátě sociální stability a životních perspektiv

- k citové deprivaci
- k pocitům ohrožení
- k akademickému selhávání

3. Rovina sociálního začlenění – sociálních vztahů

Předmětem zájmu jsou otázky spojené s kvalitou a charakterem sociálního začlenění, interakce a vliv těchto faktorů na rozvoj, popřípadě eliminaci poruch chování. Jsou to například: - nevhodné výchovné přístupy – zejména v rodině, ve škole, ve vrstevnické skupině

- hodnotové normy sociálního mikroprostředí

Co přinášejí různé činnosti typické pro volný čas dítěti s poruchou chování a emocí?

1. V rovině individuální: Mohou probudit u dítěte zájem a posílit jeho sebedůvěru. Například při hře na hudební nástroj, který dítě dobře ovládá nebo při sportovní činnosti, ve které se mu daří. Některé zájmové činnosti mohou u dítěte navodit motivaci k dalšímu učení, a to v tom případě, když dítě zjistí, že má třeba vyjímečné vlohy při opracování dřeva nebo při modelování z hlíny a podobně.

2. V rovině biografie: Při společných zájmových činnostech se může posílit sociální stabilita dítěte a naopak výrazně snížit jeho citová deprivace. V kolektivu ostatních dětí, které společně prožívají například úspěch z vyhraného sportovního zápasu, může dítě najít životní perspektivu a ztrácí se jeho pocit ohrožení.
3. V rovině sociálního začlenění: Ve volnočasových aktivitách se může pro dítě s poruchou chování a emocí vytvářet prostor pro budování důvěry, sebeúcty a kvalitních sociálních vztahů, které těmto dětem díky nevhodným výchovným přístupům, například v rodinách, chybí. Dále takové dítě může ve volném čase při společných zájmových činnostech najít hodnotové normy sociálního mikroprostředí (Vojtová, 2005)

5.2 Návrh volnočasových aktivit pro děti s poruchami chování

Vzhledem k zaměření této práce se nebudeme zabývat dětmi ve všech vývojových fázích, ale pouze těmi v období školního věku a období dospívání.

5.2.1 Hry

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že ve školním věku přicházejí určité povinnosti typu domácí úkoly, učení apod. Hra nicméně stále zůstává nedílnou součástí života dítěte, mění se však její podoba, respektive její projevy jsou bohatší a diferencovanější, upevňují se sexuální role. Období pubescence a adolescence je spjato s bouřlivými vývojovými změnami, emoční nevyrovnaností, či labilitou, zájem o hru, jak ji známe z předchozích vývojových stadií upadá a do popředí vstupují fyzicky a motoricky náročnější aktivity, sporty, apod. Při tvorbě hry je nutno dodržovat určité zásady.

Chour (2000) zmiňuje zejména výběr námětu nebo tématu a samozřejmě zohlednění věku. Námět musí být poutavý, musí zaujmout všechny účastníky, vtáhnout do děje nejen děti, ale i instruktory. Pro probuzení zájmu a nadšení u dětí je prioritní právě nadšení a zaujetí nás samých. Témata tedy vybíráme podle věku dítěte. V mladším školním věku, od osmi do jedenácti let, jsou nejatraktivnějšími pohádkové motivy. Děti

jsou schopné pohádku prožívat bez zlehčování a ironie. Mezi jedenáctým a čtrnáctým rokem už děti touží po reálnějším dobrodružství, než tom, které lze nalézt v pohádkách. Dobrodružné příběhy jsou tedy v tomto případě správnou cestou, kterou se s dětmi můžeme ubírat. Vydáváme se s dětmi do exotických zemí, jiných dob, nebo fiktivních míst, do vesmíru, kamkoli nám fantazie umožní. Zvláštní přístup ovšem vyžaduje pubertální období ve věku od čtrnácti let, kdy ještě můžeme počítat s tím, že některé děti budou dobrodružné náměty akceptovat, avšak jiné je budou shledávat neadekvátními, nudnými, trapnými. Takové děti se pak budou snažit o zesměšnění hry. Naším úkolem je tedy takovému počínání předejít a to tak, že budeme rychlejší, než oni, nebudeme se bát zesměšnit sami sebe. Do hry přidáváme prvky ironie, parodie. Dále nesmíme používat stále stejné nápady. Děti to vždy poznají a hra se pro ně stane rutinní, tedy nezajímavou. Můžeme samozřejmě vždy vkládat osvědčené herní prvky, ale musíme je kombinovat takovým způsobem, který je neotřelý, neokoukaný, nový a dokáže děti zaujmout a nadchnout. Zohledňujeme vždy veškeré okolní vlivy, které na nás mohou při hře působit, ovlivňovat naše smysly a emoce. Dbát musíme zejména na poutavý úvod ke hře, zaujetí účastníků již v prvopočátku, jejich motivaci. Při žádné hře nesmíme opomíjet také bezpečnost všech účastníků, ať již fyzickou, tedy riziko zranění, nebo psychickou, kdy se snažíme program vytvářet tak, aby nikomu nezpůsoboval pocity nepříjemnosti nebo ohrožení. To zajistíme právě tak, že budeme respektovat všechny výše zmíněné faktory pro úspěšnou hru. V závěru bychom neměli zapomenout na reflexi mezi organizátory činnosti a získání zpětné vazby zúčastněných.

Klasické společenské hry

Jsou, nebo by měly být automatickou součástí každého zařízení legislativní péče. Mohou být deskové, karetní, interaktivní, pro jednotlivce, ale většinou spíše pro skupiny více hráčů. Tyto hry všichni známe a není tedy potřeba se tímto tématem nějak obsírněji zabývat. Příkladem jmenujme třeba oblíbené aktivity, sázky a dostihy, v našich končinách nejznámější člověče, nezlob se!, klasické nebo jiné karty, twister, scrabble a pro samotáře např. skládání puzzle. Do této kategorie můžeme zařadit také hry, které známe z dětství jako hra na schovávanou, na honěnou, na slepou bábu apod.

Hry venku

Příroda skýtá obrovské spektrum možností herního vyžití. K dispozici máme široký okruh literatury, který udává velké množství her, které je možno v přírodě provozovat. Závisí ale také na fantazii pedagoga, vychovatele, nebo jiného odborného pracovníka, který se do přírody s dětmi za účelem hraní her vydává, jakou strategii zábavy zvolí, zda-li má k dispozici nějaké pomůcky nebo náčiní atd. (Chour, 2000).

Hry uvnitř

Stejně jako u her venkovních, her, které se dají hrát uvnitř je obrovská spousta.

Opět záleží na fantazii vedoucí osoby, je potřeba věnovat zvýšenou pozornost možnosti zranění nebo poškození majetku a dbát na to, že máme k dispozici pouze omezený prostor. Jsou hry, které nevyžadují příliš prostoru, ale i takové, které jsou poněkud prostorově náročnější (Chour, 2000).

5.2.2 Arteterapie

Rubin (2008) uvádí, že pojem arteterapie zavedla ve třicátých letech dvacátého století Margaret Naumburgová a je tedy považována za průkopnici v tomto odvětví. Vnímala arteterapii nejen jako podpůrnou, ale i jako hlavní formu léčby s progresivním vlivem na psychoanalytický postup.

Dle Matouška (1995) jsou, z hlediska arteterapie jako jednoho z psychoterapeutických postupů, výtvarné projevy klientů hlavním léčebným prostředkem. Diagnostika nebo zkoumání takového díla se pak nevztahuje na výsledný produkt (jeho dokonalost, či propracovanost apod.), ale právě na proces tvorby takového díla a spontánnost jeho výtvarného ztvárnění. Arteterapeutických technik je nepřeberné množství a jsou využívány zejména pro zjednodušení vyjádření pocitů. Pro terapeuta jsou snadnějším zpřístupněním osobnostních rysů klienta. Komplexní psychoterapeutický proces potom arteterapie obohacuje a dodává mu další rozměr. Při výtvarném vyjadřování dochází k mimovolnímu sloučení vědomých i nevědomých tendencí klienta, ke kterým se

při psychoterapii, omezené pouze na slovní vyjádření, propracováváme podstatně delší dobu. Arteterapie je proto vhodným prostředkem pro klienty, kteří se nesnadno verbálně vyjadřují, přičemž do této skupiny lidí řadíme i děti a dospívající.

Arteterapie – obor, který se zabývá výtvarnou tvorbou, využívá výtvarného projevu v terapeutickém procesu. Výtvarná činnost je přirozená všem dětem. Kreslení rozvíjí pozornost, orientaci, smyslové vnímání. Umožňuje vyjádřit pocity, emoce, myšlenky, vede ke změně přístupu v zátěžových situacích. (Kopta, 2008).

5.2.3 Zooterapie

IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organizations; vznikla v roce 1990), je organizací sdružující další jednotlivé národní organizace, které se zabývají výzkumem vztahového propojení mezi člověkem a zvířetem. Účelem je podpořit myšlenku soužití těchto dvou subjektů a zároveň povzbudit nutnost odpovědného chování ke zvířeti. Zooterapii můžeme rozdělit na několik základních forem.

Canisterapie

Canisterapie je jednou z forem ucelené rehabilitace, jejíž součástí jsou veškeré aktivity, při nichž je možno využít pozitivního vlivu psa na člověka. Jejím cílem je udržení, nebo zlepšení zdravotního stavu - kdy zdravím je podle světové zdravotnické organizace WHO myšlen stav fyzické, psychické i sociální pohody – a dále také zlepšení znalostí, sociálních dovedností, a kvality života jedince (Papeřová, 2010).

Hiporehabilitace

Hiporehabilitace (www.hipoterapie) je metoda s bio-psychosociálním vlivem na člověka a jeho organismus. Je vhodná pro široké spektrum klientely, v základě je rozdělována do čtyř oblastí. Jsou jimi hipoterapie, léčebné pedagogicko psychologické ježdění, sport handicapovaných a rekondiční ježdění.

Felinoterapie

Felinoterapie (www.felinoterapie) je léčebné působení kočky na člověka. U kočky jsou využívány její přirozené vlastnosti, jimiž jsou empatie a intuice. Působení kočky je rámcově stejné jako psa při canisterapii, zásadní rozdíl je ale v péči o toto zvíře. Kočka nepotřebuje, aby jí bylo věnováno tolik prostoru a pozornosti, nevyžaduje výcvik, je velmi soběstačná. Je velmi vhodná pro soužití s klienty ve zdech ústavu.

5.2.4 Muzikoterapie

Muzikoterapie (www.muzikoterapie), stejně jako ostatní terapeutické procesy, pomáhá zlepšit zejména duševní, ale i fyzickou kondici jedince, prostřednictvím speciálního užití hudby. Jednou z mnoha technik jsou také pohybové aktivity při hudbě, které podporují a rozvíjejí senzomotorické funkce, vývin svalové síly, respiraci a mnoho dalších tělesných aktivit.

Hudební improvizace

Tato stěžejní muzikoterapeutická technika je interpretována spontánně, vyjádřením hudby za pomoci v podstatě čehokoli. Hrou na hudební nástroj, na nehumánní nástroj, na vlastní tělo klienta, zpěvem, kombinací všech řečených... Úkolem terapeuta je zejména zajistit vhodné hudební a emocionální prostředí pro co nejsnazší vyjádření klienta. Improvizaci rozlišujeme na připravenou (kdy se její průběh dá předvídat, ať již ze strany klienta, či terapeuta) a nepřipravenou (absolutně spontánní, nepředvídatelnou).

Hudební vystoupení

Hudební vystoupení probíhá ve dvou fázích, jimiž jsou nejdříve nácvik samotného vystoupení a následně jeho realizace. Takové vystupování utváří, nebo napomáhá utvářet vyšší sebevědomí, nebo sebedůvěru, učí jedince být disciplinovanějším. Vystoupení nemusí být určeno veřejnosti, ale v případě terapie je zcela dostačující terapeutická skupina. Veřejné vystoupení ale nabízí určitý prostor k interakci a socializaci.

Zpěv písní

Všichni klienti jsou schopni se identifikovat s nějakou písní, její melodií, nebo textem. Pokud je píseň vhodně vybrána, jsme schopni jejím prostřednictvím dodat vyhovující emocionální zázemí. Zpěv ve skupině potom umožňuje společný kontakt s vysokou mírou anonymity projevu a možností odreagování. Terapeut by měl píseň umět nazpaměť. Při práci s dětmi musí také zohlednit jejich hudební rozsah a možnosti.

Poslech hudby

Je nedirektivní formou podporující a umožňující vyjádření pocitů a myšlenek klienta. Zlehčuje komunikaci a vytvářením odlehčeného kreativního prostředí pomáhá dostat se k nepříjemným, obtížným nebo problematickým tématům.

5.2.5 Taneční terapie

Tato terapie ([www. dobromysl](http://www.dobromysl)) studuje vztah těla a mysli, přičemž tělo je využíváno jako léčebného prostředku k uzdravení duševní stránky osobnosti. Nejvhodnějším terapeutickým nástrojem je u lidí, kteří měli a mají k tanci blízko, ne však pro profesionální tanečníky, kteří se jen těžko oprošťují od profesionálních stereotypů a jejich reakce tudíž nejsou natolik spontánní, jak je žádoucí. Účelem této terapie je zjistit, jakým způsobem naše vlastní tělo reaguje na pocity a stresy každodenního života a naučit se vnímání těla rozvíjet za pomoci pohybu, pokusit se dosáhnout co nejhlubšího kinestetického cítění, empatických svalových reakcí těla a jeho senzomotorických odpovědí na vjemy z vnitřního i okolního prostředí.

PRAKTICKÁ ČÁST

Děti přicházejí do ústavních zařízení většinou z biologických rodin, kde nemají zajištěny základní potřeby pro život. Tím spíše nemají vypěstovány základní návyky, které jsou v běžném životě zapotřebí. Kromě základních návyků jako jsou hygiena, sebeobsluha, plnění školních povinností apod., neumějí účelně trávit volný čas. Tyto děti většinou žijí na ulici, scházejí se s partou, se kterou podnikají různé akce, mnohdy na hranici porušení zákona. Po umístění těchto dětí do ústavního zařízení nastává v drtivé většině problém s přizpůsobením se stanoveným pravidlům a vnitřnímu řádu zařízení. Kromě určitého vštěpování základních životních návyků, by jednotlivá zařízení měla mít dostatek prostoru pro kvalitní zájmovou činnost těchto dětí. V této diplomové práci se zaměříme na trávení volného času v zařízeních pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou. Volný čas a jeho naplnění se stává otázkou velmi důležitou, protože jeho vhodné trávení by se mohlo stát optimální prevencí problémů či poruch chování. Mnoho autorů se zbývá volnočasovými aktivitami jako takovými, ale většinou z hlediska celé populace. My bychom se chtěli v této části diplomové práce zabývat jak volným časem klientů umístěných v dětském domově, tak volným časem klientů dětského domova se školou s problémy a poruchami chování.

6. CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE

Předmětem diplomové práce je volný čas klientů žijících v zařízeních ústavního typu. Cílem praktické části diplomové práce je analýza volnočasových aktivit dětí a mládeže ve věku od 10 do 18 let v dětském domově a v dětském domově se školou a zjištění, jak se liší nabídka, rozsah, obsah, skladba a využívání volnočasových aktivit v porovnávaných zařízeních, v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici a v Dětském domově Racek u Benešova. Zaměřili jsme se tedy na volnočasové aktivity, na jejich nabídku v jednotlivých typech zařízení a využívání klienty.

6.1 Cíl šetření

Cílem šetření (sondy) praktické části diplomové práce je analýza nabídky volnočasových aktivit dětí a mládeže ve věku od 10 do 18 let v zařízeních pro děti s nařízenou ústavní výchovou.

Zmapujeme současnou situaci týkající se trávení volného času klientů v obou typech zařízení, ověříme zájmy klientů, pestrost a přitažlivost nabídky činností.

Za volný čas v ústavních zařízeních pokládáme čas určený na rekreačně oddychové, sportovní, turistické a zábavné činnosti, ale i volný čas, ve kterém se rozvíjí potřeby a zájmy dětí v oblasti poznávací (technické a pěstitelské, ruční práce), i čas věnovaný čtení knih a časopisů, poslechu hudby, sledování televize, hraní her na počítači i surfování na internetu, eventuálně dalším činnostem.

Dílčím cílem je ověřit, zda existují rozdíly ve využívání volného času mezi dětmi v porovnávaných zařízeních.

Šetření je popisného typu. Pracuje se vzorkem dvou zařízení různého typu a slouží především k posouzení stanovených předpokladů. Nezískáme vyčerpávající sumu informací, která by umožnila obecněji platný závěr.

Hlavní cíl šetření: Analýza nabídky volnočasových aktivit dětí a mládeže ve dvou konkrétních ústavních zařízeních.

Dílčí cíl šetření:

Zjištění rozdílů ve využívání volného času dětí v konkrétním dětském domově a v dětském domově se školou.

6.2 Charakteristika sledovaného souboru

Šetření bylo prováděno ve dvou typech školských zařízeních pro děti **s nařízenou ústavní výchovou**. Jednalo se o Dětský domov Racek a Dětský domov se školou Sedlec-Prčice. Obě zařízení se nacházejí na území středočeského kraje, přibližně ve vzdálenosti 45 km.

Výzkumný soubor tvořilo celkem 40 klientů s nařízenou ústavní výchovou, přičemž jsme se snažili, aby poměr dívek a chlapců byl relativně vyrovnaný. Z hlediska věku se jednalo o klienty mezi 10 a 18 lety.

Podmínkou účasti na šetření byl souhlas dítěte s provedením šetření. U žádného z oslovených dětí jsme se nesetkali s odmítnutím.

6.2.1 Charakteristika zkoumaného vzorku

V dětských domovech byli vybráni chlapci a dívky různého věku. Mezi jednotlivými dětmi existují velké individuální rozdíly, jak po stránce rozumových schopností, tak i ve stupni mravního narušení. Téměř polovina klientů je romského etnika.

Způsob, jakým byli respondenti vybráni, byl takový, že po našem předem domluveném příchodu do Dětského domova Racek, ředitelka domova nabídla náhodný výběr ze všech přítomných dětí nebo celou rodinnou skupinu. Jelikož jsme děti v tomto dětském domově vůbec neznali, přiklonili jsme se k druhé variantě, tedy celou rodinnou skupinu. Na rodinných skupinách bylo v té době okolo sedmi klientů, proto jsme požádali o děti tří rodinných skupin, aby celkový počet dal 20, na věku nezáleželo. Rovněž v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici byl vybrán celkový počet 20 respondentů. Výběr těchto dětí byl jednodušší, neboť jak již bylo zmíněno v úvodu, v tomto zařízení je autorka zaměstnána a s dětmi je ve stálém kontaktu. Byly vybrány chlapci a dívky z jednoho dvojdomku, kde v jedné rodinné skupině jsou umístěny chlapci a ve druhé výchovné skupině dívky. Jelikož počet dětí ve skupinách byl v té době okolo sedmi dětí, byla k šetření přibrána i rodinná skupina, kde jsou umístěni učni, kteří do zařízení dojíždí pouze na víkendy, neboť přes týden jsou v internátě odborných učilišť. Respondenti byli tedy vybráni jako celá rodinná skupina, kde věk je různý.

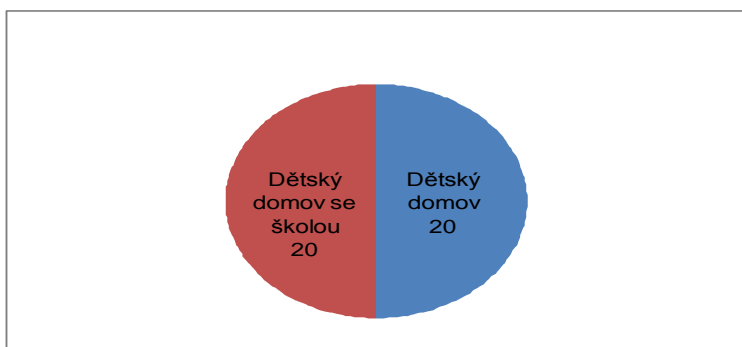
I přesto, že se děti do rodinných skupin mimo jiné zařazují i podle věku, při našem výběru tomuto tak nebylo, neboť jeden 11ti a jeden 12ti letý chlapec museli být umístěni do skupiny větších dětí. (K jejich přeražení do jiné skupiny došlo z důvodu ubližování a povyšování se nad stejně staré či mladší spolubydlící).

Nejstarší respondenti, tedy věk 17 (jeden respondent) a věk 16 let (dvě dívky a dva chlapci) byli z rodinné skupiny učňů.

Tab. 1: Členění respondentů z hlediska školského zařízení

	Dětský domov	Dětský domov se školou
Celkem	20	20

Graf 1: Respondenti z hlediska školského zařízení

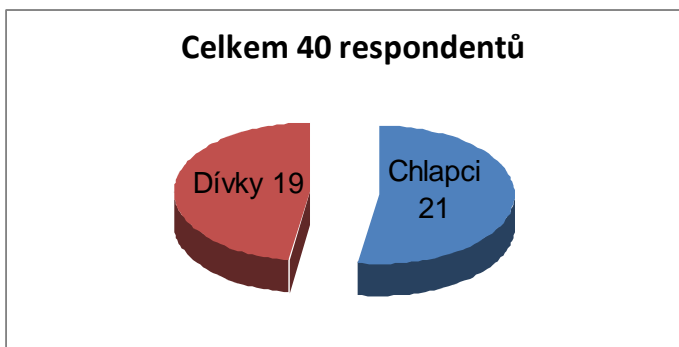

Jak je patrné z tabulky 1 i grafu 1 zkoumaný vzorek tvoří 40 respondentů, přičemž zastoupení respondentů z dětského domova i dětského domova se školou je ve stejném poměru, tedy 20 respondentů.

Tab. 2: Členění respondentů dle pohlaví.

	Chlapci	Dívky
Dětský domov	11	9
Dětský domov se školou	10	10
Celkem	21	19

Graf 2: Respondenti dle pohlaví.

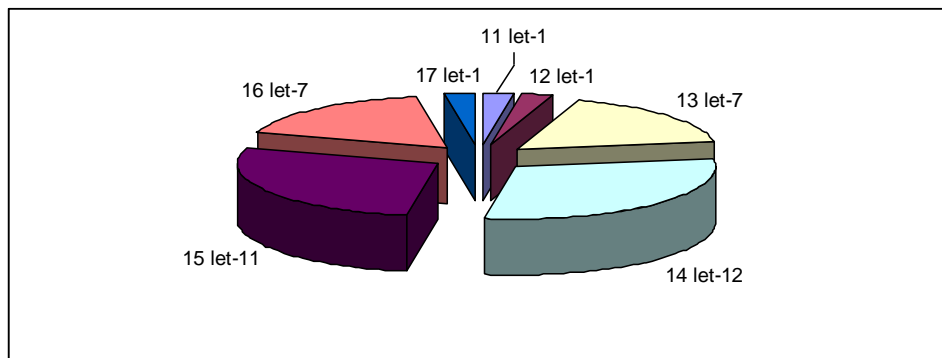

Druhým zjišťovaným základním údajem bylo pohlaví respondentů. Z celkového počtu 40 respondentů bylo 19 ženského pohlaví a 21 mužského pohlaví. Tedy poměr byl vyrovnaný, jen v dětském domově bylo o dva chlapce více než dívek.

Tab. 3 Členění respondentů dle jejich věku

Věk	Chlapci	Dívky	Celkem
11 let	1		1
12 let	1		1
13 let	5	2	7
14 let	7	5	12
15 let	4	7	11
16 let	2	5	7
17 let	1		1
Celkem	21	19	40

Graf 3: Respondenti dle věku

Dalším základním údajem byl věk respondentů. Vzhledem k tomu, že šetření probíhalo u klientů s nařízenou ústavní výchovou ve školských zařízeních, bylo možno předpokládat, že věková skupina bude v rozmezí 6-18 let, případně po prodloužení ústavní výchovy do 19 let.

Jak vyplývá z tabulky i grafu, ze všech respondentů nebyl nikdo mladší 11 let ani starší 17 let. Bylo zjištěno, že nejméně je zastoupena skupina respondentů ve věku 11,12 let a 17 let, shodně po jednom respondentu. Další skupinu po sedmi tvořili respondenti

ve věku 13 let a 16 let. Nejpočetnější věkovou skupinu je skupina ve věku 14 ti let zastoupena 13 respondenty. Další z hlediska věku v pořadí druhá skupina, je skupina ve věku 15 let, a to počtem 10 respondentů. V tomto věku mají klienti potíže se sociálním začleňováním, jsou nespokojeni se sociální pozicí, neadekvátním sebehodnocením, mají posunutou hierarchii hodnot, nežádoucí rysy charakteru, zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách atd. Tyto důvody nás vedly k domněnce, že náš vzorek je spíše typický. Ukazuje to na skutečnost, že nejčastěji jsou v tomto věku do ústavních zařízení umísťováni klienti z důvodu výchovných problémů. Bylo tedy zjištěno, že nejméně je u chlapců zastoupena skupina ve věku 11,12 a 17 let, konkrétně se jednalo pouze o 1 chlapce. U dívek se tato věková skupina neobjevila vůbec. Zatímco u dívek byla nejpočetnější skupina ve věku 15 let se sedmi respondentkami, u chlapců tato věková skupina byla zastoupena pouze čtyřmi respondenty. Nejpočetnější skupinou chlapců se stal věk 14 let se sedmi respondenty, zatímco dívek bylo pět.

Z celkového počtu 40 ti respondentů byl nejpočetnější skupinou věk 14 let s celkovými dvanácti respondenty, následoval věk 15 s 11 a po sedmi respondentech byl zastoupen věk 13 a 16 let. Po jednom respondentovi byla věková skupina 11, 12 a 17 let. Nejstarší respondenti, tedy věk 17 (jeden respondent) a věk 16 let (dvě dívky a dva chlapci) byli z rodinné skupiny učňů.

6.2.2 Dětský domov Racek – charakteristika zařízení

Dětský domov je zařízení, které poskytuje péči dětem obou pohlaví ve věku od 3 do 18 let, popřípadě do ukončení přípravy na povolání, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo předběžné opatření a nemohou vyrůstat ve vlastních rodinách.

Budova, ve které se současný dětský domov nachází, byla postavena, dle informace pamětníků, v období 2. světové války jako ubytovna a stravovna pro dělníky místní pily. Po válce se stala majetkem Okresního úřadu Benešov. Počátek péče o děti

na Racku spadá do února 1949, kdy zařízení poskytlo dočasný domov skupině šedesáti řeckých dětí. Tyto děti přišly společně se svými vychovateli a učiteli a setrvaly zde do září 1950. O tom, že mají doposud na Dětský domov Racek velmi pozitivní

vzpomínky, dokazují tím, že se i po letech rádi do domova vrací. O provoz domova a péči o děti se v této době kromě řeckých kolegů staral i tým českých pracovníků.

Od října roku 1950 do konce roku 2002 zařízení sloužilo pouze dětem předškolního věku, naposledy jako Speciální mateřská škola internátní. Po změně legislativy od 1. 1. 2003 se i zařízení změnilo na dětský domov a poskytuje péči dětem ve věku od 3 do 18 let nebo až do ukončení přípravy na povolání a to do 26 let. Změna legislativy nepřinesla jen změnu názvu, ale hlavně změnu charakteru zařízení, která spočívá v zabezpečení plné péče dětem až do dospělosti a osamostatnění se. Po transformaci Speciální mateřské školy internátní se zařízení tedy změnilo na Dětský domov Racek.

Dětský domov je umístěn v jednopatrové budově na břehu Konopišťského potoka v osadě Racek, obec Chlístov, nedaleko Benešova. Poskytuje výchovně vzdělávací, zdravotní a sociální péči, pečuje o všestranný harmonický rozvoj dětí s přihlédnutím k jejich individuálním zvláštnostem a potřebám, poskytuje širokou nabídku volnočasových aktivit – sportovní, hudební, výtvarné, výuku angličtiny, canisterapii a další zájmové činnosti. Dále zajišťuje ozdravné a rekreační pobyty, zájezdy, výlety a účasti na různých soutěžích.

Součástí zařízení je zahrada vybavená pískovištěm, průlezkami a bazénem. Z toho je patrné, že děti vyrůstají ve zdravém, čistém a klidném prostředí. Kapacita dětského domova je 32 dětí, které žijí ve čtyřech rodinných skupinách. Děti navštěvují mateřskou školu, základní školy, střední školy a učiliště v Benešově a blízkém okolí. O děti pečují pedagogičtí pracovníci, pracovníci provozu a administrativy, kteří se snaží zajistit dětem základní pocit jistoty a bezpečí, vytvořit dětem vhodné zázemí a minimalizovat dopady ústavní výchovy a pobytu v kolektivu. Velkou část svého úsilí věnují herním a zájmovým činnostem, plnění školních povinností, přípravě na vyučování, ale hlavně přípravě na povolání, na život.

Cílem snažení všech pracovníků je tedy dítě vzdělané a připravené pro samostatný život. Velká část aktivit je směřována mimo zařízení z důvodu rozvoje sociability a bezproblémového zapojení do intaktní společnosti. Úkolem domova je v rámci možností svěřeným dětem dočasně nahradit rodinu, která nemohla z nejrůznějších příčin výchovu zajistit, s rodinou však dále spolupracovat a podporovat oboustranný zájem, udržovat písemný styk a vzájemný kontakt. Dalším úkolem je budovat atmosféru klidu, pohody a důvěry, zapojovat děti do veškerého dění mimo domov, důsledně dbát

na plnění školních povinností, podporovat zájmovou aktivitu a kvalitní pedagogickou činností garantovat všestranný rozvoj osobnosti dítěte. Zlepšováním materiálních podmínek se dětem zvýšila nabídka zájmových aktivit jak v domově tak i mimo zařízení. Celá řada akcí nabízí možnost plného uspokojení a sociálního rozvoje dítěte. Jedna místnost v prvním patře budovy dětského domova je vybavena výpočetní technikou – tři počítače pro děti a jeden počítač pro pedagoga, pod jehož dohledem zde děti pracují. Tato možnost výrazně napomáhá s domácí přípravou dětí na vyučování a plnění zadaných školních úkolů. S prací na počítačích a výukovými programy jsou děti seznamovány při školní výuce a návštěvě kroužků při škole. Nejmenší děti navštěvovaly mateřskou školu v Benešově. V současné době z důvodu naplněnosti všech mateřských škol je šest dětí vzděláváno přímo v dětském domově. Děti školního věku se vzdělávají v Základní škole Benešov v ulici Dukelská a v Základní škole a Základní škole praktické v Benešově v Konopišťské ulici. Děti dětského domova navštěvují kroužky při školní družině se zaměřením na anglický jazyk a po celý minulý školní rok navštěvovala jedna dobrovolnice zařízení a pomáhala dětem s přípravou na hodiny angličtiny. Dále děti z dětského domova navštěvují i různé další kroužky, které zajišťují školní družiny příslušných škol (kroužek vaření, přírodovědný, výpočetní techniky a pracovní činnosti). V zařízení Domova dětí a mládeže v Benešově se v rámci zájmové činnosti věnují ručním a výtvarným pracím, sportovním a hudebním aktivitám, sborovému zpěvu. V odpoledních činnostech se mohou věnovat cykloturistice, bruslení, jízdě na kolečkových bruslích. Děti mají dostatek volnosti, mohou navštěvovat nejrozličnější kroužky mimo dětský domov a zúčastňovat se akcí, pořádaných jinými organizacemi a sponzory. Z tohoto pohledu se dá říci, že jsou hodně zapojené do dění mimo zdi dětského domova. Děti, které po mnoha letech odcházejí do samostatného života, odcházejí s pocitem smutku z toho, že opouštějí místo, které bylo dlouho jejich skutečným domovem, nejen po stránce materiální, ale i po stránce citové. Všechny organizační záležitosti ohledně vycházek, večerky, práv a povinností dětí řeší vnitřní řád dětského domova (www.ddracek.cz).

Z výše uvedeného vyplývá seznam nabízených zájmových kroužků dětského domova:

Děti mají v zařízení k dispozici celou řadu zájmových kroužků, které se realizují jak v budově zařízení, tak mimo budovu. Většinu kroužků vedou jednotliví vychovatelé, ale i externí pracovníci.

- Sportovní kroužek – realizuje se každý týden v pronajaté tělocvičně. Náplní jsou především míčové hry. Vedoucím je vychovatel.
- Sportovní kroužek, který vede strážník Městské policie. Náplní jsou nejrozličnější druhy sportů.
- Výtvarný a přírodovědně vzdělávací kroužek – náplní jsou především netradiční výtvarné techniky. Vede jej vychovatel.
- Keramický kroužek – díky dobrému vybavení lze nabídnout dětem i kroužek keramický. Děti se zde učí věci od základní manipulace s hlínou až po náročnější výrobky, které si poté vypalují v keramické peci. Vedoucím je vychovatel.
- Kroužek pracovních činností – jedná se o drobné opravy v rodinné skupině i mimo ni. Např. upevnění věšáčku na utěrky, na oblečení, přišroubování povolených šroubku u židlí, stolů, pověšení obrázků, atd. Do toho kroužku jsou zařazeny především vycházející chlapci a dívky.
- Kroužek ručních prací – tento kroužek je určen pro všechna děvčata. Dívky se zde učí šít, vyšívat a další dovednosti, které jsou potřebné pro život hospodyně.
- Kroužek stolního tenisu – díky vybavení, které zde je, je kapacita neomezená. Na závěr kroužku se pořádá turnaj.
- Taneční kroužek – Kroužek vede externí pracovnice. Dívky a chlapci se učí moderní taneční prvky, které potom využívají na každoroční besídce.
- Historický kroužek – zde mají děti možnost získat vědomosti a znalosti z historie naší země. Součástí kroužku jsou různé výlety po České republice.

- Žongléřský kroužek – tento kroužek zde funguje nově. Děti pracují s kužely, s otevřeným ohněm, učí se chůzi na chůdách, žonglování s míčky a též chůzi po laně. Kroužek je veden vychovatelem a získané dovednosti děti předvádí na besídkách.
- Hra na kytaru, na flétnu – do zařízení dochází externí pracovnice, která učí dva až tři chlapce hrát na tyto hudební nástroje.
- Kroužek sborového zpěvu, který probíhá jednou týdně. Děti zpívají písně různých interpretů, aktuálně i vánoční, velikonoční koledy. Učí se správně intonovat, dýchat a dodržovat rytmus. Při zpěvu děti doprovází klavírista.
- Kroužek výpočetní techniky, kde se děti učí zvládat základy práce s počítačem, textovým a grafickým editorem, využití internetu a e-mailu, vytváření vlastní prezentace. Ti starší se seznamují se základy tvorby internetových stránek.
- Kroužek vaření, jehož posláním je především příprava dětí na období, kdy si budou vařit sami. Zkouší vařit klasická i méně klasická jídla, doporučují a demonstrují postupy přípravy jídel. Děti se seznamují s cenami surovin, pravidly nakupování, zdůrazňuje se zdravý životní styl.

6.2.3 Dětský domov se školou Sedlec-Prčice – charakteristika zařízení

Dětský domov se školou je školské zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí a mládeže. Jsou zde umístěny děti a mládež obojího pohlaví zpravidla ve věku od 6 do 15 let, popřípadě do ukončení povinné školní docházky, a to výhradně prostřednictvím diagnostických ústavů (DDÚ, SVP a DDŠ Dobřichovice), u nichž soud nařídil ústavní výchovu, případně uložil ochrannou výchovu nebo vydal předběžné opatření, které má pouze dočasnou platnost. Jedná se o klienty, kteří mají poruchy chování, problémy s návykovými látkami, patologickým hráčstvím, útěky, záškoláctvím, krádežemi, vloupáním, sebepoškozováním, lhaním atd.

Dětský domov se školou zabezpečuje základy vzdělání dle příslušných vzdělávacích programů schválených MŠMT ČR. Jeho cílem a úkolem je zabezpečit komplexní péči dětem s nařízenou ústavní nebo ochranou výchovou a dále připravit děti a mládež pro samostatný život mimo institucionální péči.

Vychovatelé i učitelé a všichni zaměstnanci citlivým způsobem nahrazují dětem zanedbanou nebo neúplnou rodinnou péči.

Školské koedukované zařízení je rozděleno na ubytovací část s kapacitou 64 lůžek a školu. Organizačně je ubytovací část členěna do čtyř dvojdomků, čili do osmi skupin po osmi dětech. Každá skupina má k dispozici dostatečný počet ložnic a lůžek, hygienické zázemí, kuchyně, oddělenou místnost, která slouží ke stabilizaci agresivního dítěte staršího 12 let. Režim oddělené místnosti se řídí novelou zákona č. 109/2002 Sb. – zákon č. 383/2005 ze dne 19. srpna 2005.

V budově školy jsou zřízeny kmenové třídy a odborné učebny včetně kabinetů, sborovny a hygienického zázemí pro děti i pedagogy. V téže budově je také tělocvična, posilovna, sídlo vedení školy, školní jídelna s kuchyní, která zabezpečuje stravování dětí a zaměstnanců DDŠ. Při výuce se střídá forma skupinového vyučování doplněná určitým podílem řízené samostatné práce podle věku žáků, s formou vyučování individuálního. Ve třídách učitelé zabezpečují výuku a základní vzdělávací jednotkou je učební hodina. Třídy jsou naplňovány dle momentálního složení žáků.

Na pozemku dětského domova se školou se dále nachází hřiště na kopanou, hřiště na basketbal s umělým povrchem a tenisové hřiště. V areálu najdeme i běžeckou dvojdráhu a doskočiště pro skok daleký. Děti mohou v odpoledních činnostech využívat i prostory ve škole – pracovnu hudební výchovy, atelier výtvarné výchovy s keramickou pecí a učebnu výpočetní techniky. Na chodbách je dostatečný počet stolů na stolní tenis. Velký význam pro děti s poruchami chování má nabídka volnočasových aktivit s důrazem na posilování volní složky a aktivního vyplňování volného času jako prevence sociálně patologických jevů. Zájmová činnost je realizována zejména ve sportovních odvětvích, jako jsou kopaná, stolní tenis, tenis, tanec, cyklistika, florhokej, florbal a volejbal. Děti mají v odpoledním čase možnost navštěvovat kroužky, které pro ně vedou sami učitelé, jde o kroužek výtvarný a keramický, kroužek stolního tenisu, tenisu a florbalu a kroužek kopané. Jsou jim nabídnuty i aktivity, které

vzhledem k často nízké sociokulturní úrovni rodin, neměly děti možnost absolvovat. Jedná se o nadstandardní programy lyžování na Monínci, jízdy na koních, bowling, U-rampa. Vychovatelé také pracují s dětmi prostřednictvím zážitkové pedagogiky, např. návštěvy v lanovém centru, sjezd Vltavy na raftech a jiné. Od jara do podzimu v rámci hypoterapie děti jezdí na koních, učí se o ně správně starat. Rozvíjí se i volní vlastnosti a formují hodnoty dětí působením křesťanské výchovy. Každý týden za nimi dochází kazatelka evangelické církve a vypráví jim biblické příběhy, které se děti pokouší aplikovat na situace z reálného života.

Mimoškolní činnost obsahuje všechny složky výchovy s důrazem na komplexní rozvoj osobnosti dítěte a přípravu pro život, část nenásilného opakování učiva, část individuálního volna. Organizace mimoškolní činnosti vychází plánovitě z ročního-měsíčního-týdenního plánu výchovné činnosti. (<http://www.ddsedlec.cz>)

Z výše uvedeného vyplývá seznam zájmových kroužků dětského domova se školou:

- Kroužek stolního tenisu pracuje každý týden pod vedením učitele tělesné výchovy a asistentky
- Kroužek tenisu, který se realizuje v létě na krásných kurtech v areálu domova
- a v zimě je zázemí v tělocvičně školy, která je přístupná v odpoledních hodinách dětem a vychovatelům. Vede jej učitel.
- Volejbalový kroužek a kroužek florhokeje vede ředitel zařízení. Oba sporty jsou u dětí velmi oblíbené, dosahují velmi dobré výsledky na olympiádách.
- Fotbalový kroužek se schází každý týden pod vedením vychovatele.
- Florbalový kroužek se schází o víkendech pod vedením učitele ze školy.
- Vzhledem k blízkému lyžařskému středisku děti mohou se svými vychovateli během zimy lyžovat i jezdit na snowboardu.
- Díky výbornému vybavení výtvarného atelieru může velmi dobře pracovat výtvarný a keramický kroužek pod vedením učitelky výtvarné výchovy. Děti se učí základní techniky zpracování a formování keramické hmoty, různé způsoby zdobení jak syrových, tak i vypálených výrobků. Děti vyrábějí výrobky dle své fantazie nebo zpracovávají téma určené vedoucím kroužku.
- Cyklistika. Kroužek, kterému se děti společně s vychovateli mohou věnovat od jara do podzimu.

- Křesťanská výchova – náplní je povídání, hry, písničky, vyprávění biblických příběhů. Setkání jsou obohacena o prvky etické výchovy, které vedou děti k rozvoji prosociálnosti, učí je správnému vztahu k sobě i k okolí.
- Pro klienty dětského domova se školou je v nabídce celá řada kroužků, které organizuje Základní umělecká škola Sedlec-Prčice – tedy kroužky mimo výchovné zařízení. Pokusy se zařazováním dětí do těchto kroužků většinou selhaly na slabých volných vlastnostech dětí, popř. na jejich výrazných projevech poruch chování, pro které byly z kroužků vyloučeny.

Hlavní cíle činnosti mimo vyučování v Dětském domově se školou Sedlec-Prčice:

1. Vzdělávání žáků

- Trvale úzce spolupracovat se školou.
- Klást důraz na teoretickou přípravu na vyučování.
- Vypomáhat při výchovně vzdělávacím procesu exkurzemi, besedami, návštěvami kulturních i sportovních akcí.
- Spolupráce při akcích školy, spolupracovat při vytváření programů na tyto aktivity a spolupodílet se dozorem.
- Denně konzultovat s učiteli hodnocení žáků, chování a pracovní úsilí žáků.

Příklad ze zařízení:

V zařízení probíhají pravidelně 1 x za 14 dní, vždy po vyučování pedagogické porady, kde se provádí hodnocení jednotlivých žáků v teoretické i praktické výuce a při výchově mimo vyučování. Toto hodnocení má pak vliv na udělení, případně odnětí dalších výhod klientům, má tedy výrazné formativní účinky. V ročním plánu školy jsou pak uvedeny tématické exkurze, které se naplňují například návštěvami různých výstav, veletrhů.

2. Kulturní aktivity

- Uskutečňovat besedy s kulturní tematikou.
- Navštěvovat kulturní akce v okolí zařízení.
- Zabezpečit činnost hudebního kroužku.
- Vést žáky k zájmu o literaturu, četbu a školní knihovnu.
- Zajistit program na vánoční besídku.

- Dbát o celkovou estetiku zařízení, estetiku oblékání, společenského chování, kultury mezilidských vztahů žáků.

Příklad ze zařízení:

Každý rok se v zařízení najdou alespoň 3 nebo 4 klienti s vyjímečnými vlohami pro hru na určité hudební nástroje. Po patřičném secvičení pak hudební skupina nachází další intenzivní prožitky při různých společenských akcích. Klienti také každý rok před vánocemi připravují vánoční besídku, jejíž příprava i vlastní uskutečnění má pozitivní vliv na posílení sociálních vztahů a zprostředkovává jim nové zážitky, pocit sounáležitosti a dále se posilují jejich morální a volní vlastnosti.

3. Sportovní aktivity

- V pracovní dny provádět přiměřené ranní rozcvičky se žáky.
- Několikrát do týdne zajistit činnost sportovního kroužku.
- Uskutečňovat celoustavní soutěže ve sportovních disciplínách.
- Sportovní aktivity zařazovat pravidelně do týdenních plánů všech rodinných skupin.
- Uskutečňovat přípravu na letní a zimní sportovní hry dětských domovů.
- Provádět besedy se sportovní tematikou.
- Udržovat a zvelebovat sportovní areál dětského domova.

Příklad ze zařízení:

Klienti se pravidelně zúčastňují sportovních akcí pořádaných v rámci sportovních her dětských domovů a dosahují v nich tradičně velmi dobrých výsledků, což značně posiluje jejich sebedůvěru a sebehodnocení a zlepšují se tím i vztahy se sociálním okolím.

4. Pracovní aktivity

- Pravidelně zařazovat do týdenních plánů pracovní činnosti v areálu.
- Zajišťovat pravidelnou týdenní činnost pěstitelského kroužku.
- Svépomocí udržovat areál v odpovídajícím stavu.
- Brigádnicky spolupracovat s obecním úřadem, oddílem kopané TJ Sedlec-Prčice a také se soukromníky v obci a okolí.

Příklad ze zařízení:

Klienti ze zařízení často pomáhají občanům v obci, kteří je odměňují tím, že je pozvou například na pravidelný každoroční výlov ryb. Při této činnosti se velmi intenzivně posiluje pozitivní vztah dětí k přírodě.

5. Spolupráce s rodinou

- Důsledně se seznámit s veškerou dokumentací, která se týká rodinného prostředí žáků a vztahů v rodině.
- V případě možnosti navštívit rodinné prostředí žáka.
- Dbát na pravidelnou komunikaci žáka s rodiči – dopisy, telefonáty.
- Nejméně jednou v roce se podílet na přípravě a uskutečňování setkání s rodiči.
- Zabezpečovat návštěvy u rodin o víkendech a v období prázdnin.

Příklad ze zařízení:

Žákům zařízení je umožněna pravidelná komunikace s rodiči, jelikož klienti mají několikrát za měsíc možnost telefonického spojení. Někteří z klientů každou sobotu a neděli navštěvuje své rodiny.

6. Odborná spolupráce

- Ve všech potřebných případech spolupracovat s Diagnostickým ústavem Dobřichovice.
- Pokračovat v ambulantní spolupráci s psychiatrem.

Příklad ze zařízení:

Zařízení intenzivně spolupracuje s Diagnostickým ústavem v Dobřichovicích, který její metodicky vede. Probíhá také spolupráce s psychiatrem, poněvadž někteří klienti potřebují odbornou péči.

Při práci s klienty klást zvýšený důraz na individuální přístup k jedinci, vycházet z individuálních potřeb a zájmů žáků.

Zaměřit pozornost na nově přijaté klienty do zařízení. Uplatnit plně v této oblasti individuální přístup k těmto jedincům, zjistit jejich zájmovou orientaci, podle níž budou zařazeni do zájmových kroužků. Pomoci jim se začleňováním do skupiny a kolektivu

celého ústavu na základě osobních pohovorů a prostudování písemného materiálu, poté stanovit plán rozvoje osobnosti dítěte.

Pravidelně kontrolovat vývoj života ve skupině a zaměřit se na zjištění včlenění a postavení nově příchozích klientů.

6.2.4 Odlišnosti ve výchovné práci ve volném čase v dětském domově a v dětském domově se školou

Jak již bylo výše uvedeno, dětský domov je zařízení, kde se uplatňuje pouze ústavní výchova, a děti nemají poruchy chování. Naopak dětský domov se školou je zařízení, které je určeno pro děti, které mají závažné poruchy chování a mají z nějakých důvodů zůstat co nejvíce separovány od okolního světa (Matoušek, 1999).

Podle mínění autorky, by se práce s dětmi v dětském domově měla co nejméně lišit od běžného života v rodině. Tak, jak to v rodinách bývá, tak i v dětském domově děti navštěvují školská zařízení mimo dětský domov, navštěvují kroužky a zájmová volnočasová zařízení určená pro běžnou populaci. Pohyb dětí mimo zařízení dětského domova, časté individuální vycházky, návštěvy kamarádů i rodin jsou co možná nejméně omezovány. V dětském domově se školou se vychází více z přímé výchovné práce vychovatelů a celého zařízení. V režimu ústavu je více patrná segregace od okolního světa. Na dítě působí prostředí se svým specifickým nastavením norem a je eliminováno od lákadel vnějšího světa. Teprve potom, co se naučí zvládat nejruznější situace v prostředí zařízení, má možnost interakce s okolním světem a může si vyzkoušet kontakty mimo zařízení. Přitom je nutno ale vždy počítat se selháním a relapsem.

Jak víme nejenom z odborné literatury ale i praxe, dětský domov se školou má za úkol odstranit a napravit společensky nepřijatelné projevy chování, zatímco v dětském domově jde spíše o socializační roli. Základním úkolem je vytěsnit nežádoucí projevy chování u dětí a nahradit je žádoucím chováním. Cílem je integrovat dítě zpět do společnosti. Řídícím prvkem v dosahování výše zmiňovaných cílů je vychovatel a učitel. Prostředí dětských domovů se školou je oproti jiným zařízením více uzavřené. Zájmové činnosti probíhají vesměs uvnitř zařízení, tato situace pak vede až k absenci

sociálních vztahů s vnějším světem. Možnosti trávení volného času jsou v každém zařízení jiné. Náplň volného času samozřejmě nevyřeší všechno, ale pokud má dítě pestrou nabídku volnočasových aktivit a má šanci, že v některé z nich bude zažívat pocity spokojenosti a úspěchu, zmenšuje se tím pravděpodobnost, že něco zničí, že někomu ublíží nebo že sáhne například po drogách nebo alkoholu. V dětských domovech tvoří náplň volného času aktivity buď v různých zájmových organizacích mimo zařízení anebo přímo v těchto institucích.

V našem výzkumném šetření chceme doložit nebo vyvrátit právě tuto rozdílnost

ve výchovné práci ve volném čase u dětského domova a dětského domova se školou.

Výhodou je v obou případech neustálý pedagogický dohled zajišťující odbornost při vedení činností ve volném čase. Výchovná a vzdělávací činnost se v dětských domovech i dětských domovech se školou organizuje především na úrovni jednotlivých výchovných skupin. Pouze určité akce, jako jsou výlety, zájezdy, rekreace nebo různé soutěže a sportovní výcviky, se provádějí v rámci celého zařízení bez ohledu na členění do skupin. Vlastní práce ve skupině jak v Dětském domově Racek, tak i v Dětském domově se školou Sedlec-Prčice se dělí do čtyř oblastí sestavených podle priorit:

1. školní příprava
2. činnosti související s chodem domácnosti
3. individuální a skupinové zájmové činnosti
4. sebeobslužné činnosti

Je nutné podotknout, že organizace výchovně vzdělávacích činností, zájmových činností, včetně systému prevence sociálně patologických jevů i organizace péče o děti v zařízení je specifikována ve vnitřním řádu Dětského domova Racek i Dětského domova se školou Sedlec-Prčice.

Podle Vocílky (1999) jsou povinna vnitřní řád vypracovat všechna tato zařízení a jeho schválení potvrzuje příslušný zřizovatel.

Vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, rozšiřuje okruh výchovného působení v dětských domovech se školou o děti se zdravotním postižením, nezletilé matky a jejich děti a na nezbytně dlouhou dobu i o děti vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku jejich neurologického poškození a psychického onemocnění.

Podle mínění autorky, všechny tyto děti dříve či později poznají důvody, proč jsou právě v dětském domově. Časem si vytvoří určitý vztah nejen mezi sebou, ale především k dospělým, kteří se o ně starají, tráví s nimi volný čas, zažívají dobré i zlé. Vychovatelé je hlouběji poznávají, snaží se v nich najít a vyzdvihnout to dobré.

6.3 Metody šetření

K dosažení cílů šetření jsme došli kvantitativním postupem, při kterém byla použita jako hlavní výzkumná technika rozhovor se třemi druhy otázek (uzavřené, polouzavřené a otevřené) a dále výsledky získané analýzou otevřených otázek a dalších zjištění z rozhovorů.

V literatuře můžeme najít mnoho definic rozhovoru (Švaříček, Šed'ová, 2007; Gavora, 1996; Chrátka, 2007). Podle dostupné literatury je rozhovor metoda shromažďování dat, která spočívá ve verbální komunikaci. Hlavním důvodem proč jsme zvolili rozhovor, je možnost navázat s respondenty důvěrnější vztah, vidět jejich reakce na otázky a také reagovat na vzniklé situace a podle možností upravovat a ovlivňovat rozhovor. V tomto případě se jedná například o možnost přidat či odebrat otázky, změnit jejich pořadí nebo formulaci. Volba této metody nám tedy umožnila hlouběji poznat postoje a názory respondentů, což bylo vzhledem k cíli této práce žádoucí.

Podle Gavory (1996) je průběh rozhovoru také ovlivněný prostředím, ve kterém se odehrává. Zvoleno bylo proto prostředí, která bylo pro respondenty známé (areál dětského domova a dětského domova se školou).

Při vytváření otázek pro rozhovor jsme se zaměřili na několik tématických celků, jejich volba byla ovlivněna četbou odborné literatury, teoretickou částí této práce a také osobní zkušeností.

Snažili jsme se sestavit otázky tak, aby zvolená formulace příliš neovlivňovala odpovědi dotazovaných klientů, a naším cílem také bylo, aby otázky byly pro klienty dostatečně zajímavé a aby na ně byli schopni odpovědět. Zároveň jsme se snažili, aby respondenti neměli pocit, že jsou od nich určité odpovědi očekávané, ale aby odpovídali podle svého vlastního názoru a smýšlení. Čáp s Marešem (2007, s. 431) totiž

upozorňují na skutečnost, že respondenti mohou být ovlivněni tzv. „*efektem sociální žádoucnosti*“. Respondenti mají tendenci odpovídat tak, jak si myslí, že od nich tazatel očekává, a chtějí tazateli vyhovět.

Pro zdárný průběh rozhovoru je nutné si otázky předem dobře připravit a nacvičit. Vzhledem k tomu, že se jednalo o rozhovory s klienty v zařízení s nařízenou ústavní výchovou, bylo také potřeba vzít v úvahu některá specifika typická pro tuto skupinu, která zmiňuje například Vágnerová (2001). Jedná se zejména o způsob vyjadřování, otázku tykání či vykání nebo způsob kladení otázek. Vzhledem ke skupině respondentů a doporučení z literatury jsme se tedy na začátku rozhovoru s každým z respondentů domluvili, že ho budeme oslovovat křestním jménem a budeme mu tykat, což jistě přispělo k vytvoření uvolněného a přátelského prostředí. Při vedení rozhovoru a pro vytvoření příjemné atmosféry (tzv. raportu) je také nutné dávat najevo porozumění a zájem, nevyžadovat rychlé odpovědi a poskytnout respondentům dostatek času, což uvádí například Gavora (1996, 2000).

Z důvodu zmírnění nervozity a ostychu jsme skutečnost, že se s většinou respondentů alespoň trochu známe, považovali spíše za výhodu a to nejen pro nás jako tazatele ale i pro dotazované klienty. Rozhovory probíhaly ve volném čase respondentů a nijak neovlivnily např. jejich školní docházku. Všichni respondenti rozhovory poskytli dobrovolně, nikdo nebyl nucen odpovídat na otázky, které by mu byly nepříjemné, někteří klienti se na rozhovory dokonce těšili. Vše samozřejmě probíhalo i s jejich souhlasem.

7. ŠETŘENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

7.1 Stanovené předpoklady

K šetření byly zvoleny tyto předpoklady:

Předpoklad 1

Děti v **Dětském domově se školou** v Sedlci-Prčici mají větší možnost výběru činností k využití volného času než děti z Dětského domova Racek.

Předpoklad 2

Děti z **Dětského domova** Racek navštěvují častěji kroužky a akce mimo areál domova než děti z Dětského domova se školou v Sedlci-Prčici.

Předpoklad 3

Děti z **Dětského domova se školou** v Sedlci-Prčici mohou podle mínění klientů více spolupracovat a spolurozhodovat o organizování činností ve volném čase než děti z Dětského domova Racek.

Předpoklad 4

Klienti v **Dětském domově se školou** v Sedlci-Prčici tráví více svého volného času na počítači než klienti v Dětském domově Racek.

7.2 Realizace výzkumného šetření

Šetření bylo realizováno ve školním roce 2012/2013. Po dohodě s ředitelem (kou) domova nám bylo umožněno provést rozhovorové šetření, které jsme uskutečnili v obou zařízeních. Klienti byli plně seznámeni s důvodem rozhovoru, s anonymitou šetření, pochopili význam rozhovoru a mohli se na mě případně obrátit s jakýmkoliv doplňujícími otázkami. Před zahájením rozhovoru jsme se zeptali, zda je možné naše

povídání zaznamenat. Všechny děti souhlasily. Svou přítomností jsme se snažili klienty motivovat ke spolupráci. Na rozhovor byl vždy vyhrazen dostatečný časový úsek, aby se děti necítily pod tlakem, a mohly se nad odpovědí zamyslet. Délka rozhovorů byla tedy různá, od 10 do 30 minut v závislosti na tom, jak byli respondenti ochotni se rozpovídat.

Jak již bylo zmíněno, realizované výzkumné šetření je omezené z hlediska své reprezentativnosti z důvodu nejen velikosti, ale i heterogenity výzkumného vzorku. Závěry tedy platí jen pro zkoumaný vzorek.

Při práci s první skupinou dětí z dětského domova jsme pracovali všichni společně. Děti se zpočátku ostýchaly, postupně se rozpovídaly a navzájem se povzbuzovaly. Interview bylo zaznamenáváno na připravený záznamový arch. Rozhovor volně přešel v diskusi, protože názory jednotlivých žáků podněcovaly ostatní k odpovědím. Diskuze, někde jenom bodově, byla rovněž zaznamenána na připravený arch.

S druhou skupinou dětí, tedy dětí z dětského domova se školou, které známe a se kterými pracujeme, byly rozhovory uskutečněny individuálně. Před začátkem rozhovoru bylo vysvětleno všem osloveným klientům, proč zjišťujeme informace o jejich volném čase a ujistili jsme je, že informace zjištěné během průzkumu nebudeme nikde zveřejňovat. Pomocí úvodních otázek jsme se snažili respondenty motivovat a zjistit, zda je daná problematika pro ně zajímavá. Pomocí úvodních otázek jsme zjišťovali informace k dané problematice. Otázky jsme kladli tak, aby na sebe plynule navazovaly. Každou otázku jsme poté písemně zhodnotili a všechna získaná data jsme zaznamenali do tabulek a přehledných grafů.

7.3 Příprava (konstrukce) výzkumného nástroje - rozhovoru

7.3.1 Otázky k rozhovoru

Při sestavování otázek pro rozhovor jsme vycházeli zejména ze stanovených předpokladů. Otázky byly jak otevřené, polootevřené, tak uzavřené.

1. Co si představuješ pod pojmem volný čas?
2. Kolik volného času podle svého názoru asi denně máš?“
3. S kým nejraději trávíš volný čas?
4. Co bys změnil/a na svém volném čase?
5. Jaký zájmový kroužek navštěvuješ?
6. Jsi s nabídkou zájmových kroužků spokojen/a?
7. Jaké zájmové kroužky v domově postrádáš?
8. Co děláš ve svém volném čase nejčastěji?
9. Věnuješ se ve svém volném čase sportu? Pokud ano, jaká je tvoje nejoblíbenější sportovní aktivita?
10. Víš o nějakém kroužku mimo areál dětského domova? Pokud ano, jaký kroužek to je?
11. Chodíš do nějakého zájmového kroužku mimo zařízení dětského domova?
12. Pokud navštěvuješ zájmový kroužek mimo zařízení dětského domova, kdo tyto kroužky nabízí nebo kam na ně chodíš?
13. Jaké kroužky mimo areál zařízení navštěvuješ?
14. Pokud docházíš do nějakého zájmového kroužku mimo zařízení, co se ti na tom nejvíc líbí?
15. Můžeš se podílet na přípravě nějaké činnosti ve volném čase?
16. Můžeš navrhnout některou činnost ve volném čase?
17. Navrhl/a jsi již nějakou činnost?
18. Jsi denně na počítači?
19. Co nejraději na počítači děláš?
20. Komunikuješ s kamarády, s kamarádkami přes sociální sítě PC (Facebook, Lidé)?

Pro přehlednost získaných údajů jsou odpovědi na otázky zpracovány do tabulek a grafů a rozděleny tématicky podle zkoumaných předpokladů.

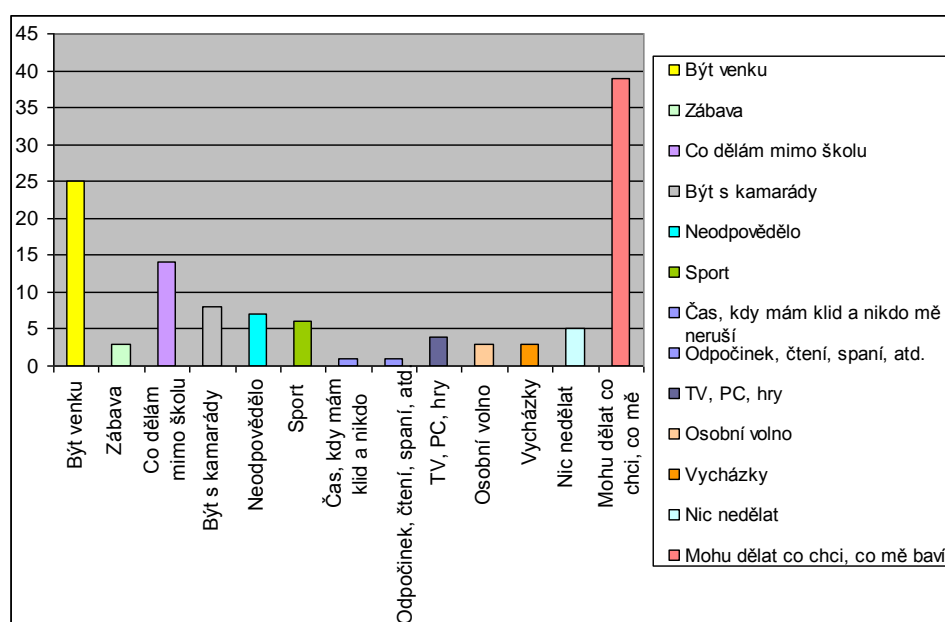
Pro seznámení respondentů se situací a částečné zmírnění jejich nervozity, jsme zvolili úvodní čtyři otázky, ve kterých jsme se snažili zjistit mínění klientů o vlastním volném čase. Zároveň sloužily k dokreslení situace a k lepšímu pochopení.

Otázka 1. „Co si představuješ pod pojmem volný čas?“

Tab. 4 Představa klientů o pojmu volného času.

Seznam odpovědí	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Být venku	17	8	25
Zábava	3		3
Co dělám mimo školu	6	8	14
Být s kamarády	2	6	8
Neodpovědělo	5	2	7
Sport	3	3	6
Čas, kdy mám klid a nikdo mě neruší		1	1
Odpočinek, čtení, spaní, atd.		1	1
TV, PC, hry	3	1	4
Osobní volno	3		3
Vycházky	3		3
Nic nedělat	1	4	5
Mohu dělat co chci, co mě baví	19	20	39

Graf 4 Představa klientů o pojmu volného času, četnosti odpovědí.

Na tuto otevřenou otázku respondenti odpověděli, že si pod pojmem volný čas nejčastěji představují dobu, kdy mohou dělat, co chtějí, co je baví.

Odpovědi na tuto otázku vidíme na grafu č. 4 a v tabulce č. 4. Na tuto otázku neodpovědělo celkově sedm respondentů, pět z nich bylo z dětského domova. Nejpočetnější byla odpověď: „Mohu dělat, co chci, co mě baví“, kterou vyslovilo 39 respondentů, což je většina z dotazovaných.

Na druhém místě se umístila odpověď: „Být venku“, ke které se kloní 25 respondentů, kde opět převládají odpovědi jedinců z dětského domova (17).

Třetí největší podíl měla odpověď: „Co dělám mimo školu“, kterou udalo 14 respondentů, kde větší počet (8) je od respondentů z dětského domova se školou.

Další odpovědi, které dalo od 1 do 8 respondentů zněly: „Čas, kdy mám klid a nikdo mě neruší.“ (1), „Odpočinek, čtení, spaní“ (1), „Zábava, osobní volno, vycházky“ (3), „TV, PC, hry“ (4), „Sport“ (6), „Být s kamarády“ (8).

Pod pojmem volný čas si pět respondentů představuje „nic nedělat“.

Respondenti například ještě dodávali: „*Je to když si hraju, kreslím nebo tak nějak.*“

„*Je to, když nemám žádné povinnosti.*“ „*Když se potkám a bavím se klukama.*“ „*Když mám radost nebo jsem spokojená a veselá, prostě když mi nic nechybí.*“ „*Je to něco jako osobní svoboda.*“ „*Když je svátek a my nejdeme do školy.*“

Ze zkušenosti víme, že klienti za volný čas hlavně považují dobu, když nemusí nic dělat, když je nikdo do ničeho nenutí a mohou si dělat, co chtějí. Což hlavně z důvodu jejich umístění v ústavním zařízení, kterým jsou převážně výchovné problémy, jim umožněno být nemůže, neboť do zařízení byly umístěny proto, aby byl trvalý dohled nad jejich chováním a předcházení sociálně patologickým jevům.

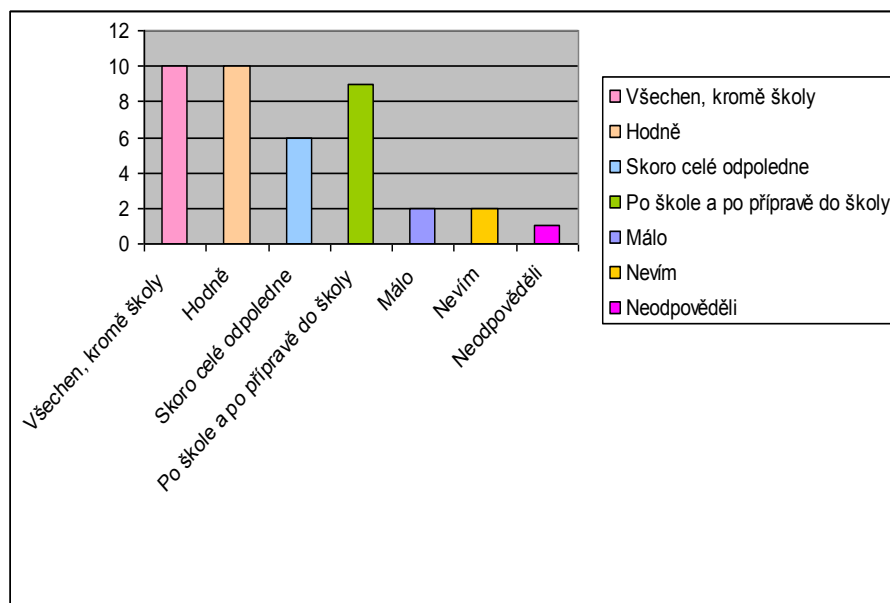
Veškeré odpovědi respondentů by se tedy daly shrnout tak, že pro dotazované představuje volný čas dobu, kdy si mohou dělat, co chtějí, co je zajímá, co je baví, ale také s kým oni chtějí. Zároveň je to čas zbytkový po jejich povinnostech (především školních).

Otázka 2: „Kolik volného času podle svého názoru asi denně máš?“

Tab. 5 Množství volného času za den

Seznam odpovědí	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Všechn, kromě školy		10	10
Hodně	6	4	10
Skoro celé odpoledne	4	2	6
Po škole a po přípravě do školy	9		9
Málo		2	2
Nevím	1	1	2
Neodpověděli		1	1
Celkem	20	20	40

Graf. 5 Množství volného času za den

Na tuto otevřenou otázku jsme nejprve nechali respondenty volně odpovídat. Odpovědi však někteří respondenti kopírovali od svých kamarádů, u kterých již rozhovor proběhl, protože je již nic nového nenapadlo. Po jejich odpovědi jsme se jich zeptali, zda tedy volného času mají méně či více než dvě hodiny.

Výsledky k této otázce vidíme na grafu č. 5 a v tabulce č. 5. Zde vidíme na prvním místě odpověď: „všechn kromě školy“, kterou uvedlo 10 respondentů z dětského domova se školou. V dětském domově převládá odpověď podobná a to: „po škole a po přípravě do školy“ – 9 respondentů. Další odpověď „hodně“, která se liší jen

o 2 hlasy, a kde převládá odpověď respondentů z dětského domova (6/4). Těsně za nimi je odpověď „skoro celé odpoledne“, která se opět liší 2 hlasy, a to opět pro dětský domov (4/2). „*Já ho mám skoro celý odpoledne, teda až do večere, kdy pak se domek vytírá, umývá nádobí a tak, ale to děláme každý den, tak už jsme na to zvyklí.*“

Opačně, tedy, že mají „málo“ volného času odpověděli 2 respondenti z dětského domova se školou. Odpověď „nevím“, vyslovili pouze dva respondenti. Na otázku neodpověděl 1 respondent z dětského domova se školou.

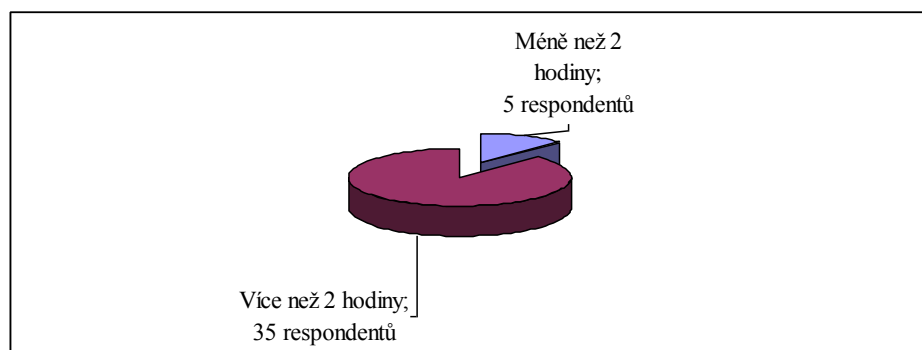
Z výpovědí je patrné, že většina respondentů považuje za dobu volného času vše, co se děje mimo školu a po přípravě do školy. Povinnosti, které musí konat v rámci úklidu domku někteří respondenti považují spíše za nutnost, ale rovněž za činnost, která musí být každý den splněna.

V závěru rozhovoru týkající se této otázky klienti uvedli, že za dobu svého volného času považují většinou celé odpoledne, protože si nemusí hlídat čas. Pokud mají klienti v určitou hodinu někde něco domluveno, ať už kroužek či návštěvu, vychovatel ho na tuto dobu upozorní.

Tab. 6 Méně či více než 2 hodiny volného času?

Seznam odpovědí	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Méně než 2 hodiny	1	4	5
Více než 2 hodiny	19	16	35
Celkem	20	20	40

Graf 6 Méně či více než 2 hodiny volného času?

Na položenou uzavřenou otázku, zda tedy mají méně či více než 2 hodiny volného času převážně uvedli, že volného času má převážná většina respondentů více než 2 hodiny (35).

Dalo by se shrnout, že klienti dětského domova mají volného času podle nich hodně. Všechni, kromě školy uvedli klienti z dětského domova se školou. Podle toho, zda udávají méně či více než 2 hodiny, jedinci z dětského domova mají pocit, že mají více volného času než jedinci z dětského domova se školou. Rozdíl však není tak velký.

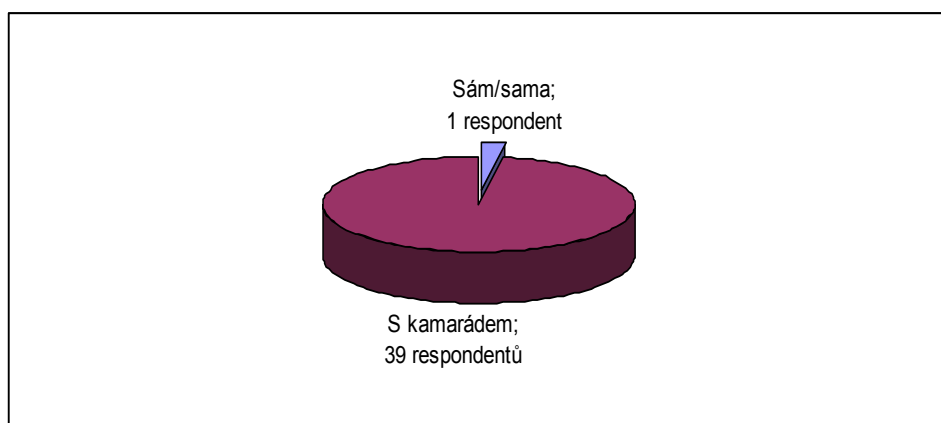
„Já když chci, tak ho mám třeba celý odpoledne. Mám tady Mambu (přezdívka dívky), která za mě všechno udělá, a to třeba i úkoly“. „Já bych řekl, že asi méně než ty dvě hodiny, protože pomáhám tetě (vychovatelka) se vším tady na domku, protože jsou tady kluci, kterým se nechce nic dělat, a já nechci, aby to dělala všechno ona“.

Otázka 3: „S kým nejraději trávíš volný čas?“

Tab.7 S kým nejraději trávíš volný čas?

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Sám/sama	1		1
S kamarádem	19	20	39
S vychovatelem			
Celkem	20	20	40

Graf 7 S kým nejraději trávíš volný čas?

Ze čtyřiceti dotazovaných pouze jeden respondent odpověděl, že svůj volný čas nejraději tráví sám. Ostatní nejraději tráví svůj volný čas spolu s kamarády. Respondenti

uváděli, že si povídají s kamarády, navštěvují se s kamarády, jsou venku s kamarády. Trávit svůj volný čas s vychovatelem to neuvedl žádný z respondentů. V této otázce se ukazuje skutečnost, že mladí lidé tráví svůj volný čas nejraději se svými, kamarády, vrstevníky.

„Když jsem byl ještě doma a měl jsem po škole, tak jdu s klukama na náměstí, kde si dáme jedno nebo dvě cigárka, poklábošme a někdy i popijeme nějaké to vínečko, tedy sice krabicové, ale alespoň něco.“ „Já ho trávím nejraději s kámoškama, chodíme po obchodech a zkoušíme si různé věci a třeba se nám je podaří i někdy čórnout.“ „Já nejraději sám, protože mám rád klid“.

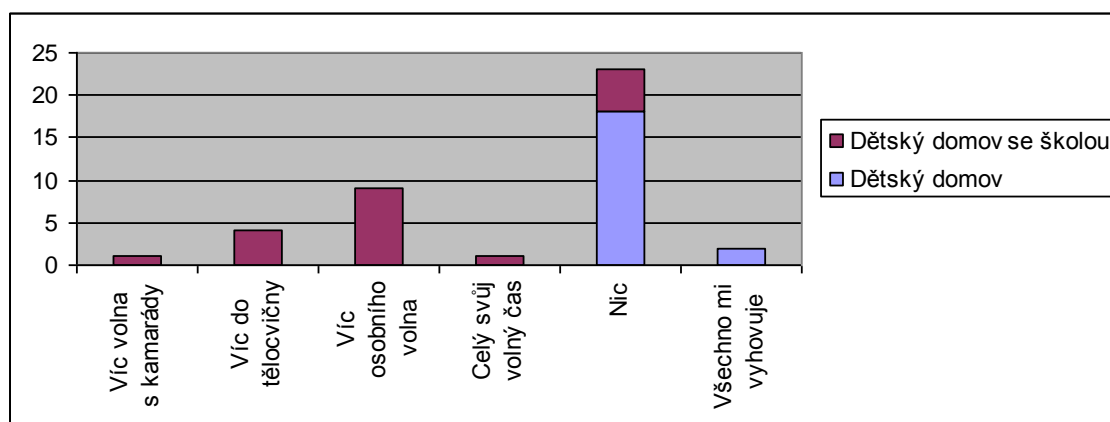
U této otázky je vidět důležitost ovlivňování trávení volného času mladých lidí, neboť pokud nad sebou nemají dohled, konají činnosti, které jsou ohrožující nejenom pro ně, ale i pro společnost. Většina klientů umístěných v ústavních zařízeních tráví volný čas se svými kamarády, většinou za přítomnosti vychovatele, což někteří klienti i odsuzují, že zde nemají dostatek soukromí, na které byli doma zvyklí. Pouze na samostatných vycházkách, které klienti dostávají za vzorné chování, jsou bez dohledu vychovatele. Na samostatnou vycházku mohou jít najednou pouze dva klienti. Většina z nich se na vycházce chová slušně, neboť si uvědomují, že už by další dostat nemuseli. Avšak jsou i klienti, kteří svoji vycházku tráví neslušným chováním s místními nevhodnými lidmi, tak jak to popisují jejich výpovědi.

Otázka 4: Co bys změnil/a na svém volném čase?

Tab. 8 Odpovědi respondentů na otevřenou otázku „Co bys změnil/a na svém volném čase?“

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Víc volna s kamarády		1	1
Víc do tělocvičny		4	4
Víc osobního volna		9	9
Celý svůj volný čas		1	1
Nic	18	5	23
Všechno mi vyhovuje	2		2
Celkem	20	20	40

Graf 8 Odpovědi respondentů na otevřenou otázku „Co bys změnil/a na svém volném čase?“

Nad tím, co by změnili klienti na svém volném čase, se někteří respondenti moc nezamýšleli. Asi přes polovinu dotazovaných (58 %) nic měnit nechce, ani svůj volný čas, ani nic jiného. Většinou jsou spokojeni. Jsou pohodlní a často leniví. Respondenti uvedli, že nic měnit nebudou „*protože to stejně nemá cenu, když jsou v děcáku.*“ „*Aby ho bylo víc, jinak nic.*“ Víc osobního volna k vycházkám by si přálo devět dětí z DDS. Osobní volno, volnost, nebýt pod dohledem by si přáli hlavně na výletech. Klienti si však neuvědomují skutečnost, že vždy záleží na situaci a okolnostech, aby jim bylo uděleno osobní volno během výletů, neboť vychovatel, který s nimi na výletě je přítomen, je zodpovědný za jejich bezpečnost a zdraví. Dva respondenti z dětského domova uvedli, že jim vyhovuje úplně všechno. Velice zajímavá byla odpověď jednoho respondenta z DDS, který uvedl, že by změnil celý svůj volný čas. Na mou odezvu odpověděl, že ho pořád někdo do něčeho nutí, něco mu přikazuje, např. uklízet, psát úkoly, učit se, a proto by chtěl celý svůj volný čas změnit tak, aby už nic z tohoto dělat nemusel a jen se dívat na televizi, chodit do města na vycházky. Do tělocvičny by častěji chtěli chodit cvičit čtyři respondenti z DDS. Tato odpověď mě opět zaskočila, neboť v zařízení, kde mají zřízenou a dobře vybavenou tělocvičnu by to mělo být samozřejmostí, jenomže podle slov klientů se do tělocvičny moc nechodí z důvodu pohodlnosti vychovatelů, kterým se nechce připravovat různé nářadí potřebné ke cvičení či hram. Rovněž respondenti uváděli důvod, o kterém vychovatelé často mluví, o přílišném restriktivním, omezujícím opatření u vybavení tělocvičny, kdy vychovatel je hrubě pokárán panem ředitelem za něco, co se svojí skupinou nezpůsobil.

Například pokud po někom, třeba i po pronajmutí tělocvičny, zůstane nepořádek nebo něco se ztratí, rozbije, je pokárán ten, kdo je tam naposledy zapsán nebo koho tam zrovna pan ředitel přistihne. Což je nejenom z pohledu vychovatelů, ale i klientů nefér. Proto stále častěji vychovatelé odmítají do tělocvičny s dětmi chodit.

7.4 Předpoklad 1

Předpokládáme, že děti v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici mají větší možnost výběru činností k využití volného času než děti z Dětského domova Racek.

Pro zjištění situace v obou domovech byly použity otázky:

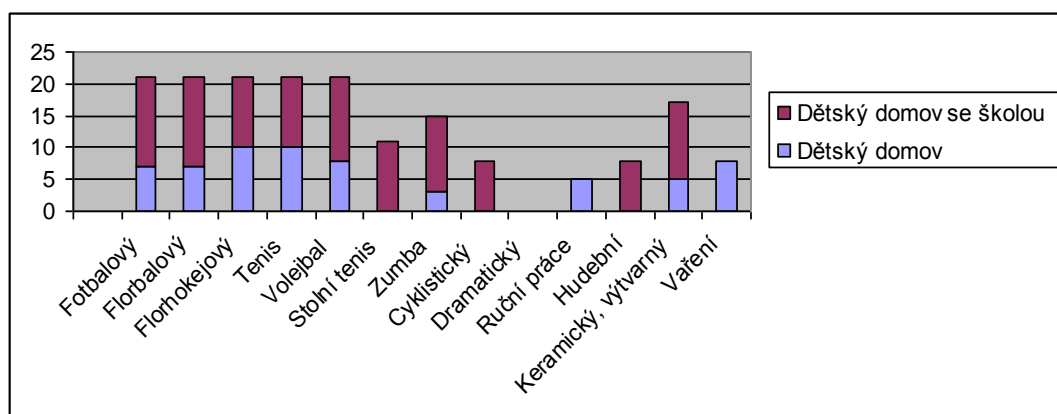
5. Jaký zájmový kroužek navštěvuješ?
6. Jsi s nabídkou zájmových kroužků spokojen/a?
7. Jaké zájmové kroužky v domově postrádáš?
8. Co děláš ve svém volném čase nejčastěji?
9. Věnuješ se ve svém volném čase sportu? Pokud ano, jak je tvoje nejoblíbenější sportovní aktivita?

Otázka 5: Jaký zájmový kroužek navštěvuješ?

Tab. 9 Návštěva zájmového kroužku. Polouzavřená otázka.

Kroužek	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Fotbalový	7	14	21
Florbalový	7	14	21
Florhokejový	10	11	21
Tenis	10	11	21
Volejbal	8	13	21
Stolní tenis		11	11
Zumba	3	12	15
Cyklistický		8	8
Dramatický			
Ruční práce	5		5
Hudební		8	8
Keramický, výtvarný	5	12	12
Vaření	8		8

Graf 9 Návštěva zájmového kroužku. Polouzavřená otázka.

Z vlastní praxe víme, že je pro klienty připravováno a vedeno velké množství kroužků, různého zaměření. Do této otázky jsme respondentům zařadili kroužky, o kterých jsme si mysleli, že budou nejfrekventovanější, ale zároveň jsme jim ponechali možnost otevřené varianty, kde mohli doplnit svůj vlastní navštěvovaný kroužek.

Byli jsme překvapeni, že mezi doplněnými kroužky se objevil pouze jeden a to v dětském domově, kroužek vaření. Ten je navštěvován osmi respondenty. Osmi respondenty a to z DDŠ je navštěvován kroužek hudební a cyklistický. Nejvíce navštěvované kroužky v obou zařízeních jsou sportovní kroužky, a to fotbal, florbal, florhokej, tenis, volejbal, které uvedlo shodně 21 respondentů. V současné době velmi moderní a aktuální zumbu navštěvuje 15 respondentů, převážně dívek. Dvanáct respondentů navštěvuje výtvarný kroužek. Zcela nejméně je navštěvovaný kroužek „ruční práce“ (5 dotazovaných z DD).

Dívky se při rozhovoru rozpovídaly, že na zumbu chodí hlavně kvůli zhubnutí, neboť se cítí „macaté“ a také proto, že se setkají se spoustou jiných dívek a žen, že se odreagují od stanoveného režimu. Zde se prý cítí uvolněné, nikým nekontrolované, se všemi si rovné a to hlavně i s vychovatelkami, které je na zumbu doprovází a cvičí s nimi. Je to pro ně velice oblíbená činnost, na kterou si vždy těší, není třeba je na ni přemlouvat a nutit. Při takovéto činnosti se prohlubuje vazba mezi vychovatelem a klientem, výchovná práce dostává neformální rozměr, při které se v klientovi vzbuzuje sounáležitost s kolektivem a pocit uspokojení z dobře vykonané práce, neboť po zumbě jsou většinou vychovatelkou pochváleny za vzorné a slušné chování, ale i za cvičení. Buduje se přátelství a otevřenost klientů k vychovateli.

Chlapci si pochvalovali hlavně pohybové sportovní kroužky, při kterých mohou vybit nashromážděnou energii ze školy. Stejně jako dívky uvedli, že se při sportu cítí uvolnění a nikým nekontrolování, že si jsou rovni s ostatními spoluhráči. Líbí se jim utkání, kdy protihráčem je skupina vychovatelů, neboť si s nimi porovnávají síly. Obzvlášť je pro ně povzbuzující výhra nad vychovateli. Ale jak chlapci uvedli, nad vychovateli vyhráli zatím pouze jednou, a to zřejmě kvůli oslabení, kdy dva vychovatelé z důvodu nemoci se nemohli dostavit.

O kroužku vaření se jeden klient z dětského domova vyjádřil tak, že: *„Chodím tam rád, protože, když mám na něco chuť, tak to navrhnou a uvaříme si to. Hlavně se tam pořádně najím, protože v naší jídelně mi to vůbec nechutná. Vaří tam nějaké fazole, čočku, lečo, ryby a spoustu dalších blafů, prostě jídel, které já nemusím.“*

Z tabulky č. 9 i grafu č. 9 je možno konstatovat, že různorodost a pestrost zaměření kroužků nabízených pro klienty dětského domova se školou i dětského domova

je stejná. Klienti z obou zařízení si mohou vybírat z mnoha činností.

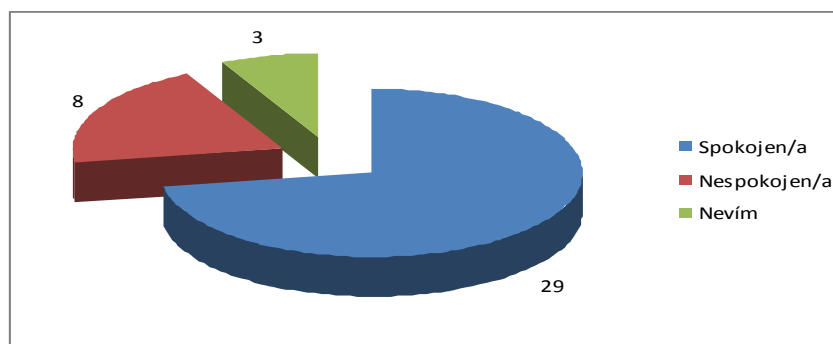
V tabulce č. 9 je možno vidět neshodný celkový součet, který by se měl rovnat počtu respondentů, tedy 40. Je to dáno tím, že někteří respondenti uvedli, že navštěvují více jak jeden kroužek. Například většina chlapců uvedla, že navštěvují jak kroužek fotbalový, tak kroužek florbalový. Jiní, zase například uvedli kroužek florhokejevý i tenisový, atd.

Otázka 6: „Jsi s nabídkou zájmových kroužků spokojen/a ?“

Tab. 10 Spokojenost s nabídkou zájmových kroužků.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Spokojen/a	14	15	29
Nespokojen/a	5	3	8
Nevím	1	2	3
Celkem	20	20	40

Graf 10 Spokojenost s nabídkou zájmových kroužků.

Docela příjemně překvapily odpovědi na šestou otázku „Jsi s nabídkou zájmových kroužků spokojen/a?“ Většina dotazovaných, to je 72 % z celkového počtu, byla spokojena s kroužky, které jim byly nabízeny. Ti, co byli nespokojení, což je 20 % většinou navrhovali činnosti, které v zařízení postrádali (viz. otázka 7) Domníváme se, že příčinou nespokojenosti mohou být rovněž na jedné straně zvyšující se nároky dětí, na druhé straně to může být i právě neodpovídající nabídka zájmových kroužků, které respondenti uváděli. Také přístup a nápaditost vychovatele hraje značnou roli

při zájmových činnostech, neboť vychovatel by měl být kreativní, umět nadchnout děti pro věc, zvýšit jejich zájem o volnočasové aktivity. Respondenti také uváděli drobné změny, které by podle nich mohly zvýšit spokojenost: „*Zvýšit nápaditost*“, „*Lepší vybavení pro sportovní činnosti, především posilovny*“, „*Víc se zajímat o každé dítě*.“ (Individuální přístup k dětem), „*Širší nabídka zájmových činností*“, „*Zlepšit vybavení posilovny*“.

Tři respondenti, což činí 8 %, odpověděli, že neví, zda jsou či nejsou s nabídkou zájmových kroužků spokojeni.

Respondenti, kteří byli spokojeni s kroužky, se často odkazovali na předchozí otázku, kde uváděli, proč se jim daný kroužek líbí. Dále klienti uváděli např.: „*Jsem s nimi spokojen, protože alespoň nemusím sedět na domku. Když jsme v něčem dobrý, tak jedeme třeba i na zápas do jiného děčáku. Někam se podíváme, poznáme jiné kluky*“.

Z těchto výpovědí je patrné, že děti i díky zájmovým činnostem se podívají do různých míst, poznají nové kamarády.

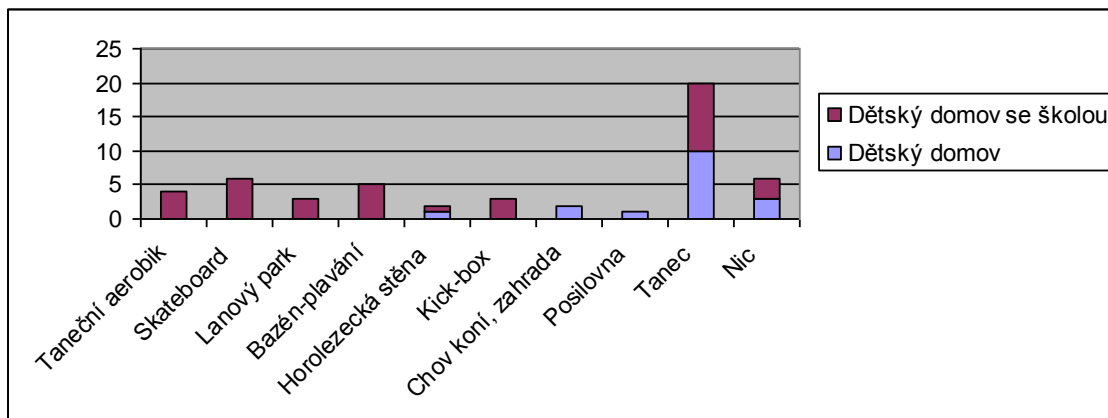
Otázka 7: „Jaké zájmové kroužky v domově postrádáš?“

Tab. 11 Kroužky, které jsou postrádány.

Zájmový kroužek	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Taneční aerobik		4	4
Skateboard		6	6
Lanový park		3	3
Bazén-plavání		5	5
Horolezecká stěna	1	1	2
Kick-box		3	3
Chov koní, zahrada	2		2
Posilovna	1		1
Tanec	10	10	20
Nic	3	3	6

Jelikož respondenti na tuto otevřenou otázku uvedli i více možností, celkový počet v tabulce tedy nemohl odpovídat celkovému počtu respondentů.

Graf 11 Kroužky, které jsou postrádány.

U této otázky „Jaké zájmové kroužky v domově postrádáš?“ nás udivily odpovědi respondentů z dětského domova se školou několika činnostmi, které je přitahují a kterými by se chtěli zabývat. Zarazilo nás to proto, že v tomto úplně nově postaveném zařízení mají děti k využívání volného času velké možnosti. Mají k dispozici novou velkou tělocvičnu s posilovnou, krásné hřiště na míčové hry s umělým trávnickem, fotbal, tenisové kurty s antukou, pískové doskočiště. Ve škole mají přístupnou keramickou dílnu a výtvarný atelier. Přesto mají respondenti pocit, že je to málo, a chtějí víc pro ně atraktivních činností. Děti uvádějí aktivity, které by chtěly dělat a v zařízení jim nejsou nabízeny. Některé z těchto činností nabízejí místní organizace, ale předpokladem je hlavně činnost ze strany dětí, které se však raději spokojí s tím, co je jim nabízeno, než aby vyvíjely nějakou aktivitu pro splnění svých přání.

Jedná se o takové aktivity jako je lezení v lanovém parku, nebo slézání horolezecké stěny, či cvičení kick-boxu. Největší počet respondentů by si přálo mít v zařízení možnost více se věnovat modernímu sportovnímu tanci, jako je hip-hop, breake dance nebo zumba. Respondenti uvedli, že dříve v zařízení byl kroužek hip-hopu, který je velice bavil. S trenérem, který mezi ně dojížděl z nedaleké Mladé Vožice se učili nejenom různé taneční kroky, taneční kreace, ale také jim pouštěl různou hudbu tohoto žánru, předváděl jim moderní hip hop oblečení. Na tento kroužek klienti rádi vzpomínají. Kroužek byl ukončen z důvodu vážné nemoci trenéra a do této doby se nenašel náhradník. O skateboardovou dráhu s U-rampou projevilo zájem šest respondentů. Rovněž o tomto kroužku se respondenti rozpovídali a poučovali nás. Uvedli např.: „Je to sport, který jsem dělával doma a bavil mě i přes velké pády, takže

jsem měl samé modřiny, boleli mě kotníky. Je to sport, ke kterému patří volné kalhoty, hodně volná trička, baseballové čepice, sem tam nějaká náušnice v uchu, rocková nebo hip hopová hudba a hlavně hodně těch pádů. Když už pak jsme hodně dobrý, tak můžeme i soutěžit například v disciplíně streetstylu, to je volná minutová jízda po překážkách, kterou hodnotí rozhodčí, kterou si samy před soutěží skatepark projedou a jezdec musí předvést co nejvíce triků a podle toho dostává body.“ Rovněž nás upozorňovali na nebezpečí, které při tomto sportu může hrozit: *„Když třeba skáчете z velké výšky na zábradlí u schodů, a když se netrefíte, prkno může špatně sklouznout, a můžete se klidně i zabít.“* Na bazén a plavání si vzpomnělo pět respondentů. V létě se sice chodí koupat na místní koupaliště, ale je to od dětského domova vzdálené asi 3 kilometry. Nebaví je tam chodit pěšky. V zimě jezdí spolu s vychovateli do krytého plaveckého bazénu do Benešova, kde je jen bazén nebo do Příbrami, kde je to podle klientů mnohem lepší, neboť kromě bazénu je jim nabízena i vířivka, sauna, bazének pro menší děti a hlavně tobogany, jeden malý a jeden velký. Proto by si i v zařízení přáli mít svůj bazén, do kterého by byly umístěny nějaké skluzavky nebo tobogany. Jeden respondent uvedl: *„Vždyť by to byla paráda, kdyby tady by krytý bazén! My bychom tam dováděli a vychovatelé by tam mohli v klídku popíjet kávičku a navíc už bychom se nemuseli vláčet v těch horkách někam daleko na koupaliště. Stejně se tam ani vychovatelům nechtělo. Museli tam ale s námi chodit, protože to měli nařízené od ředitele, jinak by tam nešli.“* Jiný respondent zase uvedl: *„Kdyby tady tak trochu přemýšleli a bazén nám tady udělali, tak už by nemuseli za nás platit jak za bazén, tak i za cestu do bazénu.“* Cvičit taneční aerobik by rády čtyři děti, neboť se jim líbí ladné pohyby a mrštnost trenérek. Zajímavostí je přání dvou respondentů, chtěli by mít koně, či jiné zvíře a starat se o něj. Toto přání, mít zvíře v dětském domově se školou, by bylo vhodné, ale z důvodu chybějícího prostoru, zatím nereálné. Vychovatelé se snaží toto přání klientům nahradit alespoň prostřednictvím zážitkové pedagogiky, kdy od jara do podzimu mají možnost v nedaleké vesnici Cunkov nebo Vratkov jezdit na koních a učit se o koně správně starat, neboť aktivity s využitím koně, ať už kontakt s koněm, interakce s ním, tak i prostředí jezdecké stáje velmi příznivě působí na různé skupiny klientů, včetně těch s poruchami chování. Klienti se učí sebepoznání, hodnocení svých dovedností a schopností. Kontakt s koněm vyvolává u klientů emotivní zážitek, podporuje jejich intelektovou složku a pozornost. O této aktivitě jsme se zmínili i

v teoretické části této práce. „Já, když jsem jezdil o prázdninách k tetě, tak ta měla koně, kterého jsem jí pomáhal vyčesávat, dával jsem mu krmení, vodu, házel jsem hnůj. Den mi rychle utekl a ne jako tady, když den se vleče jako želva.“

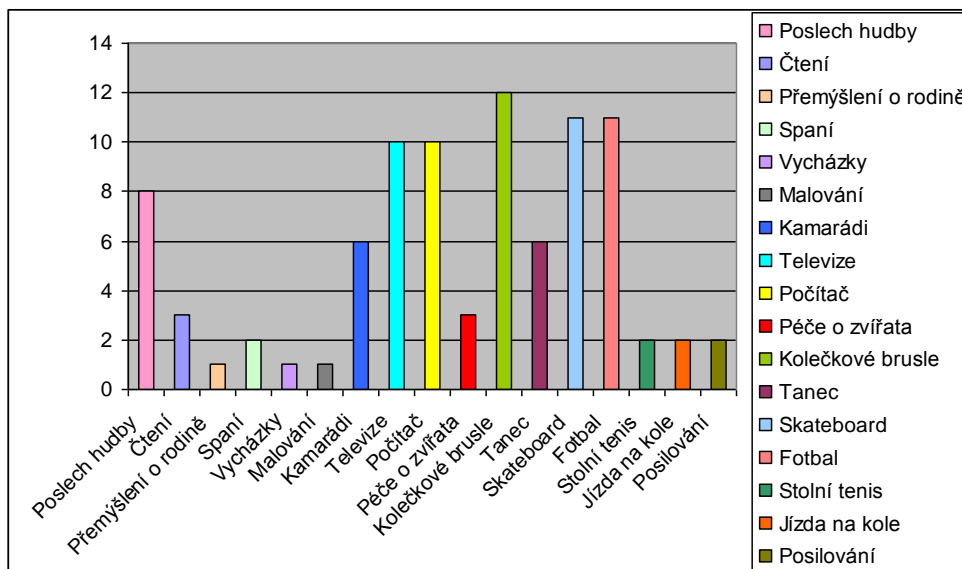
I přesto, že je dětem nabízena pestrá každodenní volnočasová činnost, bylo by vhodné rozšířit ji alespoň o některé chybějící oblasti. Důraz by měl být kladen především na pohybovou aktivitu, sport, neboť jak je vidět z výpovědí, respondenty nejvíce přitahuje. Sport slouží k rozvoji síly a pohybu, čehož si jsou respondenti vědomi. Děti rovněž potřebují dostatek času na osobní volno strávené v soukromí, případně na samostatných vycházkách.

Otázka 8: „Co děláš ve svém volném čase nejčastěji?“

Tab. 12 Nejčastější způsob trávení volného času.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Poslech hudby	4	4	8
Čtení	1	2	3
Přemýšlení o rodině		1	1
Spaní		2	2
Vycházky	1		1
Malování	1		1
Kamarádi	2	4	6
Televize	6	4	10
Počítač	6	4	10
Péče o zvířata	3		3
Kolečkové brusle		12	12
Tanec		6	6
Skateboard		11	11
Fotbal	5	6	11
Stolní tenis		2	2
Jízda na kole		2	2
Posilování		2	2

Graf 12 Nejčastější způsob trávení volného času.

Každý z nás se ve svém osobním volnu nejraději věnuje více různým aktivitám. Proto jsme v této otázce stanovili aktivity, o kterých si myslíme, že dnešní mládež dělá nejraději. Poté jsme opět dali také prostor pro vlastní odpovědi. Položená otázka byla polouzavřená. Klienti mohli uvést více jak jednu činnost. V odpovědích se vyskytovaly hlavně sportovní aktivity. Ani v jedné odpovědi se neobjevily společenské hry, návštěvy přátel, ruční práce, modelování. Výtvarná činnost je zastoupena pouze malováním, kdy si klienti vybarvují předkreslené obrázky podle předlohy! Aktivity kulturního a společenského charakteru vůbec zmíněny nebyly. Můžeme se tedy domnívat, že děti nepřitahuje kino, divadlo ani výstavy, což by mohlo být z důvodu nedostatečné motivace k této činnosti.

Sportovní aktivity se neomezují pouze na klasické hry jako je fotbal, stolní tenis, kolo ale i na sporty pro dnešní mládež zajímavější, jako jsou jízda na kolečkových bruslích, na skateboardu a tanec.

Největší počet respondentů (12) rádo jezdí na kolečkových bruslích. Dívky uvedly, že jízdou na kolečkových bruslích se spálí velké množství kalorií, proto je to dobré pro hubnutí. Pro chlapce je tento sport motivující hlavně pro zvýšení fyzické kondice a tvarování těla. Klienti uvedli, že je při tomto sportu nezbytné si pořídit chrániče na kolena, lokty, zápěstí a helmu, ale také pohodlné oblečení, které nám umožní volný pohyb.

Druhá početná skupina respondentů (11) uvedla fotbal a jízdu na skateboardu. Jeden klient uvedl: „*Líbí se mi, jak jsme při sportu všichni upocení, jak z nás teče pot, jak jsme všichni uhnání. Když takhle makám, tak ze mě padá to napětí, se kterým jdu na domek ze školy, protože si pak zase představím, že bych musel bejt furt zavřený na domku s těmi, pořád stejnéjma klukama, tak radši jdu sportovat*“.

Další výraznou skupinou jsou ti, kteří udávají jako nejoblíbenější **sledování televize** (10) nebo práci na počítači, počítačové hry a internet (10). Klienti se zmínili, že si u televize nebo u počítače odpočínou. V televizi rádi sledují hlavně horory nebo napínavé filmy, ale rádi se podívají také na zprávy, kde se dovědí, co je nového nejen u nás, ale také ve světě. Jeden respondent se zmínil, že koncem prázdnin, kdy zrovna sledoval televizní noviny na Primě, uslyšel a uviděl zprávu o tom, jak dva z našich klientů někde v Praze přepadli a okradli starší paní, která skončila v nemocnici na JIP. Paní ukradli zlatý řetízek, peníze a mobil. Rovněž prý při této zprávě slyšel mluvit pana ředitele, který se vyjadřoval k celé té situaci.

Klienti v zařízení kdysi měli v povinném programu sledování televizních zpráv.

Po jejich ukončení se rozebíralo, co se jim líbilo a nelíbilo, jak by se v určité situaci zachovali oni. Respondenta, který své kamarády ve zprávách viděl, zajímalo, co s nimi bude, jaký trest dostanou, zda se vrátí do zařízení. Vše se probíralo na skupině se všemi klienty, kdy každý řekl svůj názor. Bylo to zajímavé, neboť zpráva v televizi vyprovokovala mezi klienty debatu, při které se ukázalo, že i oni soucítí s poškozenými lidmi a chlapci, kteří se toho dopustili, by zasloužili velký trest. Proto si myslíme, že i sledování televize přináší něco pozitivního.

Jako další oblíbenou činnost ve volném čase uvedlo 8 respondentů **poslech hudby**. Jelikož se zrovna jednalo o romské respondenty, nejraději poslouchají romskou hudbu, ale také rádi si poslechnou jakoukoliv taneční muziku, při které si i rádi poskočí či zatancují. Z praxe opravdu víme, že rómské děti, vynikají svou zálibou v jakékoliv hudbě. Chlapci se vyznačují především zálibou a ovládnutím hry na skoro jakýkoliv hudební nástroj. Spolu s děvčaty ale i bez nich velmi rádi tančí, hlavně romské tance. Chlapci významně oceňují spoluúčast vychovatele při tanci. Vychovatel se pokouší obkreslovat jejich kroky. Při nezdařilých pokusech o rómský tanec chlapci s láskou a nadšením vysvětlují názorně krok po kroku. Je to velice příjemné, když z neposlušného chlapce se rázem stane někdo jiný. Je jisté, že tato činnost by se dala použít k jejich

převýchově. Má to však háček ne vždy, když vychovatel navrhne si jít zatančit či zaskotačit, se dětem zrovna tuto činnost chce dělat.

Další oblíbená činnost je **povídání si s kamarádem**, kterou uvedlo 6 respondentů. Klienti si vypráví o svých sourozencích, o tom co dělali, než se dostali do dětského domova. Někteří se také nad ostatními povyšují a vychloubají tím, jaké trestné činnosti se dopouštěli. Jeden klient se zmínil o tom, že zrovna včera vyprávěl svému spolubydlícímu o tom, za co zde je. Uvedl: *„Šel jsem po ulici a uviděl jsem už dávno vytipovaného malinko známého, o kterém jsem věděl, že mívá u sebe dost peněz. Šel jsem pořád za ním až do jeho domu. Když vešel dovnitř, tak jsem šel na něj zazvonit. Když mi otevřel, tak jsem mu takovou napálil, že klesl k zemi, tak jsem mu ještě přidal a pak už jsem prolezl jeho byt a našel jsem půl melounu. Hned jsem i s penězi z jeho bytu utekl. Jenomže když se probral, tak mě nahlásil na policajty. On mě totiž taky tak trochu znal, hlavně mého tátu. No a policajti si pro mě pak přijeli, jenomže to už jsem měl asi jen 200 tisíc, který jsem mu musel vrátit. No a proto jsem tady!*

Další tři odpovědi se týkaly **péče o oblíbené zvíře**, potkana a rybičky. Klienti uvádějí, že touto činností by si rádi připomněli domov, kde se o nějaké takové zvířátko starali, když jim bylo asi tak šest let. Mít drobné zvíře na skupině by určitě bylo vhodné a motivující pro děti, učily by se starat a pečovat o něj. Ze zkušenosti však víme, že mít zvíře na skupině přináší i negativa. Na skupině jsme kdysi měli křečka, kterého si z domova přivezla s naším souhlasem dívka s tím, že se o něho bude starat. Z počátku opravdu byla velice pečlivá. Pravidelně ho krmila, čistila mu jeho domeček, často se s ním mazlila nejenom ona, ale i ostatní klienti. Po čase se však její pravidelná péče změnila v ojedinělou. Nejenom, že na křečka zapomínala s jídlem, ale i s čištěním jeho obydlí, které po krátké době začalo zapáchat. Ani motivace ze strany vychovatele jí neotevřela oči. Netrvalo dlouho a křeček bohužel zemřel. Dívku to nijak nezranilo. Uvedla, že jí už nebavilo se o něj starat. Nikdo z dětí si ho od ní nechtěl vzít, neboť už si vyzkoušeli, co to obnáší. To jim stačilo. Zde je patrné, že děti u jedné činnosti dlouho nevydrží.

Stolní tenis, jízda na kole, posilování, ale také spaní uvedli shodně v každé činnosti dva respondenti. Některý uvedl, že nemá rád námahu, nerad se honí někde za míčem nebo na hřišti. Jeden uvedl, že má rád svou pohodu, klídek. Uvedl: *„Mám rád, když po škole jdu hned na domek, kde dostaneme svačtinu a pak si můžu lehnout a spát třeba celé*

odpoledne. Pak se mi taky líbí, když mě někdo obskakuje, donáší mi jídlo, pití, prostě všechno, co se mi zachce.“ Touto odpovědí nám ukazuje, že pro něho je nejlepší trávení volného času nic nedělání. To, že se mu líbí obskakování ostatních, nám ukazuje, jaký dobrý pocit má z toho, když ho ostatní poslouchají. Dokazuje to jeho postavení na skupině. Jak už to v zařízení chodí, tak každá skupina má mezi sebou jednoho, kterého se jakoby bojí, snaží se mu plnit vše, co mu jen na očích vidí. To, že by to mohlo být posuzováno jako šikana ke slabším, se všichni klienti brání a argumentují to tím, že oni, co pro něho dělají, dělají rádi, že je do toho nemusí vůbec nutit. I jídlo, které mu dávají je proto, protože oni na to nemají chuť, nebo jim to nechutná. Vychovatel, který se s tím snaží cokoliv dělat je bezbranný, neboť nemá žádný důkaz, že slabší děti jsou silnějšími napadány a šikanovány.

Tyto děti si tímto chováním zřejmě nahrazují neexistující nebo málo funkční vzájemné vazby v rodině nebo sami byli podobnou obětí či doma byly neúměrně trestány. Nachází v něm nástroj k zakrytí a přehlušení vlastního strachu a nejistoty, vyvoláváním strachu a pocitů bezmoci u druhého vytváří a posilují vlastní sebevědomí. I Kolář (2001) udává, že za toto chování jsou do jisté míry odpovědny genetické předpoklady, velký vliv hraje i okolí jedince, vliv vrstevníků, ale především je to rodina, která svému dítěti vštěpuje vzorec chování. Jestliže dítě nezná nic jiného, než fyzické tresty a agresivní rodiče, těžko po něm můžeme chtít, aby se choval jinak, než jak má naučeno od rodiny. Mají to v sobě zakořeněno.

Nejméně početnou skupinu (vždy po 1 dotazovaném z celého výzkumného vzorku) představovaly činnosti jako je přemýšlení o rodině, vycházky, malování. Pokud malují, tak zejména to, co jim vychovatel vytiskne z počítače, takže jen vymalovávají předtištěné obrázky. Na **procházky** často chodí jen do města, ale chodí vždy s nimi vychovatel, což už pro klienty moc zajímavé není, neboť je vychovatel neustále v něčem usměrňuje. Nemohou si na vycházce dělat a chodit, kam by se jim líbilo. **Čtením** se ve svém volném čase zabývají pouze tři respondenti. Jsou to dívky, které čtou dívčí časopisy, knížku čte z celého výzkumného vzorku pouze jedna dívka z dětského domova. Toto nám také ukázalo a dokreslilo trvalý pokles zájmu o četbu u dětí obecně. Pokles zájmu o četbu potvrdilo mimo jiné i šetření, které provedl Zdeněk Jonák

v knihovně na Vysočině (www.vysociny). Výsledky tohoto šetření ukazují, že kniha se v současné době ocitá v prostředí, kdy konkurence ostatních médií je důležitým faktorem, který ovlivňuje postoje dětí ke knize. Mezi první média patří televize a počítač, které jsou běžnou součástí života dnešních dětí. Ze získaných dat vyplynulo, že klienti dětského domova i dětského domova se školou preferují jako nejčastější volnočasovou činnost sportovní aktivitu a druhou činností, která je pravým opakem pohybového zájmu, je sezení u televize, počítače či playstationu.

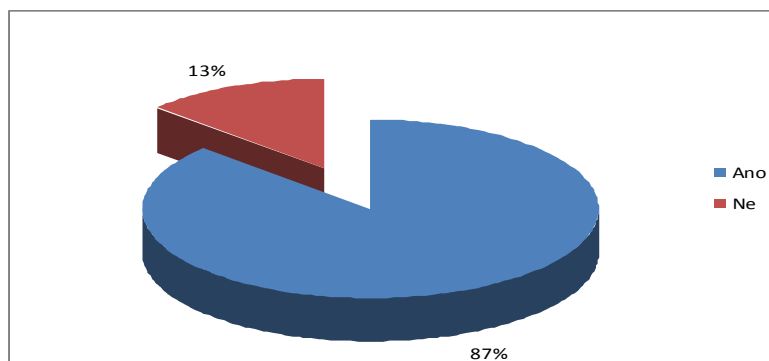
Jsme toho názoru, že respondenti využívají televizi nebo počítač hlavně proto, že se nemusí tolik namáhat. Příčinou může být nezajímavá nabídka zájmových činností, i malá aktivita ze strany vychovatele. Další příčinou může být i zažívání pocitu nudy. Výsledky nám ukazují, že polovina respondentů tuto činnost preferuje. Dle našeho názoru jsou zjištěná čísla (počet respondentů preferující televizi a počítač) alarmující. Jestliže vychovatel nedostane pod účinnou kontrolu televizi a počítač, může dojít k tomu, že budou ubírat čas na úkor osobního kontaktu s dětmi, ovlivňovat jejich způsob myšlení, řád a životní styl. Dále se domníváme, že ty děti, kteří preferují sport, jsou k němu motivovány a posilovány i uznáním a obdivem okolí za své sportovní výkony, které posilují jejich vlastní sebedůvěru. Radost z pohybu je vyjadřována zejména radostí z dobrého výkonu a vítězství. Děti pak mají při sportovní činnosti zájem o osobní zapojení do bojové akce, prokázání sportovní dovednosti a přesné trefy, ale také stvrzení prohlubujících se přátelských vztahů.

Otázka 9: Věnuješ se ve svém volném čase sportu? Pokud ano, jaká je tvoje nejoblíbenější sportovní aktivita?

Tab. 13 Odpovědi na otázku 9.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	celkem
Ano	18	17	35 = 87 %
Ne	2	3	5 = 13 %
celkem	20	20	40

Graf 13 Odpověď na otázku, zda se ve svém volném čase klienti věnují sportu.

Na devátou uzavřenou otázku „Věnuješ se sportu?“ většina respondentů v obou zařízeních odpověděla kladně, tedy že se ve svém volném čase věnuje sportování, přesněji 35 respondentů, což je skoro 90 % všech dotazovaných. V obou zařízeních to bylo vyrovnané. Respondenti uváděli, že sportují hlavně pro zvýšení fyzické kondice, tvarování těla, snižování hmotnosti, odreagování se od školních povinností, ale i povinností na domku. Rovněž je ke sportování motivuje účast v různých soutěžích, utkáních, přeborech, závodech.

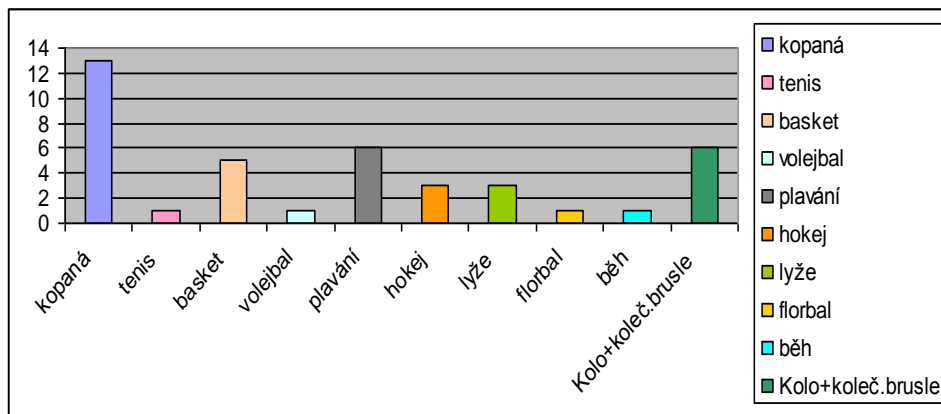
Pouze pět dětí se zabývá jinou činností, než je sport. Jak vyplývá z předchozí otázky, jedná se zejména o sledování televize, surfování po internetu, hraní na playstationu, ale také poslech hudby i odpočinek, spaní. Tyto děti uvedly, že je nebaví se někde hodiny za míčem, že je lepší si pustit playstation, či sledovat televizi. Jeden uvedl: „Když si chci zahrát fotbal, tak než abych někde makal na hřišti, tak si raději zahraji fotbálek (stolní hra) u nás na domku, nebo když by mě bavil, tak si pustím televizi, a je to stejný, ještě možná lepší, protože u toho se zas tak moc nenadřu.“

Jak respondenti uvedli, a jak je patrné z odpovědí na tuto otázku, ve svém volném času dávají spíše přednost sportovním aktivitám, ale postupně se tato skutečnost může změnit, neboť na základě zjištěných poznatků docházíme k tomu, že se do popředí zájmů a aktivit i v našem zařízení dostávají počítače a internet.

Tab.14 Nejoblíbenější sportovní aktivita

kopaná	tenis	basket	volejbal	plavání	hokej	lyže	florbal	běh	Kolo+koleč.brusle
13	1	5	1	6	3	3	1	1	6

Graf 14 Nejoblíbenější sportovní aktivity

Ať již sport patří mezi oblíbené sportovní aktivity nebo ne, musíme uznat, že některé aktivity podvědomě nezahrnujeme do termínu sport. Z toho vyplývá, že ač se zdá odpověď na otázku „Který sport provozuješ nejraději?“ velmi jednoduchá, není tomu tak. Jak jsme měli možnost sledovat, tato položka byla pro většinu dotazovaných tzv. „oříšek“. Měli totiž z celé škály sportovních aktivit, které znají, vybrat pouze jednu jedinou sportovní aktivitu, která je nejvíce přitahuje.

Zcela nejoblíbenějším sportem, a to nejen zde ale i ve světě je kopaná. Z celkového počtu respondentů (35) uvádějících, že se ve svém volném čase věnují sportu, uvedlo kopanou 13 respondentů. „Na kopanou chodím rád, protože máme dobrého trenéra, který nám správně vysvětluje co, kdy a kde máme dělat, nepřipadá nám to pak tak těžký.“ „Já mám rád kopanou, protože furt máme nějaký turnaje, ve kterých jsme docela dobří.“ Více jak o polovinu méně respondentů uvádí jízdu na kole a kolečkových bruslích (6). Stejně je na tom také plavání, které uvedlo rovněž šest respondentů.

Na čtvrté příčce v oblíbenosti je basketbal se pěti respondenty. Na dalších příčkách se umístily zimní sporty a to hokej a lyžování + snowboard se stejným počtem dotazovaných (3). „Já rád lyžuju, protože když jedeme na Moninec (lyžařské středisko), tak tam poznám hodně nových kluků a holek.“

Po jedné odpovědi se téměř mezi posledními umístil tenis resp. volejbal, dále florbal, stejně tak tomu bylo i v případě běhu (1). Domníváme se, že za neoblíbeností tohoto druhu sportu je hlavně negativní vztah k němu, který si podle respondentů vybudovali ve škole, kdy musí běžet na čas 1500m. „Ve škole nejsem skoro schopnej uběhnout kilometr, natožpak patnáctistovku a ještě abych se pak honil po škole, to zrovna.“

„K běhu mám asi tak daleko, jako k cestě do kosmu.“

Respondenti se ve svých odpovědích často inspirovali sportovními výkony či úspěchy někoho ve svém blízkém okolí. Ať už to byli kamarádi, vychovatelé, učitelé, ale někdy i rodina.

Rovněž se respondenti nechali inspirovat různými idoly k určitým aktivitám, které se jim líbí a tajně doufají, že by je mohli také ovládat, a to nejenom ve sportu. Jako své vzory a ideály, které by jim mohly ukázat cestu jak svých sportovních úspěchů dosáhnout a třeba se jim lehce přiblížit, respondenti uváděli např. fotbalistu Cristiana Ronalda, českého fotbalistu Tomáše Rosického, českého hokejistu Jaromíra Jágra, českého fotbalového brankáře Petra Čecha. Někdo jako svůj vzor uvedl brazilského fotbalistu Ronaldinhu, dále to byl např. francouzský fotbalista Sierry Henri, český fotbalista Milan Baroš, česká lyžařka Kateřina Neumanova.

Nedílnou součástí náhledu respondentů na sportovní aktivity formují také média. Televize se předhánějí v kupování co nejlukrativnějších přenosů, aby ke svým televizním obrazovkám přilákaly co nejvíce diváků. Podobně je na tom také internet a tisk, kde se také objevuje sport čím dál tím více, a kde sportovci nyní patří mezi skupinu celebrit. Z tohoto důvodu je na ně také takto pohlíženo.

Z uvedeného je patrné, že i děti si uvědomují důležitost sportu nejenom k navázání nových přátelství a zažití úspěchu, ale také že přicházejí do styku s pravidly, společenskými hodnotami, že si rozvíjí schopnosti, vytrvalost a radují se ze sportovních prožitků. Domníváme se, že sport lze považovat za předběžný vzor společnosti, ve které se děti učí důležitá cvičení, která jim prospívají v pozdějším životě. Hraje výraznou úlohu při utváření dítěte v mnoha oblastech. Ovlivňuje život kolem nás a pro mnohé i život v nás.

7.4.1 Posouzení 1. předpokladu

Děti v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici mají větší možnost výběru zájmových kroužků k využití volného času než děti z Dětského domova Racek.

Výběr z kroužků, jak v dětském domově, tak v dětském domově se školou podle výpovědí respondentů posuzujeme jako velký. Každé dítě má jiné zájmy, jiné zaměření.

Tyto kroužky jsou všestranně zaměřené a každé dítě by si tam mělo nalézt to své, svůj „koníček“, který ho naplňuje a uspokojuje. Je důležité, zda jsou děti s touto nabídkou zájmových aktivit spokojené. Ze získaných výsledků nám vyplývá, že skoro ¾ respondentů je spokojeno s nabídkou zájmové činnosti a v pestrosti nabídky jim nic nechybí. Nabízená zájmová činnost je pro ně dostačující.

Ze čtyřiceti respondentů pouze osm respondentů odpovědělo, že nejsou spokojeni. Např. jeden chlapec odpověděl: „*Ne, mě to nestačí, já bych potřeboval ještě něco lepšího, třeba plavání a takový vály.*“ Jiný chlapec: „*Nebaví mě tyhle normální kroužky, ty jsou pro malé. My velký potřebujeme něco do života, jako třeba box, judo, karate, taekwondo, a tak nějak. Táta tohle všechno umí, a to byste koukali, jak se ho všichni bojí.*“ Dívka na otázku reagovala tak, že: „*Kroužky jsou tady nic moc. Potřebovalo by to taky nějaké kroužky líčení, účesů, nějaké akce, kde by se dalo poznat nové kluky a navázat s nimi kontakt. Tady vůbec nic takového neděje.*“

Další klienti dále například uvedli: „*Třeba počítačový kroužek, lepší compy, na kterých by se dalo naučit něco třeba programovat, něco vytvářet,*“ „*bojovnej kroužek*“, „*něco s vařením, kde bychom se naučili vařit alespoň taková jednoduchá a hlavně laciná jídla, protože já, už jsem v devítce a už tady budu končit, protože mi bude osmnáct, a když bych šla domu, tak bych se chtěla starat o mladší bratry, kteří jsou taky v děcáku, že bych si je pak vzala domu, tak by se mi to dost hodilo*“. To, že respondenti nejsou spokojeni s nabízenou zájmovou činností, může pramenit nejenom z neatraktivnosti a neoblíbenosti činnosti, ale také z přístupu a nápaditosti vychovatele, který hraje značnou roli při zájmových činnostech, neboť vychovatel by měl být kreativní, umět nadchnout děti pro věc, zvýšit jejich zájem o volnočasové aktivity.

Ostatní děti i přesto, že odpověděly, že jsou spokojené, tak pokud by mohly, by výběr rozšířily o tyto zájmové aktivity: „*já bych třeba chodil na lanový park, kdyby tu byl...*“, „*no skateboard, to bylo fajn, tam jsem chodil i doma*“, „*... třeba jako starat se o koně nebo třeba i kozu, která by nám dávala mléko nebo prase, kterému bychom dávali všechny naše zbytky jídel, abychom je nemuseli vyhazovat do popelnice*“. „*... třeba pěstovat zeleninu, kytky, mít prostě zahradu, o kterou bychom se starali. Na jaře bychom sázeli, v létě okopávali a na podzim sklízeli, z kytek by se dali vázat kytice a tak, moc by se mi to líbilo....*“

Jako nejvíce jmenovaný kroužek, který klienti v zařízení postrádají a do kterého by chodilo nejvíce dětí, je taneční kroužek. Ze čtyřiceti respondentů tento kroužek postrádá dvacet, tzn. polovina respondentů. Nejraději by tancovali moderní tance. Zájem o tento kroužek je podle klientů z důvodu záliby pohybu s hudbou, tedy tanec a cvičení s hudbou, nácvik tanců a hudebně pohybových cvičení na různá vystoupení, například před vánocemi nebo na závěrečné vystoupení na konci školního roku nebo vystoupení na základní škole, kde by klienti chtěli ukázat a dokázat, že i oni, tedy děti v ústavní výchově, umí to, co ostatní intaktní děti.

Z grafu č. 13 (otázka 9) v textu vidíme, že $\frac{3}{4}$ respondentů se věnuje sportovním činnostem a dávají přednost využívání sportovní pohybových aktivit před ostatními. Z výzkumu vyplynulo, že děti se příliš nevěnují pracovní a technické činnosti. Ani jedna z těchto aktivit se ve výsledcích neobjevila, i když tento kroužek (pracovní) obě zařízení nabízejí. Můžeme se domnívat, že tento kroužek není dětmi oblíben, hlavně pro trpělivost, pečlivost a svědomitost.

V dětském domově se školou i v dětském domově byla podle sdělení vedení i odpovědí respondentů stejná nabídka kroužků. Data o účasti dětí v kroužcích jsme získávali pomocí otázky č. 5: „Jaký zájmový kroužek navštěvuješ?“ Podle výpovědí respondentů z dětského domova se školou bylo nabídnuto a navštěvováno celkem deset zájmových kroužků, v dětském domově devět kroužků. Nabídka kroužků byla rovněž zjištěna dotazem u vedení dětského domova i dětského domova se školou.

Z výše uvedeného je zřejmé, že respondenti mají dostatečně pestrou nabídku volnočasových aktivit v obou zařízeních.

Musíme konstatovat, že v tomto případě se náš předpoklad nenaplnil, neboť rozdíl v nabízených činnostech v obou porovnávaných zařízeních je zanedbatelný. Potěšující je opravdu pestrost a různorodost aktivit ve volném čase, které se pro tyto děti připravují.

7.5 Předpoklad 2

Děti z Dětského domova Racek navštěvují častěji kroužky a akce mimo areál domova než děti z Dětského domova se školou v Sedlci-Prčici.

Pro posouzení této naší domněnky jsme zvolili otázky, které nám měly pomoci zjistit, kolik respondentů navštěvuje kroužky mimo zařízení domova, a ve kterém ústavním zařízení jsou aktivity mimo zařízení frekventovanější. Budeme porovnávat výsledky z obou zařízení a uvedeme je rovněž do tabulek a grafů.

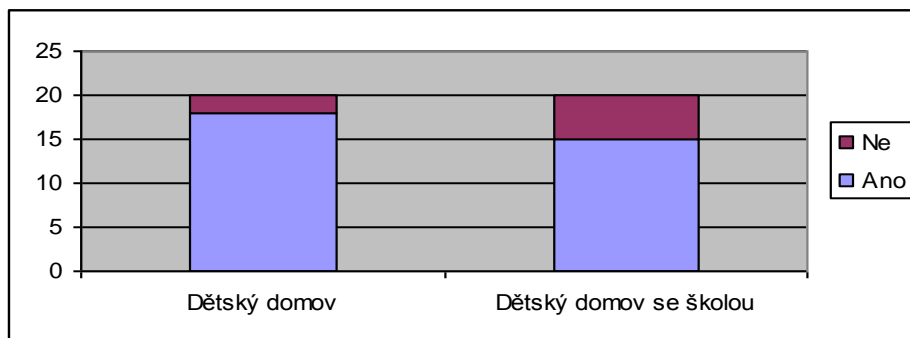
10. Víš o nějakém kroužku mimo areál dětského domova? Pokud ano, jaký kroužek to je?
11. Chodíš do nějakého zájmového kroužku mimo zařízení dětského domova?
12. Pokud navštěvuješ zájmový kroužek mimo zařízení dětského domova, kdo tyto kroužky nabízí nebo kam na ně chodíš?
13. Jaké kroužky mimo náš areál navštěvuješ?
14. Pokud docházíš do nějakého zájmového kroužku mimo naše zařízení, co se ti na tom nejvíc líbí?

Otázka 10. Víš o nějakém kroužku mimo areál dětského domova? Pokud ano, jaký kroužek to je?

Tab. 15 Odpověď na otázku 10 – informovanost.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	18	15	33
Ne	2	5	7
Celkem	20	20	40

Graf 15 Odpověď na otázku 10

Z tabulky i grafu je vidět, že v dětském domově odpovědělo kladně 18 respondentů z dvaceti dotazovaných, tedy skoro všichni. U druhého zařízení kladně odpovědělo 15 dětí z dvaceti oslovených, což je $\frac{3}{4}$. Obě zařízení tedy klientům nabízejí činnosti i mimo zařízení, např. v základní umělecké škole, v tělovýchovné jednotě, školní družině).

V obou zařízeních tedy je informovanost o možnostech účastnit se zájmových činností mimo vlastní domov v jiných organizacích převážně velmi dobrá.

Většina respondentů uvedla, že se o kroužcích mimo zařízení dovídají nejenom ve škole nebo na rodinné skupině, ale také při samostatné vycházce, kterou si mohou vybrat za vzorné chování, kdy setkávají se stejně starými vrstevníky z vedlejší základní školy, kteří jim vyprávějí, co dělají na tom, či onom kroužku. Motivují je k lepšímu trávení volného času tím, že kroužek vychvalují, že je vede dobrý vedoucí, se kterým je legrace, hodně je naučí. Dále klienti při rozhovoru uvedli, že po příchodu z vycházky se často ptají vychovatele, zda je možné se do nějakého kroužku mimo zařízení přihlásit. Vychovatel poté zjišťuje okolnosti a průběh určitého kroužku.

Z kroužků mimo areál dětského domova, o kterých děti ví, respondenti uváděli např. kick box, hra na flétnu, hra na kytaru, zpěv, taneční pro začátečníky, teakwondo, angličtina, jóga a cvičení na balančních míčích, karate, fotbal, volejbal, aerobik s gymnastikou, roztleskávačky, mladí hasiči, střelecký, rybářský, včelařský, balet. Tyto kroužky děti znají od svých kamarádů. Do většiny z nich by ale chodit nechtěly, protože přeci nebudou chodit na jógu, která podle slov respondentů „je pro staré, nervózní lidi“, nebo roztleskávačky, které jsou zase pro „mrňata.“ Naopak by rádi chodili se učit hrát na kytaru nebo flétnu, neboť v domově by mohli založit skupinu.

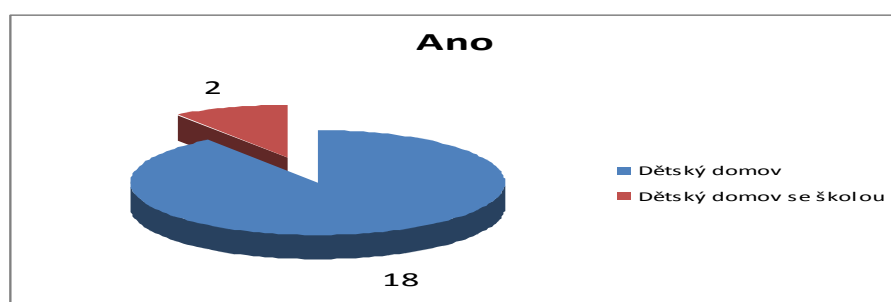
„O prázdninách jsem byl na vystoupení skupiny Poprask, když hrála tady u nás v Prčici o posvícení. Jsou to postižení kluci z Odlochovic, které vede jejich vychovatel. Byli tak sehraní, že to byla paráda. Tak by se mi něco takového líbilo tady u nás založit“.

Otázka 11. Chodíš do nějakého zájmového kroužku mimo zařízení dětského domova?

Tab. 16 Odpovědi k uzavřené otázce 11.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	18	2	20
Ne	2	18	20
celkem	20	20	40

Graf 16 Účast

I když jsou klientům nabízeny kroužky mimo dětský domov i dětský domov se školou, využívají je zejména klienti z dětského domova, kde zájmové kroužky mimo zařízení navštěvuje osmnáct respondentů. Z dětského domova se školou jsou to pouze dva respondenti z dvaceti dotazovaných, tedy zanedbatelné 1 %.

Z tabulky i grafu je patrné, že více kroužků mimo zařízení navštěvují respondenti dětského domova.

Jedním z důvodů proč tomu tak je, může být složení klientů umístěných v tomto zařízení. Jak bylo již výše uvedeno v teoretické části, v dětském domově se školou jsou umístěny děti s poruchami chování a jejich zapojování do běžných aktivit ve společnosti je často obtížné. Dětský domov se školou má tedy více za úkol odstranit a napravit společensky nepřipustné projevy chování, v dětském domově jde spíše o socializační roli. Základním úkolem je vytěsnit nežádoucí projevy chování u dětí a nahradit je

žádoucím chováním. Proto více aktivit je cíleně zaměřených právě interně. Jedná se především o preventivní aktivity společensky nejrizikovějších jevů – drogových závislostí, šikany, rasismu, kriminality dětí a mládeže. Dětský domov se školou v rámci volného času klientů spolupracuje se středisky a odborníky zabývajícími se danou problematikou, zve si odborníky do zařízení na besedu s klienty (např. K-centra), zapojuje se do preventivního programu Policie ČR, zajišťuje vhodný materiál pro realizaci protidrogového působení na děti (např. časopis Psychologie).

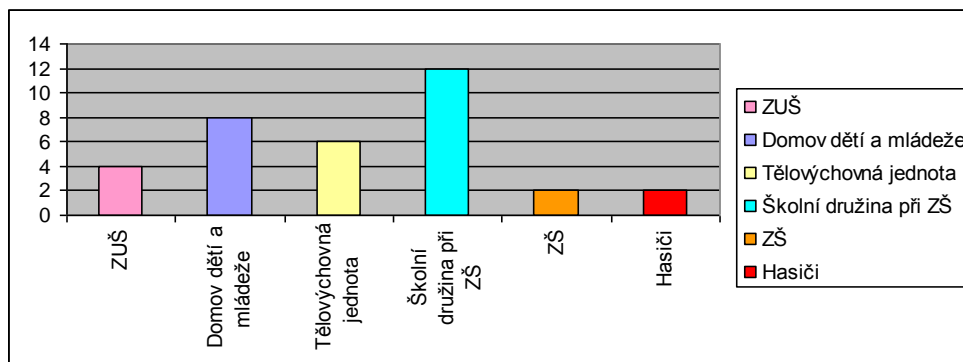
I přesto, že tyto aktivity jsou organizovány většinou v odpoledních hodinách, tedy po vyučování, klienti se na nich účastní bez většího přemlouvání a nucení. Klienti jsou si vědomi, že právě oni jsou ve stádiu experimentování a problematického zneužívání. Svůj problém si většinou před umístěním do ústavního zařízení nepřipouštěli, myslíme, že ani nyní si ho nepřipouští, proto nepovažují za nutné se někomu svěřovat. Při těchto akcích však mají možnost nahlédnout do řešení této problematiky. Společně se zde hledají příčiny jejich ohrožení a důvody, motivace k asociálnímu chování. Organizátoři těchto akcí se společně s vychovateli snaží odpovídat a řešit jejich sdělené problémy, je jim nabízena pomoc i po ukončení pobytu v zařízení. Klienti naopak zde získávají nové zkušenosti s řešením konkrétní situace (kolektivním řešením problému), učí se sdělovat a naslouchat, používat s porozuměním prostředky komunikace, cvičí se v umění uznat vlastní chybu a přiznat toto právo ostatním.

Otázka 12. Pokud navštěvuješ zájmový kroužek mimo zařízení dětského domova, kdo tyto kroužky nabízí nebo kam na ně chodíš?

Tab. 17 Organizace **nabízející** kroužky mimo areál dětského domova.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
ZUŠ	2	2	4
Domov dětí a mládeže	8		8
Tělovýchovná jednota	4	2	6
Školní družina při ZŠ	12		12
ZŠ	2		2
Hasiči	2		2

Graf 17 Organizace nabízející kroužky mimo areál dětského domova.

Na dvanáctou otázku odpovědělo dvanáct respondentů z dětského domova, že navštěvuje kroužky při školní družině, osm respondentů v domově dětí a mládeže, šest v tělovýchovné jednotě, čtyři respondenti v základní umělecké škole a shodně po dvou respondentech navštěvují kroužky, které provozuje nedaleká základní škola a hasiči.

Z dětského domova se školou navštěvují pouze dva stejní respondenti kroužek mimo zařízení a to kroužek v základní umělecké škole a v tělovýchovné jednotě.

Jelikož na tuto uzavřenou otázku odpověděli pouze respondenti navštěvující kroužky mimo areál domova, celkový počet v tabulce tedy nemohl odpovídat celkovému počtu respondentů. Totéž bude platit i u dvou následujících otázek.

Respondenti uvedli, že ve školní družině, kam chodí na kroužek, je sice přísný učitel, ale všechny děti ho mají rády pro jeho upřímnost, spravedlivost, ale i humor a legraci kterou s ním zažívají v průběhu kroužku. Jeden respondent uvedl: „*Pan učitel je dobrý, je s ním i legrace. Líbí se mi na něm, že nedělá mezi námi rozdíly a nedává nám najevo, že mi jsme jiní, protože jsme z děčáku. Když se nám někdo dřív začal posmívat, tak ho hned uzemnil a hned všem ujasnil, co jsme zač.*“ To, že se vedoucí kroužku vždy děti z dětského domova zastane, uvádělo ve svých výpovědích většina respondentů.

Mezi místní hasiče, kam někteří respondenti dochází, je rovněž prý veliká legrace, neboť z kroužku děti často chodí mokré jako vodníci, neboť si zkouší různé vodní útoky.

I v dalších zařízeních, nabízejících kroužky, se děti cítí uvolněně, nemají nad sebou takový přísný dohled, jako u nich v zařízení. Respondent uvedl: *Vedoucí kroužku nám ukáže, co máme dělat, vysvětlí nám to a pak si jde třeba sednout na kafe nebo tak nějak, a tolik nás nehlídá, jako u nás v děčáku. Tam u nás vychovatelé jsou pořád, pořád se*

na nás dívají, kontrolují nás, sledují a hlídají, jestli třeba nechceme jít na útěk nebo jestli nekouříme. Je to tady děsný!

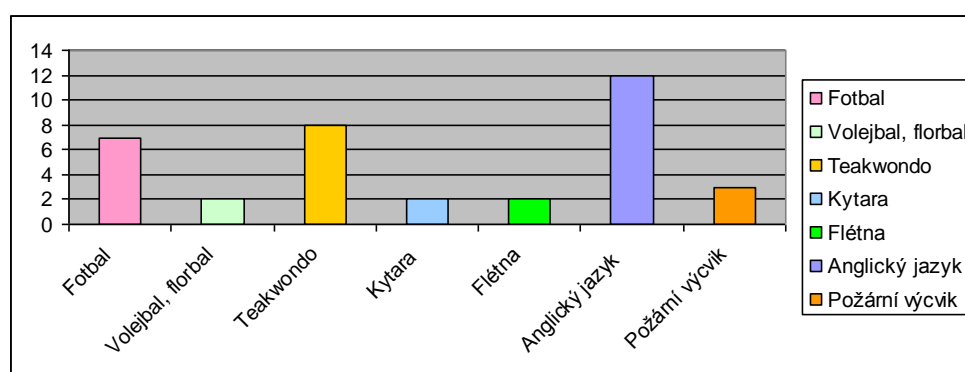
Z výpovědí je patrné, že respondenti hlavně z dětského domova navštěvují kroužky pořádané různými organizacemi. Jejich vedoucí k nim nejsou až tak přísní, jako v dětském domově.

Otázka 13. „Jaké kroužky mimo areál zařízení navštěvuješ?“

Tab. 18 Kroužky navštěvované mimo areál zařízení.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	celkem
Fotbal	5	2	7
Volejbal, florbal	2		2
Teakwondo	8		8
Kytara		2	2
Flétna	2		2
Anglický jazyk	12		12
Požární výcvik	3		3

Graf 18 Kroužky navštěvované mimo areál zařízení.

Jak bylo již uvedeno a zjištěno z předchozích odpovědí, respondenti z Dětského domova Racek navštěvují více kroužků mimo areál jejich zařízení. Po škole navštěvuje dvanáct respondentů kroužek anglického jazyka, který pořádá školní družina. Další zájmovou činnost pro děti připravuje Domov dětí a mládeže v Benešově, kde sportovní kroužek teakwondo (bojový kroužek) navštěvuje osm respondentů, na flétnu se učí

v základní umělecké škole hrát dva dotazovaní. Volejbal a florbal navštěvují v základní škole dva respondenti. Na fotbal do tělovýchovné jednoty chodí pět respondentů.

Tři respondenti chodí mezi místní hasiče, kde se díky jejich pomoci učí požární výcvik.

Z Dětského domova se školou Sedlec-Prčice navštěvují hru na kytaru dva klienti. Tito klienti zřejmě u této činnosti ale dlouho nevydrží, neboť jak mi bylo sděleno, nebaví je tam moc chodit, pořád tam po nich někdo něco chce, musí chodit na čas (což je pro ně velice obtížné dodržet). Do tělovýchovné jednoty chodí hrát fotbal rovněž stejní dva respondenti. Ostatní respondenti pronesli: „*Je to tam trapný.*“. „*To bych tam musel chodit pořád, nemám náladu.*“. „*Je to nuda tam furt někoho poslouchat jak nám káže.*“. „*Nelíbí se mi, když něco musím.*“

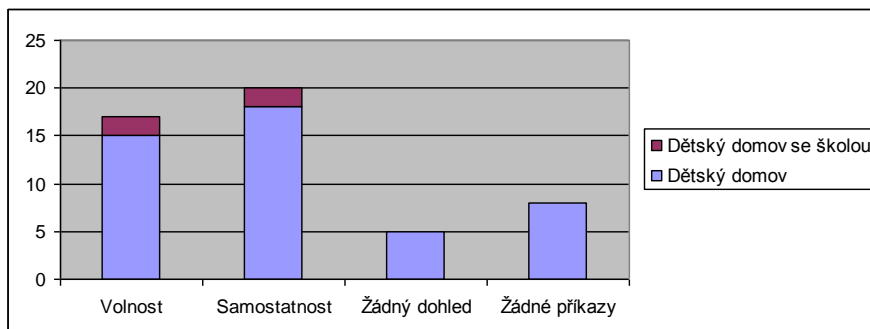
Domníváme se, že děti z dětského domova jsou vděčné za to, když mohou alespoň na chvíli opustit zařízení za účelem návštěvy nějakého kroužku, který je přitahuje a kde se ledacos naučí. Za to dětem z dětského domova se školou připadají kroužky mimo zařízení spíše jako obtíž, kde jsou nuceni se patřičně chovat. To, že by se v daném kroužku něco přiučili, považují za zbytečnost, neboť jak při rozhovoru uváděli, vědí, že vše co je potřeba k životu, si opatří po svém. „*No přece nebudu chodit na nějakéj trapnej kroužek. Když něco v životě budu chtít tak si to ukradnu, tak nepotřebuju se někde něco učit. Krást už umím určitě dobře i táta to říkal.*“

Otázka 14: Pokud docházíš do nějakého zájmového kroužku mimo zařízení, co se ti na tom nejvíc líbí?

Tab. 19 Potěšení, příjemnost ze zájmového kroužku mimo zařízení.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Volnost	15	2	17
Samostatnost	18	2	20
Žádný dohled	5		5
Žádné příkazy	8		8

Graf 19 Potěšení, příjemnost ze zájmového kroužku mimo zařízení.

Na otázku, co se respondentům líbí, pokud dochází do zájmového kroužku mimo zařízení, shodně z obou zařízení odpověděli, že hlavně jejich samostatnost a volnost. Dále respondenti z dětského domova uvedli žádné příkazy a žádný dohled.

Ve dvanácté otázce respondenti uvedli, že na kroužkách mimo zařízení svého areálu se jim líbí hlavně pohodovost a upřímnost vedoucích onoho kroužku. To, že mezi dětmi v základní škole a dětmi z dětského domova, nedělají žádné rozdíly, nepoukazují na ně, ale právě naopak se je snaží zařazovat mezi ostatní.

V kroužku mimo zařízení se respondenti cítí natolik uvolnění, že ani nepomýšlí na nějakou lumpárnu, loupež, kouření či útěk. Je to zřejmě dáno tím, že pokud by chtěli, mohou provádět, co chtějí, ale zároveň vědí, že pokud něco provedou, do kroužku už dále chodit nesmí. Budou z něho vyloučeni.

7.5.1 Posouzení 2. předpokladu

Předpoklad 2 zněl:

Děti z Dětského domova Racek více navštěvují kroužky a akce mimo areál domova než děti z Dětského domova se školou v Sedlci-Prčici.

O nabídku kroužků mimo zařízení domova mělo ohlas v dětském domově osmnáct respondentů z dvaceti dotazovaných, tedy skoro všichni. U druhého zařízení kladně odpovědělo patnáct respondentů z dvaceti oslovených, což je $\frac{3}{4}$. I když informovanost o možnostech je v dětském domově o trochu větší než v dětském domově se školou. Dá se říci, že zájem a realita se liší. Z dětského domova se účastní kroužků v jiných institucích osmnáct dotazovaných, což je 90 % z výzkumného vzorku, proti tomu z

dětského domova se školou navštěvují v současné době kroužky mimo vlastní zařízení pouze dva svěřenci. Je to smutné a zanedbatelné 1 % z tohoto vzorku respondentů.

Jedním z důvodů proč tomu tak je, může být složení klientů umístěných v tomto zařízení. Jak bylo již výše uvedeno v teoretické části, v dětském domově se školou jsou umístěny děti s poruchami chování a jejich zapojování do běžných aktivit ve společnosti je často obtížné. Dětský domov se školou má tedy více za úkol odstranit a napravit společensky nepřipustné projevy chování, v dětském domově jde spíše o socializační roli. Základním úkolem dětského domova se školou je vytěsnit nežádoucí projevy chování u dětí a nahradit je žádoucím chováním. Proto více aktivit je cíleně zaměřených právě interně, hlavně z důvodu bezpečnosti a kázně. Již z teoretické části této práce je známé prostředí dětského domova se školou, které je především uzavřené.

Lze tedy konstatovat, že náš předpoklad, že děti z dětského domova Racek navštěvují více kroužky a akce mimo areál domova než děti z dětského domova se školou Sedlec-Prčice, se potvrdil.

7.6 Předpoklad 3

Podle mínění klientů děti z Dětského domova se školou v Sedlci-Prčici mohou více spolupracovat a spolurozhodovat o organizování činností ve volném čase než děti z Dětského domova Racek.

K ověřování této domněnky jsme použili otázky, které nám pomohly zjistit, jak se v ústavních zařízeních mohou respondenti spolupodílet na svém volném čase.

15. Můžeš se podílet na přípravě nějaké činnosti ve volném čase?

16. Můžeš navrhnout některou činnost ve volném čase?

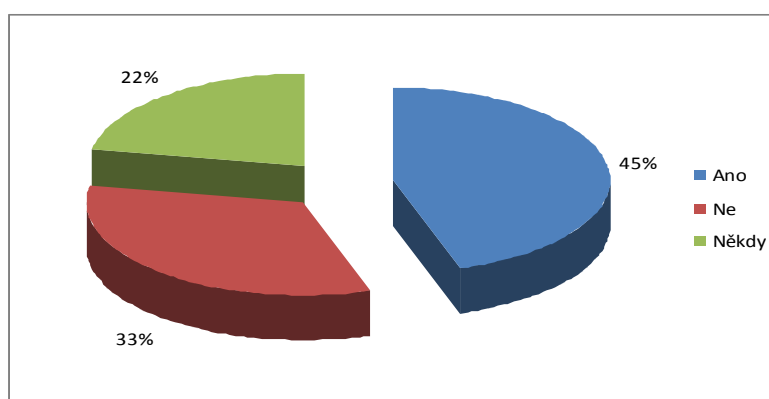
17. Navrhl/a jsi již nějakou činnost?

Otázka 15: „Můžeš se podílet na přípravě nějaké činnosti ve svém volném čase?“

Tab. 20 Participace rozhodování o volném čase.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	6 = 30 %	12 = 60 %	18 = 45 %
Ne	11	2	13 = 33 %
Někdy	3	6	9 = 22 %

Graf 20 Participace rozhodování o volném čase.

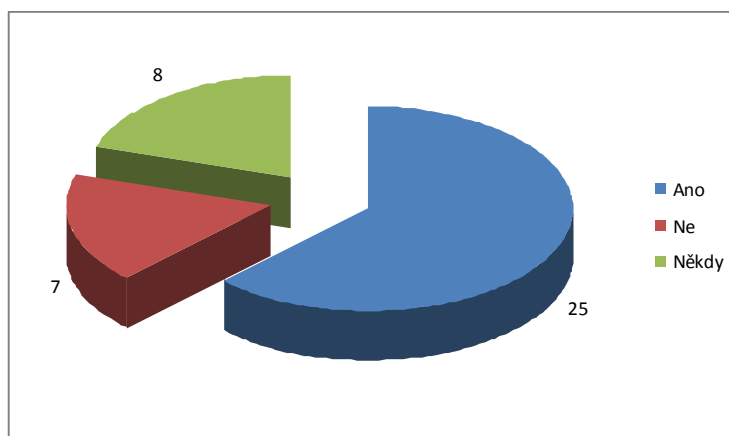
Z dětského domova se školou kladně odpovědělo dvanáct respondentů, to je víc jak polovina z výzkumného vzorku tohoto zařízení. V dětském domově bylo pouze šest odpovědí kladných, to je 30%, tedy nejvýše 1/3 ze zkoumaného vzorku tohoto zařízení. Na přípravě svého volného času se může podílet 45% ze všech dotazovaných. Dvanáct respondentů přistupuje k vymýšlení programu pasivně, raději se účastní naplánované činnosti, sedm respondentů přiznává, že mohou program vymyslet, ale často neví jaký. Nudí se, když je nebaví nabízená činnost, raději jdou na počítač. Uvádí, že jsou vyzýváni, aby něco vymysleli, ale oni si spíš vybírají z nabídky vychovatelů. Jeden respondent vysvětluje, že na programu, na tom, co budou dělat, se domlouvají na společném sezení skupiny podle návrhů vychovatelů, neboť děti většinou nic nenapadá. Z výsledků je patrné, že v dětském domově se školou se děti více mohou podílet na přípravě činností ve volném čase. Je to zřejmě dáno i tím, že vychovatel se snaží předcházet negativní odpovědi klientů na navrhované činnosti, neboť klienti pro své poruchy chování se chovají velmi agresivně a vulgárně, pokud je nabízená činnost nepřitahuje.

Otázka 16. „Můžeš navrhnout některou činnost ve volném čase?“

Tab. 21 Participace na navrhování činností ve volném čase.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	10	15	25
Ne	6	1	7
Někdy	4	4	8

Graf 21 Participace na navrhování činností ve volném čase.

Více než 60 % respondentů připouští, že mohou navrhnout volnočasovou činnost.

Z celkového vzorku respondentů to je dvacetpět klientů. Osm dotazovaných udalo, že to někdy zkusilo. Žádnou činnost nikdy nenavrhlo sedm respondentů.

V dětském domově se školou patnáct dětí odpovědělo kladně (3/4), v dětském domově deset dotazovaných odpovědělo pozitivně (polovina).

Někteří respondenti se při rozhovoru zmiňovali, že jsou obzvlášť některými vychovateli vyzýváni k návrhu odpolední činnosti. Uvádají, že vychovatel by s dětmi rád dělal to, co je baví a ne to, do čeho je musí nutit.

Pokud se jedná o činnosti odpovídající vhodnému trávení volného času, snaží se vychovatel návrhu vyhovět. Jedná se například o vycházku do města spojenou s poznáváním života ve městě, o vycházku do přírody spojenou s poznáváním přírodnin a živočichů v okolí, výlety do měst v okolí spojené s prohlídkou výstav, návštěvy divadel a kin, různé sportovní a společenské akce, pink ponk utkání mezi vychovateli

a dětmi, atd. Jeden respondent uvedl, že jednou navrhl jít se podívat do vedlejší základní školy na vystupování různých tříd školy na vánoční besídku, která se konala v kulturním sále základní školy. Vychovatelce se tam vůbec nechtělo, protože měla strach, že tam děti neuhlídá, že tam budou zlobit, na sebe křičet a upozorňovat na sebe. Po slibu vzorného chování tam s nimi vychovatelka přeci jenom šla, a byla velice překvapena, když děti daný slib dodržely. Vystoupení se všem moc líbilo, všichni se při něm bavili, zpívali, a proto na nic jiného neměli čas.

Někteří klienti vychovatelům navrhuji i činnosti, které pro ně nejsou vhodné, proto je nemožné návrhu vyhovět. Respondenti uváděli například návštěvu místního pivovaru spojenou s ochutnávkou piva, návštěvu večerní taneční zábavy se známou skupinou, ale i například velikonoční koledování, kdy sloužící vychovatel s dětmi nerad obchází místní obyvatele. Děti při nevyhovění často reagují agresivně, vulgárně se vyjadřují. Domáhají se alespoň samostatné vycházky pod záminkou samostatné návštěvy dané akce. Děti si neuvědomují, že vychovatel by jim rád splnil to, co navrhuji, ale nemůže z důvodu jejich nízkého věku, z důvodu, že na těchto akcích by opět přišly do styku s tím, před čím jsou v dětském domově chráněny, tedy i alkoholem, drogami...

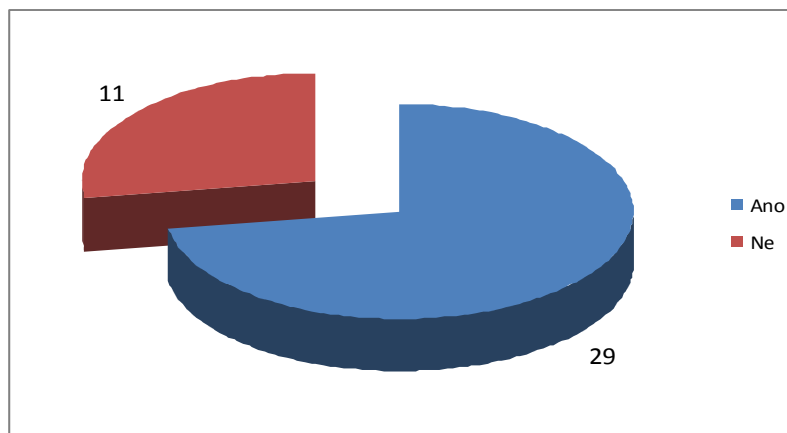
Domníváme se, že vychovatel pozitivně přijímá návrhy dětí k trávení jejich volného času. Děti jsou rovněž spokojeny, pokud činnost, kterou navrhnou, se uskuteční. Poté se cítí radostně, neboť vychovatel dává mnohokrát najevo, že tuto činnost, která se ostatním líbí, navrhlo to či ono dítě. Tím se ostatní děti motivují k vymýšlení jiných aktivit na další den.

Otázka 17. „Navrhl/a jsi již nějakou činnost?”

Tab. 22 Odpověď na otázku, zda respondenti již navrhli nějakou činnost ve volném čase.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	14	15	29
Ne	6	5	11
Celkem	20	20	40

Graf 22 Odpověď na otázku č. 17.

Z grafu 22 i tabulky 22 jednoznačně vyplývá možnost participace dětí na organizování jejich volného času. 29 dotazovaných uvedlo činnost, kterou navrhli a která se i realizovala. Jednalo se například o naplánovanou činnost (návštěva vánoční besídky v blízké základní škole), jež je uvedena v otázce č. 16. Negativní pasivní postoj zaujalo 11 respondentů, kteří žádnou činnost vymýšlet nechtějí, raději se nechají vést vychovatelem či ostatními dětmi. Z dětského domova se školou se vyjádřilo kladně 15 dětí (75 %), z druhého zařízení čtrnáct dotazovaných navrhlo činnost ve volném čase (70 %). Jedenáct respondentů z celkového výzkumného vzorku nikdy nic nenavrhli.

Zde je patrné, že tito klienti pro realizaci svých zájmů, nejsou ochotni skoro nic udělat, jsou pasivní při vymýšlení odpolední činnosti. Raději si vybírají z činností, které jim nabízí vychovatelé. Přesto ale většina dětí připouští občasnou nudu. Mezi respondenty se objevil názor: *„Když se nudím, přemýšlím, kde sehnat něco tvrdšího ke kouření.“* Respondenti dále odpovídali: *„Navrhl jsem fotbalové utkání mezi rodinnými skupinami.“* *„Jsem raději, když někdo něco vymyslí a nemusím se namáhat.“* *„Šli jsme se všichni koupat do rybníka.“* *„Nás nikdo neposlouchá, stejně si dělají, co chtějí.“* *„Mě nic nebaví, akorát posilovat a to nechtějí zase ostatní.“* *„S kamarádem jsme vymysleli bojovou hru a úkoly, které se při hře plnily.“* *„Já jsem se jednou zeptal, jestli by šlo zařídit, aby sem pozvali někoho známého, jako třeba nějakého známého sportovce nebo zpěváka nebo herce“.* Ve skutečnosti tomuto návrhu bylo vyhověno a do zařízení byl pozván například zpěvák Vlasta Horváth, který mimo zpěvu má k našemu městu blízký vztah, neboť se zde narodili a delší dobu pobývali jeho rodiče. Dále byl pozván zpěvák Radoslav Banga, člen romské kapely Gipsy, která se zabývá

hudbou kombinující prvky rapu a hip hopu. Byly to besedy, při kterých klienti měli možnost vyslechnout si jejich životní příběhy, při kterých zjistili, že i oni, pokud budou zodpovědně a pilně pracovat, mohou dosáhnout takovýchto výsledků.

7.6.1 Posouzení 3. předpokladu

Předpoklad 3 zněl:

Podle mínění klientů děti z Dětského domova se školou v Sedlci-Prčici mohou více spolupracovat a spolurozhodovat o organizování činností ve volném čase než děti z Dětského domova Racek.

Ze šetření vyplynulo, že 45 % ze všech dotazovaných uvedlo, že se mohou podílet na navrhování a plánování činností ve volném čase. Přesto, jak vyplývá z odpovědí na otázky, je u nich patrná pohodlnost a lenost. Jsou pasivní a raději přijímají činnosti pro ně připravené.

Z výsledků je patrné, že v dětském domově se školou se děti více podílejí na přípravě činností ve volném čase. Důvodem může být jejich momentální nálada, kdy se klienti s poruchami chování odmítají účastnit aktivit, které pro ně připravili vychovatelé. Proto vychovatel dává prostor dětem k plánování konkrétní činnosti skupiny.

V obou porovnávaných zařízeních pracuje dětská samospráva, která si z každé rodinné skupiny volí svého zástupce. Samospráva se schází jedenkrát týdně, obvykle v odpoledních hodinách. Jedenkrát za měsíc se koná společné setkání dětí a dospělých, kde nejen samospráva ale i každý sám za sebe může veřejně vznášet své připomínky. Klienti si tímto způsobem rozvíjí mnoho schopností. Učí se lépe komunikovat, zapojovat se do řešení problému, nebát se mluvit před ostatními, domlouvat se, vystupovat na veřejnosti a snažit se samostatně získávat a zpracovávat různé informace. Děti verbálně prezentují zájem o určité aktivity, které jim v zařízení nejsou nabízeny. Domníváme se, že klientům má být dána možnost participace na výchovném procesu, neboť tím jim je dána tolik potřebná důvěra, zlepšují se vztahy mezi vychovateli a dětmi, posiluje se sebevědomí dětí, ale i se zlepšují podmínky pro život v ústavním zařízení, uspokojují se individuální potřeby dětí. I v normální rodině většinou mají

právo vyjádřit svůj názor a je na rodičích majících poslední slovo, aby rozhodli, zda jsou jejich požadavky a názory oprávněné či ne.

V našem šetření jsme zjišťovali jen možnost spolurozhodování o činnostech ve volném čase v jednotlivých zařízeních. Nezkoumali jsme další aspekty (stupně a formy).

7.7 Předpoklad 4

Klienti v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici tráví více svého volného času na počítači než klienti v Dětském domově Racek.

Pro zjištění situace byly použity otázky:

18. Jsi denně na počítači?

19. Co nejraději na počítači děláš?

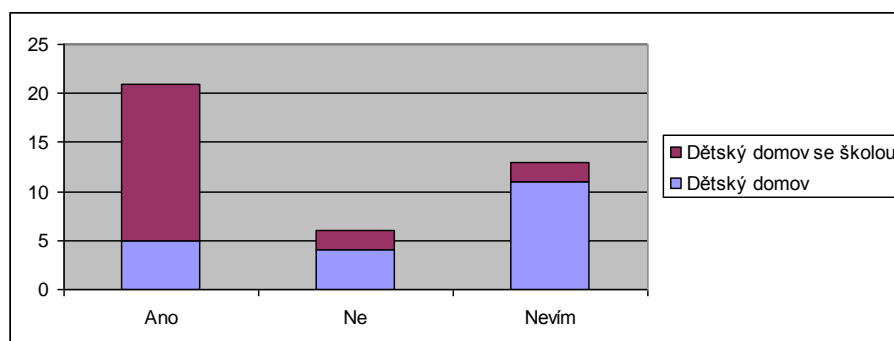
20. Komunikuješ s kamarády, s kamarádkami přes sociální sítě PC (Facebook, Lidé)

Otázka 18: „Jsi denně na počítači?“

Tab. 23 Denně na počítači.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	5 = 25%	16 = 80 %	21 = 53%
Ne	4	2	6 = 15%
Nevím	11	2	13 = 32%
Celkem	20	20	40 = 100%

Graf 23 Denně na počítači.

Z uvedeného grafu i tabulky je patrné, že z celkového počtu tráví u počítače každý den víc jak polovina všech dotazovaných. V dětském domově se školou je denně na počítači $\frac{3}{4}$ respondentů a v dětském domově pouze $\frac{1}{4}$ respondentů. „*Já bych mohl být na počítači pořád, pořád bych hrál hry nebo bych byl na facebooku.*“. „*Já jsem na počítači tak hod'ku denně. Většinou jsem na blogu, facebooku nebo poslouchám muziku.*“. „*Když jsem byl nemocný, tak jsem byl na počítači pořád. Ted', když jsem zdravý, tak by se mi líbilo tam být taky pořád, ale vychovatelé nás tam dlouho nenechají, protože musíme pořád dělat něco jiného, třeba uklízet, umývat nádobí, učit se a tak.*“. „*Na počítači jsem sice každý den, ale vždycky jenom chvíli, protože už tam chce jít někdo jiný.*“

Na druhé straně respondenti, kteří neví nebo nejsou denně na počítači uváděli: „*Já jsem na počítači jen někdy, protože na skupině máme jen jeden počítač.*“. „*Na počítač moc nechodím, protože mě moc nebaví tam hrát třeba nějaké hry nebo něco hledat.*“. „*Mě u počítače bolí oči, tak tam chodím jenom někdy.*“

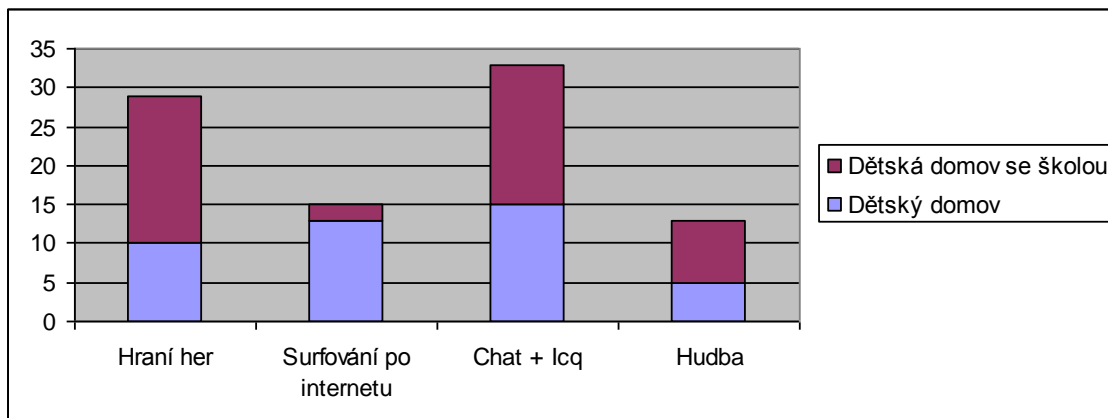
Jak je patrné z uvedených výpovědí, respondentům by se líbilo sedět u počítače pořád, pokud by jim to bylo dovoleno vychovatelem, povinnostmi a počtem počítačů na skupině. V obou porovnávaných zařízeních je na skupině pouze jeden počítač, který je umístěn na vychovatelně. Klienti se k počítači dostávají výhradně za odměnu nebo při plnění domácího úkolu do školy. Všechny činnosti, které klienti konají na počítači, jsou kontrolovány vychovatelem, který je vždy u nich přítomný. Z důvodu omezeného počtu počítačů na skupině, se klienti musí po krátkém časovém úseku vystřídat s ostatními, kteří mají rovněž zájem o počítač. Přednost samozřejmě mívají ti, kteří mají na počítači zpracovat či vyhledat úkol do školy.

Otázka 19: „Co na počítači nejraději děláš?“

Tab. 24 Nejčastější a oblíbená činnost na počítači.

	Dětský domov	Dětská domov se školou	Celkem	%
Hraní her	10	19	29	73
Surfování po internetu	13	2	15	37
Chat + Icq	15	18	33	83
Hudba	5	8	13	32

Graf 24 Nejčastější a oblíbená činnost na počítači.

Nejčastěji prováděnou činností na počítači jsou u respondentů z DDŠ hry (19 respondentů), těsně následující využívání chatu + icq (18 respondentů). Další nečastější činností, která však nebyla mezi nabízenými a přesto ji uvedlo osm respondentů je stahování a poslech hudby. Nejméně využívanou činností je volné surfování po internetu (2 respondenti).

Naopak u respondentů z DD je nejčastější činností chat + icq, kterou uvedlo 75% dotázaných. Druhou nejčastější činností je volné surfování po internetu, kterou uvedlo 65% respondentů. 50% respondentů uvedlo další nejčastější činnost, kterou jsou hry na počítači. Volná odpověď je stejná jako u respondentů z dětského domova se školou, a sice stahování a poslech hudby. Tuto činnost uvedlo pět respondentů. Hudbu, jak respondenti uváděli, si stahují na mp3, aby prý měli ve škole co poslouchat, protože je tam hrozná nuda. Stahují si písničky různého žánru.

Při volném surfování po internetu, jsou klienti kontrolováni stálou přítomností vychovatele, který brání v prohlížení pro ně nevhodných stránek. Podle slov respondentů prohlíží například poslední výstřely módy, sledují účesy, ale také prostřednictvím počítače zjišťují, jaké je to v jiném zařízení. Mají pocit, že by to mohlo být někde lepší, než je to v tomto dětském domově. Díky stránkám různých zařízení, kde jsou mimo jiné zobrazeny i fotky zařízení, porovnávají například aktivity konané tam a u nich. Někteří se prostřednictvím internetu dostávají do míst svého bydliště, sledují jaká města, řeky či jiné zajímavosti se nacházejí v okolí, což je pro ně velice příjemné a užitečné, neboť díky tomu se jim vybaví hlavně ty příjemné vzpomínky

na domov, které pak rádi vypráví přítomnému vychovateli. Zároveň vybízí vychovatele a vedení zařízení k naplňování výletu do jeho známých míst. Výlet do takovýchto míst, je vedením zařízení někdy povolen, obzvlášť tehdy, když výlet by mohl být spojen s další užitečnou činností, například dovoz klienta k soudu. Jiní respondenti si na počítači vyhledávají jízdní spoje pro případ, že by se mohli podívat domů. Další činnost, kterou respondenti na počítači dělají, jsou hry, které hrají většinou společně s kamarády. Jeden respondent ale také uvedl, že doma, když je na povolení, hraje hry také s cizími lidmi, kteří jsou pro něj kamarády přes počítač. Podle jeho výpovědi tyto osoby nezná a jejich přátelství má jen jediný účel, a to hraní her.

Při položení této otázky se jeden respondent rozpovídal a uvedl: „*Já, když jsem u počítače, tak buď hraji hry, nebo chatuji s kýmkoliv. Tady v děcáku nemůžu na počítači být pořád, ale když jsem byl doma, tak jo, ale pak mi to všichni, třeba máma nebo někdy i táta, když byl doma, vyčítali, že abych šel dělat něco lepšího, užitečného. Jenom, že, když mě to baví, tak rozhodně nemá cenu je poslouchat. Vždyť přece každý má svou zálibu, ne? Nevidím rozdíl, jestli někdo stráví celý den sportem, hraním online her, chatováním, nebo třeba někde venku s kámošema. Vím, že jsou věci, které jsou určité lepší. Někdo ten čas prohlídí nebo prochlastá a pak mu všichni říkají, že si ničí zdraví. Já třeba jako sportovec si zas třeba ničím tělo, klouby nebo celého mého člověka. Takže zdraví si ničíme asi všim. Takže proč mám pak umřít zdraví, když bych si život neužil po svém, ne?*“ Z jeho výpovědi je možno usuzovat, jak náročné to jeho rodiče měli s jeho výchovou. To, že by bylo třeba rodičům s něčím pomoc či dělat něco užitečnějšího, si vůbec nepřipouštěl. Tento chlapec zřejmě žil tím, co on chtěl. Mezi jeho záliby, jak je patrné z jeho výpovědi, patří nejenom počítač, parta kamarádů, ale i sport, neboť uvedl, že je sportovec.

Další respondent uvedl: „*Na počítači hlavně chatuji, protože mě baví si psát s kámošema nebo používám Icq, kde sice nic nevím o tom druhém, třeba kde ten, s kým si píšu, třeba bydlí a nic takového, jenom prostě si s ním jen tak píšu.*“ U této, ale i podobných výpovědí, týkající se chatování, si respondenti neuvědomují riziko, kdy se mohou setkat s lidmi, kteří předstírají svoji identitu. Tento fakt nespojovali s nebezpečím, které souvisí například s vyzrazením osobních údajů a jiných informací neznámé osobě. Domníváme se, že děti i mladí lidé nemohou na základě svých dosavadních zkušeností rozpoznat cizího člověka, který se vydává za někoho jiného.

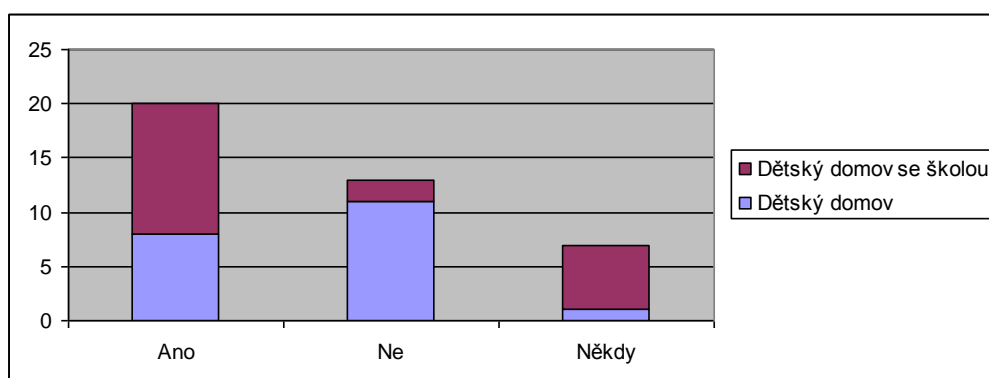
U této otázky se domníváme, že počítač, který slouží jako náplň volného času, poskytuje klientům nejenom výhody, ale i nevýhody, jak je uvedeno výše.

Otázka 20: „Komunikuješ s kamarády, s kamarádkami přes sociální sítě PC (Facebook, Lidé) ?“

Tab. 25 Komunikace respondentů s kamarády přes počítač.

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Celkem
Ano	8	12	20
Ne	11	2	13
Někdy	1	6	7

Graf 25 Komunikace respondentů s kamarády přes počítač.

Na tuto otázku kladně reagovalo 50% všech dotázaných. Jak vyplývá z tabulky, respondentů z dětského domova se školou, kteří komunikují přes počítač, je víc jak polovina. Za to, respondentů z dětského domova je méně jak polovina.

U respondentů je komunikace přes sociální sítě velmi populární záliba. Neuvědomují si však, že díky otevřenosti chatování je potřeba dávat si pozor na zvýšené nebezpečí, protože ne každý, kdo na chatu komunikuje, vystupuje pod svou pravou identitou, že lidé na nich mohou vystupovat pod přezdívkami, nikoli pod pravými jmény, a nikdy tedy jistě nevíme, s kým vlastně ve skutečnosti komunikujeme. To, že lidé vystupují na chatu pod nepravými jmény nám respondenti potvrzovali ve svých výpovědích, kde i uvedli, že právě ta neznámost je na tom baví a láká, neboť na té druhé straně si většinou představí osobu buď s podobným osudem nebo osobu, která jim rozumí.

Dívka na toto nebezpečí reagovala tak, že doma se jí opravdu toto stalo. Někdo jí přes facebook vyhrožoval a vulgárně slovně napadal. Požadoval od ní peníze a cigarety, a pokud to neobstará, počká si na ní. Dívka to prý zpočátku přehlížela, ale později, když se agresivita dotyčné osoby stupňovala (stále více vyhrožovala nejenom jí ale i její rodině zabitím), vše oznámila. Dívka přestala na čas chodit na facebook, změnila si údaje. Dotyčná osoba však vypátraná nebyla. Napadená dívka se domnívala, že to byl její neoblíbený spolužák. V ústavních zařízeních, ve kterých šetření probíhalo, se snaží vychovatelé tomuto předcházet právě svou přítomností u činností, které klienti na počítači dělají. Povinností klienta je vždy vychovateli ukázat, co na počítači hledají nebo s kým a co si píší.

Další dívka uvedla: „*Jsem ráda na facebooku, protože se tam bavím s kamarády, kteří jsou daleko, dívám se, jak se jim daří nebo kde byli, jaké tam mají fotky. Mám to taky místo telefonu, protože ten nemám nebo volání z něj je drahý*“. Domníváme se, že sociální síť má opravdu výhodu v tom, že připojení i volání je zdarma. Vyplynulo to i z údajů z rozhovoru. Pro respondenty i ostatní klienty je volání zdarma a je pro ně vzhledem k jejich velké potřebě komunikovat v jejich věku velmi důležité. Současně respondenti vnímají různé možnosti komunikace prostřednictvím sociálních sítí jako atraktivní a moderní.

Jeden respondent se přiznal, že v období, kdy bydlel ještě doma a ne v domově, byl na facebooku denně i několik hodin. „*Klábosil jsem s klukama i holčkama, hledal jsem známé lidi a seznamoval jsem se s novými*.“ Lákavá možnost nahlédnout lidem pomocí facebooku do soukromí a mít je prakticky pořád doma ho přitahovala prý jako magnet. Jiný respondent uvedl další výhodu, že v době, kdy nebyl ještě v ústavu, používal facebook ke zjišťování domácích úkolů do školy od spolužáků, kdy a z čeho se píše písemná práce nebo co dělali za jeho nepřítomnosti ve škole.

Respondenti, kteří moc nebo vůbec sociální síť nepoužívají, uváděli: „*Facebook je jen žrout času a ten, kdo ho používá je grafoman, protože co si tam píšou, nemá hlavu ani patu. Nevím, proč každých pět minut světu povídají, co právě dělají a jak se u toho cítí, jako třeba, někdo tam napíše – jím – mňam mňam...jdu se smetím...jdu se koupat...jsem smutný...Jsou to prostě vypatlaní magoři*.“ „*Je to zloděj soukromí a času*.“ Domníváme se, že sociální sítě jsou v určitých případech (výše uvedené) dobrými společníky, ale zároveň jsou také ztrátou času, nebo-li jak uvedli respondenti „žroutem

času“. Určitě naše tvrzení podpoří skoro každý, kdo sám při sebemenším vyhledávání zapomene na to, jak mu ubíhá čas, neboli který by mohl využít daleko lépe ve svůj prospěch.

7.7.1 Posouzení 4. předpokladu

Předpoklad 4 zněl:

Klienti v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici tráví více svého volného času na počítači než klienti v Dětském domově Racek.

Dnešní svět se téměř neobejde bez využití počítačů. Počítače nám usnadňují, zrychlují a zdokonalují práci. Není mnoho odvětví, kde se lidé obejdou bez počítačů. Proto je také již na všech typech škol kladen důraz na počítačovou gramotnost žáků. Ta se totiž společně s ovládáním cizího jazyka stává nezbytnou pro dnešního moderního člověka. Jak ovlivňuje ve volném čase počítač respondenty ze zkoumaného vzorku, nám pomohly objasnit otázky: „Jsi denně na počítači? Co nejraději na počítači děláš? Komunikuješ s kamarády či s kamarádkami přes sociální sítě?“

Z výpovědí respondentů vyplynulo, že z celkového počtu tráví u počítače každý den víc jak polovina respondentů, přesněji tedy 21 respondentů ze 40ti tázaných. V dětském domově je to $\frac{1}{4}$ respondentů a v dětském domově se školou je to $\frac{3}{4}$ respondentů. „*Nemyslím si, že by internet mohl být nebezpečný*“, říkají klienti.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že zábava na počítači a komunikace na sociálních sítích vyplňuje volný čas u většiny dotazovaných.

Mezi nejoblíbenější činnosti na počítači patří využívání komunikačních technik, jako jsou psaní po internetu kamarádům a na sociálních sítích, tedy chat + Icq jako tuto nejčastější činnost na počítači uvedlo víc jak $\frac{4}{5}$ (83 %) ze všech dotazovaných.

Dotazovaní uvedli, že se rádi pomocí internetu seznamují. Láká je nepoznané. Nemají strach komunikovat s neznámými lidmi, neuvědomují si možnost rizika a nepřipouští si, že by jim nové seznámení mohlo i ublížit. „*Vlastně tam celé dny nic neděláte. Sedíte u počítače a klikáte a to se mi líbí, sem tam někde napíšete něco někomu.*“

Další velice oblíbená činnost jsou počítačové hry. Touto činností se baví opět poměrně velká část respondentů. V dětském domově polovina respondentů, ale v dětském

domově se školou jsou to již téměř všichni respondenti. Tato činnost se stala doménou hlavně chlapců, neboť žádná dívka z výzkumného vzorku obou zařízení hry nehraje. Hry hrají buď samostatně, nebo kolektivně i s ostatními klienty. Klienti si ani při hraní her na počítači neuvědomují, že nadměrný čas věnovaný počítačovým hrám může zvláště u dětí způsobit ztrátu sociálních aktivit a kontaktů.

V době moderní techniky jsou počítače a internet hlavními zdroji, které jsou využívány k vyplnění volného času. To platí i v ústavním zařízení, především v dětském domově se školou, kdy vychovatel dává prostor klientům s poruchami chování k navrhování činností ve volném čase.

Při hodnocení tohoto předpokladu, vyšlo najevo, že obě dvě skupiny respondentů tráví volný čas s počítačem. Z grafu 23 i tabulky 23 v textu vyplynulo, že $\frac{1}{4}$ dětí z dětského domova pracuje s počítačem každý den, ale u dětského domova se školou je toto číslo více jak trojnásobné (80 %).

Předpoklad se zde tedy potvrdil.

7.8 Shrnutí šetření

Jak již bylo výše uvedeno, stanovené předpoklady byly pro zvolený vzorek potvrzeny či odmítnuty. Nabídka aktivit ve volném čase v obou zařízeních je velmi pestrá. S trávením volného času jsou respondenti, kteří nedokáží moc uvažovat o svém volném čase, převážně spokojeni. Zájem o sportovní aktivity a pohyb celkově převyšuje zájem o ruční práce, malování, zatím i o počítače.

Získaná data jsou pouze z tohoto malého výzkumného vzorku, avšak mohli bychom s největší pravděpodobností podobná zjistit i u dalších stejných zařízení.

Vocilka (1999) ve své knize uvádí výsledky výzkumu, který proběhl v dětských domovech v roce 1998. Tehdy největší zájem byl o sport, poté zájmové kroužky, pracovní aktivity, turistické, výtvarné a hudební aktivity. O počítačových činnostech dětí se samozřejmě vůbec nezmiňuje.

Množství času dětí, a to nejenom dětí z dětských domovů, ale všech dětí a mládeže stráveného u počítače a pokles zájmu o kroužky uvádějí ve svých výzkumech o deset let později autoři Sak a Saková. Upozorňují zejména na věk. S přibývajícím věkem přibývá

zájem o práci s počítačem, zejména pak potřeba mladých komunikovat přes sociální síť. „*Stále více času tráví lidé s médii, stále více potřeb uspokojují prostřednictvím těchto médií a stále více aktivit má mediální a virtuální charakter.*“ (Sak, Saková, 2004, s. 41). Volný čas dětí v dětských domovech obecně je z větší části organizovaný, činnost je koordinovaná vychovatelem. Děti mají do určité míry povinnost účastnit se volnočasových aktivit. V rámci nich si však mohou vybírat z nabídky činností a kroužků. Menší část volného času těchto dětí patří osobnímu volnu, které ovšem prožívají opět v rámci daných mantinelů.

V dětském domově se školou se vychází více z přímé výchovné práce vychovatelů a celého zařízení. Jedná se o děti, jak bylo již uvedeno výše v textu, u nichž se vyskytují závažné poruchy chování nebo děti, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují zvláštní výchovný přístup. V režimu ústavu je více patrná segregace od okolního světa. Na dítě působí prostředí se svým specifickým nastavením norem a dítě je eliminováno od lákadel vnějšího světa. Respondenti uvádí, že v dětském domově se školou je jim nabízena pestrá každodenní volnočasová činnost. Důraz je kladen na pohybovou aktivitu, sport, keramiku, výtvarnou činnost. Vybírají si z nabídky ze strany vychovatelů. I přesto, že mají možnost program navrhnout, častěji pasivně přijímají předkládané činnosti. Přestože jsou schopni vyslovit, jaké aktivity jim v ústavu chybí, nejsou ochotni pro realizaci svých zájmů cokoli učinit. Aktivity potřebují prostrědat s osobním volnem, které chtějí trávit v klidu na pokoji, v soukromí, případně na samostatné vycházce.

Rozvíjení zájmů klientů by tedy mělo sehrát v rozvoji dítěte hlavní úlohu. Je přímo odvislé od vybavenosti a přístupu vychovatele. Do denního programu musí vychovatel zařazovat takové činnosti, které by svým obsahem nabízely různé zájmové oblasti, především tělovýchovnou, estetickou (výtvarná, hudební, taneční), a také pracovní-technickou (keramika, šití, rukodělné práce). Vychovatel svým tvořivým přístupem a silnou motivací předkládá dětem nabídky jednotlivých zájmových sfér, nabízí dětem možnost získat potřebné dovednosti a návyky, poskytuje jim možnost uplatnit vlastní schopnosti a formuje jejich postoje. Během sledování zájmové činnosti v projevech jednotlivých dětí by měl vychovatel podporovat a motivovat její zaměření. Nesporně důležité je ovlivňovat orientaci zájmů a vést děti k systematictějšímu pěstování zájmů.

Nesmíme zapomenout na to, že k tomu by měl vychovatel i zařízení vytvářet potřebné materiální a odborné zázemí na skupině.

Rozdíl ve výchovně vzdělávacím procesu v porovnávaných zařízeních je ten, že dětský domov se školou má za úkol odstranit a napravit společensky nepřípustné projevy chování, zatímco v dětském domově jde spíše o socializační roli. Náplň volného času samozřejmě nevyřeší všechno, ale pokud má dítě pestrou nabídku volnočasových aktivit a má šanci, že v některé z nich bude zažívat pocity spokojenosti a úspěchu, zmenšuje se tím pravděpodobnost, že něco zničí, že někomu ublíží nebo že sáhne např. po drogách nebo alkoholu.

8. SOUČASNÝ POHLED NA PROBLEMATIKU VOLNÉHO ČASU KLIENTŮ VE SLEDOVANÝCH ZAŘÍZENÍCH

Jak vyplynulo z návštěv dětského domova i z práce v dětském domově se školou, klienti těchto zařízení mají volný čas rozdělený na dobrovolný a organizovaný. Organizovaný čas je dán různými výchovami. Za dobrovolný je považována doba, ve které si klienti, při dodržování bezpečnosti, mohou dělat, co chtějí. Tento dobrovolný čas mohou více využívat klienti v dětském domově, kde jsou převážně umístěny klienti bez vážnějších poruch chování. Po předchozí domluvě s vychovatelem, kterému to klienti oznámí, si jdou např. kopat na hřiště, jdou na druhou skupinu za kamarádem, na zahradu se opalovat, vystříhovat si na pokoj ke kamarádovi, koupit si do města nějakou sladkost, apod.. Před odchodem na uvedené místo je klient povinen podepsat vychovateli uvolnění. Rovněž se klienti starší sedm let za vzorné chování mohou se stvrzeným podpisem zúčastnit volné vycházky. Vychovatel klienta před odchodem prokazatelně poučí o bezpečnosti, o potřebných pravidlech dopravní kázně a správném chování mimo areál dětského domova. Co přesněji poučení o bezpečnosti obsahuje, je obsaženo ve vnitřním řádu zařízení. Jedná se například o dodržování zásad slušného chování (zdravení, děkování, dávání přednosti..), o zákazu kouření, fetování, koupání se v neznámém prostředí a podobně. Klient odcházející na volnou vycházku seznámí vychovatele s cílem své vycházky, trasou pohybu a hodinu návratu. Vychovatel provede s klientem zápis do knihy vycházek, zkontroluje zevnějšek a vhodné ustrojení. Po návratu se klient hlásí opět u vychovatele, který dokončí zápis v knize vycházek a provede celkovou kontrolu dítěte (zevnějšek, nepatřičné předměty, alkohol,..) Organizovaný volný čas je dán různými činnostmi, které jsou součástí volného času (odpočinkové, zájmové, veřejně prospěšné), ale i činnostmi, které vyplývají z povinnosti klientů (sebeobslužné a příprava na vyučování). Činnosti vycházejí z plánů, ať už ročních, týdenních, denních, které musí korespondovat se skutečností. To znamená, pokud je v plánu například návštěva hradu Zvěřinec, klienti se musí návštěvy zúčastnit.

V současné době se režim v dětském domově se školou velice zpřísnil. Podnětem k přísnění režimu byla stížnost jedné klienty u její maminky. Stěžovala si na nic nedělání, jenom samé kouření a hlavně šikanu a napadání ze strany silnějších, ať už dívek či chlapců, že jsou v zařízení dětské, romské gangy. I přesto, že maminka byla vystudovaná žena, která působila jako profesorka na Univerzitě Karlově v Praze, nenechala si vysvětlit, že tvrzení její dcery je pouze manifestující. Dcera usilovala o návrat domů, o kterém maminka nechtěla ani slyšet pro nezvládání dcery a hlavně dceřino nedorozumění si s matčíným přítelem. Na tento podnět se stížností na zařízení zabývalo i ministerstvo školství, které se snažilo prošetřit, jak to v zařízení skutečně vypadá. Zástupkyně z ministerstva, tehdejší pracovnice odboru speciálního vzdělávání, prevence a institucionální výchovy spolu s maminkou klientky prošly celé zařízení, byly seznámeny s možnostmi trávení volného času dětí, měly možnost zúčastnit se různých aktivit. Mamince práce vychovatelů s klienty nestačila. Proto se rozhodla, že se bude snažit, spolu s pracovnící MŠMT vybrat dceři jiné vhodnější zařízení, které se bude svým klientům více věnovat, a zároveň usilovala a žádala diagnostický ústav o přemístění dcery do dětského domova, ne do dětského domova se školou, i přesto, že věděla a byla obeznámena s výsledky psychologického vyšetření, které nedovolují umístit dívku do dětského domova, neboť dívka měla vážné výchovné problémy (záškoláctví, útoky z domu, drogy). Po osobním seznámení se s několika podobnými zařízeními přišla s výsledkem, že je to všude stejné, stejně zanedbané a že bude nejlepší, když si dceru, alespoň na zkoušku na pár dní, vezme domů. Jak maminka řekla, tak se svolením sociální pracovnice učinila. Dceru si vzala domů, ale netrvalo ani pár dní, a opět ji vrátila pro neshody, neposlušnost, útoky z domu, nezvládání. Opět začalo vše nanovo. Maminka si nepřiznala nejenom svoji ale i dceřinu chybu a oznámila, že na zařízení pošle různé kontroly.

V zařízení dětského domova se školou, i přesto, že doposud byl volný čas dětí řádně zajištěn, nastal tvrdší režim v jeho realizování. Pro vychovatele a hlavně pro klienty to znamenalo důslednou účast na jakékoliv akci či činnosti v odpoledních hodinách. Režim dne byl nastaven hlavně v dodržování časů určité činnosti. Klienti si na čas určité činnosti museli zvyknout tak, že pokud přišel kdokoliv na hospitaci či návštěvu, museli být schopni odpovědět od kdy, do kdy a jakou činnost právě mají, musí být vidět, jak vychovatel dokáže klienty motivovat a na něco je „utáhnout“. Klienti jsou povinni se

všech činností zúčastňovat (i když např. u navlékání korálků spí na stole-ale je tam, je tam aktivně přítomen). Pokud by daná činnost někoho nebavila, i přesto tam musí být, tedy nelze někoho nechat na domku nebo na jiné skupině. Realizace je zaměřena na dodržování režimu a daného programu, kdy se mimo jiné sleduje i adekvátní oblečení vychovatele a klientů, tedy pokud je například tělesná výchova, tak určitě není v pořádku, když tam vychovatelka stojí v botách na vysokém podpatku nebo v sukýnce, ale určitě v nějakých trenkách či teplákové soupravě. Dále na dodržování času určité činnosti, například pokud je čas svačiny v 15 hodin, tak určitě je v 15 hodin a zároveň by měla být dodržována hygiena, zásady stolování, kdy se dohlíží, zda klienti s jídlem nepobíhají po místnosti, na zásady slušného chování při jídle. Po svačině, tedy od 15.15 hodin, kdy je psaná výchova, budou všichni bez diskuzí organizovaně provádět výchovu, je-li např. pracovní, tak budou všichni s hráběmi, lopatou venku.

V 16.30 - 17.15 hodin je povinně příprava do školy – tj. nejenom úkoly s klienty vypracovat, ale i např. didaktická hra, při které je třeba se rovněž věnovat přípravě do školy (např. četba, četba textu s porozuměním, DVD se zeměpisným námětem, ořezávat tužky,...). V 17.15 hodin večere, při které se dodržují stanovená pravidla a zásady. Po večeři zůstávají klienti stále pod dohledem i při úklidu domku, večerní hygieně, sledování televize, prohlížení časopisů a dalších aktivitách podle svého výběru, i při večerce a v průběhu celé noci.

Dále zapojování dětí do činnosti. Na všechny činnosti musí mít vychovatel předem připraveny potřebné pomůcky, případně přinést i finální výrobek, klienty motivovat, poučit o bezpečnosti, poskytnout klientům zpětnou vazbu a hodnocení celodenního jejich snažení. Při výuce v tělocvičně, dílnách, na pozemcích a v odborných učebnách zachovávají klienti specifická bezpečnostní opatření daná řádem odborné učebny. Vychovatel, vedoucí či učitel dané výchovy seznámí všechny klienty s příslušným řádem, poučí je a provede zápis o poučení do třídní knihy. Nepřítomné žáky dodatečně poučí. Každý den by měl být zakončen hodnocením každého klienta, který by tak měl mít zpětnou vazbu. Hodnocení je možno provést při individuálním či společném posezení, kdy je možno se dětí zeptat, jak to vidí ony, např. „Jak se ti líbil dnešní program?“

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala tematikou volného času v zařízeních pro klienty s nařízenou ústavní výchovou. Získané informace z Dětského domova Racek byly porovnávány s informacemi dětského domova se školou.

Řekne-li se volný čas, každý z nás si pod tímto pojmem představí něco jiného.

Nám se například vybaví posezení s přáteli, vydovádění při sportu, zahrádka, péče o různá zvířata nebo poklidný odpočinek.

Pod pojmem volný čas si klienti žijící v ústavním zařízení, na něž je tato diplomová práce zaměřena, představují dobu, kdy si mohou dělat, co chtějí, co je baví, odpočinek, spaní, pobyt s kamarády.

Volný čas dětí v ústavních zařízeních je naplňován různorodými aktivitami. Děti, umístěné v těchto zařízeních, mají mnohdy větší možnosti výběru volnočasových aktivit než jejich vrstevníci vyrůstající v rodinách.

Výchova v ústavním prostředí nemůže nahradit vlastní rodinu. Při dobré vůli nedokáže zajistit přirozenou svobodu a dobrovolnost při výběru volnočasových aktivit. Může však děti naučit, jak žít svůj život lépe, vnést do jejich života řád. Dětské domovy nedisponují takovým vybavením a specializovanými odborníky, aby dokázaly uspokojit případné rozvíjející se zájmy dětí. V případě nezájmu dětí o žádoucí aktivity je úkolem vychovatelů nalézt postupy a možnosti, jak tuto situaci změnit a vyvolat v jedinci zájem. Případy, kdy dítě vyzkouší několik různých zájmových činností, než vznikne opravdový zájem, nejsou výjimečné. Při různých akcích se děti s nadšením zapojují do všech připravených aktivit. S odstupem času se jejich zájem vytrácí a veškeré připravované aktivity pro ně přestávají být atraktivní. Vychovatelé se snaží aktivity měnit tak, aby byly pro děti motivující, připravovat nové, které děti neznají a mohly by vzbudit jejich zájem. Je pravda, že pokud se děti vysloveně dotlačí k nějaké aktivitě, baví je, jsou nadšeny a těší se na příští, ale hned druhý den zapomenou a je vše ve starých kolejích a přesvědčování začíná nanovo. Pozitivním zjištěním bylo, že se většina klientů ve volném čase nenudí. Pokud děti tráví volný čas u počítače, téměř polovina z nich provozuje surfování na internetu. Nejoblíbenějším sportem se stal podle očekávání fotbal, malá část dotazovaných se mu dokonce věnuje aktivně.

Zajištění smysluplného a užitečného trávení volného času klientů s nařízenou ústavní výchovou se tedy děje prostřednictvím cílených volnočasových aktivit. Nabídnout dostatečné množství organizovaných volnočasových aktivit, motivovat klienty k jejich navštěvování a uspokojit jejich další potřeby nebývá lehkým úkolem.

Jednotlivá zařízení pořádají nejrůznější společenské, kulturní a sportovní akce. Jejich nabídka je pestrá, některé jsou pravidelně pořádány a navštěvované, jiné akce a výlety jsou pořádány s ohledem na určité okolnosti, např. svátky, slavnosti, výročí, roční období, počasí apod. Také účast klientů na těchto akcích je často ovlivněna jejich momentální náladou, kdy pro jejich agresivní chování či dodržování poutěkového režimu nebo jiných sankcí se akcí nemohou zúčastnit.

Ze začátku bývají klienti euforičtí, ale nadšení z nových aktivit brzy ustává a nedostatečná vůle způsobí menší účast klientů na aktivitách. Existují samozřejmě výjimky a někteří klienti navštěvují co největší možný počet aktivit. Trávení volného času bývá spojeno s určitým prožitkem. Ten vyplývá z jednotlivých aktivit a činností, může se jednat o radost z vítězství či účasti na sportovních kláních, dále z vytvořeného výrobku, z vykonané práce apod.

Téma diplomové práce bylo zvoleno cíleně. Jak bylo uvedeno již v úvodu, pracuji s dětmi hlavně v době mimo vyučování, kdy mohu sledovat jejich zájmy, využití volného času a hlavně se snažit o kvalitní pedagogické ovlivňování dětí ve výchovných činnostech i v jejich volném čase. Proto jsme se zaměřili na zjištění a analýzu mimoškolních činností. Práce pedagoga v ústavním zařízení je velice odlišná od práce v ostatních školských zařízeních zvláště v zařízení s nepřetržitým provozem. Vychovatel tráví se svými dětmi – klienty mnohdy více času než jím je stanoveno pracovní smlouvou. Tato práce je posláním stejně jako u ostatních pedagogů. Je o to náročnější, že každé dítě má specifický důvod umístění v ústavním zařízení, jenom vzácně se mohou setkat dva totožné případy. Děti se v zařízení ocitají nedobrovolně a tato skutečnost má velký vliv na další výchovnou práci. Nepovažují svou biologickou rodinu za negativum. Tím je pro ně dětský domov či dětský domov se školou.

S dětmi by měli pracovat lidé, kteří jim rozumějí a chtějí je pochopit a pomoci jim.

Vychovatel pracuje s přirozenou autoritou, direktivní výchova nemá naději na úspěch u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Neznamená to však, že by nebylo nutné vymezovat hranice chování a jednání a trvat na jejich dodržování.

Při své práci pedagog musí vycházet z provozních podmínek a možností, ale měl by také znát zájmy a přání jednotlivých dětí a měl by přinášet mezi děti novinky, které je zaujmou a obohatí.

Děti rády tráví svůj volný čas po vyučování v zájmových kroužcích a aktivitách v dětském domově, poněvadž jsou mezi svými vrstevníky a hledají sociální kontakty. Je překvapivé, že si děti v dětském domově své rodiče projektovaly do osobnosti svých vychovatelů na rodinných skupinách. Překvapivé, ale pro nás vychovatele je to jednoznačná motivace k další výchovné práci.

Srovnání dětského domova a dětského domova se školou jsme si vybrali proto, že nás zajímalo, zda se nabízené volnočasové aktivity v dětském domově i dětském domově se školou odrazí v pohledu dětí na negativa každodenního běžného života. Můžeme vyvodit závěr, že primární specifická prevence plní svůj základní smysl. Dokáže – li dítě rozpoznat problém, můžeme se snažit společně tento problém vyřešit. Snahou o změnu jeho chování a jednání, které by nemělo porušovat základní mravní, sociální i právní normy, naplňujeme myšlenku prevence.

V teoretické části práce jsme se zabývali institucionální výchovou, byly vysvětleny pojmy ústavní a ochranná výchova, včetně právních úprav a postupů při jejich realizování zařízeními pro jejich výkon. Dále volným časem, důležitostí výchovy ve volném čase, včetně volného času jako faktoru ovlivňující děti s poruchami chování.

V praktické části v rámci šetření jsme srovnávali, jakým způsobem je tráven volný čas v Dětském domově Racek a Dětském domově se školou Sedlec-Prčice, včetně uvedených rozdílů ve výchovné práci dětského domova a dětského domova se školou K šetření byla zvolena metoda rozhovoru, která nám poskytla nejenom cenné informace o trávení volného času dětí, ale také ukázala jednu stinnou stránku, že děti se obávají přílišného zájmu dospělých o dění mezi nimi, neboť se cítí být nepochopeny a před dospělými se se svými pocity, starostmi i sny uzavírají. Vychovatelé se proto snaží zjišťovat a ptát se dětí, co se s nimi děje, co je trápí. Děti se však odmítají svěřit, protože se většinou jedná o věci, o kterých nechtějí hovořit ani se svými kamarády, a hluboká tajemství si chtějí ponechat pro sebe. Bojí se, aby se příliš neodhalovaly nebo se nestaly snadno napadnutelnými. Vychovatel ale většinou vycítí, o co jde, snaží se navázat řeč na určité téma, například o sexu, o prvním polibku, o druhém pohlaví, o rodině. Dítě se postupně začíná otevírat a sdělovat svůj problém. Domníváme se, že v tomto životním

období dítěte, ve kterém jsou právě naši respondenti, je nejdůležitější, aby nejenom vychovatelé, ale hlavně rodiče na jedné straně akceptovali určité meze, ale na druhé straně nevyklízeli pole a projevovali svůj zájem. I když děti nechtějí mluvit, měli by se jich vychovatelé i rodiče stále citlivě ptát: „Jak ti je?“ Sama skutečnost, že ta otázka je kladena, ukazuje dětem, že o ně má někdo zájem, a to mnohdy stačí, neboť většina dětí se cítí opuštěna, když jim vychovatelé či rodiče přestanou otázky klást.

Přesvědčili jsme se, že nelze se jen povrchně klientů zeptat na využití volného času, ale že je potřeba s dětmi více komunikovat, zajímat se o ně samotné, co je opravdu baví a co je přitahuje. Klient v ústavní výchově má den předem rozvržený, ví přesně, co se bude v kterou hodinu dít. Ví, že během dne jsou vykonávány činnosti, které jsou považovány za nutné a činnosti volnočasové. Nelze vždy striktně jednotlivé činnosti oddělit, dochází k jejich prolínání, někdy se z činnosti nutné stává činnost zájmová a naopak, záleží na individualitě dítěte. Mezi činnosti nutné patří sebeobslužné činnosti, práce a pomoc, které se týkají chodu skupiny, jako je úklid, vaření, praní, žehlení, drobné údržbářské práce a péče o okolí zařízení. Klienti ví, že tyto činnosti se běžně provádějí v každé domácnosti a bez nich v rodině vzniká chaos a zmatek. Neměli by se stávat nutným zlem, vykonávaným s odporem a s donucením, ale potřebou. Z jejího vykonání by měl mít klient radost a uspokojení. Činnosti volnočasové, jak již bylo uvedeno, slouží k relaxaci, uvolnění, ale také nenásilnému učení a získávání vědomostí. Jelikož jsou ve skupině umístěni klienti s různými poruchami, včetně poruch chování, musí vychovatel mít stále přehled o každém z nich, kde se nachází, co právě dělá, s kým se baví. Tím se snaží předcházet a zabránit nežádoucím následkům jejich nevhodného chování, kdyby nebyli pod kontrolou. Proto z bezpečnostních důvodů trávívají děti volný čas společně se všemi ostatními u jednotné činnosti. I přesto je třeba nechat jim svobodnou volbu, pouze je lehce směřovat k činnostem, které podporují všestranný rozvoj.

Během výzkumného šetření jsme poznali dvě zařízení pro klienty s nařízenou ústavní výchovou. Mohli jsme porovnávat nejen zmiňovanou nabídku volnočasových aktivit, ale také zázemí, materiální vybavení, možnosti ubytování klientů, stravování a seznámení se s jejich denním režimem. Osobní seznámení se 40ti klienty bylo výbornou zkušeností pro naši budoucí praxi. Dále bylo významné a přínosné poznání,

jak fungují jednotlivá zařízení a pro jaké klienty jsou určena. Toto poznání bylo porovnáno a souhlasilo s tím, co bylo již uvedeno v teoretické části.

Děti, které jsou umístěny v dětských domovech běžného typu, navštěvující základní školy mimo zařízení, mají možnost využívat kromě aktivit v dětských domovech také zájmové kroužky při základních školách a zájmové organizace ve městě v rámci individuálních vycházek. Tyto možnosti děti hojně využívají. Z důvodu nutnosti zapojení dětí do běžného života a seznámení se s okolním světem využívají velkého množství nabídek různých organizací.

Dětské domovy se školou patří mezi zařízení s určitým sociálním posláním, což znamená, že pomáhají klientům adaptovat se na obtížnou životní situaci, snaží se jim pomáhat v předcházení sociálně patologickému chování. Plnění tohoto cíle je každodenní součástí běžného života v tomto zařízení. U klientů se denně řeší problémy kriminality, zneužívání návykových látek, záškoláctví, násilí. Tyto děti mívají často životní styl neakceptovatelný většinou společností. A právě kvalitní využívání volného času je jednou z cest, jak můžeme předcházet negativním vlivům, které ohrožují děti. Nejde jen o smysluplné naplňování volného času dětí, ale i o vypěstování návyků pro jeho trávení. Také nedostatečná a nekvalitní nabídka volnočasových aktivit může mít za následek selhávání dětí v životě. Skutečná prevence se děje nejen

na základě kvalitního využívání volného času, ale také na základě zdravé hodnotové orientace dítěte, na základě poznání, které vede ke změně chování. A právě zprostředkování poznání je dlouhodobým procesem, který musí být založen na přesvědčení a nadšení lidí pro věc. Neměli bychom zapomenout, že děti jsou tím nejcennějším v životě. Proto bychom měli věnovat maximální pozornost jejich výchově. Ta by měla být podporována aktivními zájmovými činnostmi, nikoliv pasivním trávením volného času. Především zájmové zaměření vychovatelů v ústavním zařízení by mělo být co nejširší. Realizace zájmů, jak již bylo uvedeno, je důležitá pro adaptaci dítěte v ústavním zařízení. Dítě má možnost seberealizace a přechod dítěte do nového prostředí není pak tak obtížný. Rovněž vychovatelé by měli dětem efektivně pomáhat při vstupu do světa dospělých.

Vzhledem k dlouholeté práci s těmito dětmi jsme se v předkládané práci zabývali zjišťováním volnočasových aktivit těchto dětí a smysluplného trávení jejich volného času nejenom jako prevence negativních jevů, ale zároveň jako pozitivní působení

na pomoc těmto jedincům k přípravě na budoucnost po odchodu z ústavního zařízení. Po odchodu ze zařízení je pro tyto klienty obtížné zařadit se do běžného života a vykonávat samostatně běžné činnosti, plánovat si organizaci dne včetně volného času. Jejich myšlení je omezeno na denní režim připravený vychovateli ústavního zařízení a pokud mají možnost využít svůj volný čas podle sebe, často toho ani nejsou schopni. V dětském domově se školou, kde jsou umístěovány děti se závažnými poruchami chování, pak převážně využívají aktivity, které jim nabízí jejich zařízení. Vysvětlení může být ve volném selhávání svěřenců, kteří nedodrží dlouhodobější a pravidelnou činnost, prostě ji nemohou zvládnout, je to pro ně velká psychická zátěž, neboť nejsou schopni udržet delší pozornost. Nabídka činností možná není pro děti zajímavá. Jak uvedl jeden respondent: „*Nikam chodit nebudu, nikam mě nedostanou. Voni si myslí, že tam snad budu ještě něco dělat, když mě to nebaví. Když pak jsem se nudil a zapálil si cigáro, tak to bylo hustý, teda. Myslel sem, že mě tam nebudou tak hlídat, jako tady.*“ V tomto konkrétním dětském domově se školou, který je v malé obci a do větších měst, kde by mohla být nabídka zájmové činnosti lákavější, je dopravní dostupnost složitá. O to větší nároky jsou kladeny na naše vychovatele, aby dětem v dostatečné míře dokázali poskytnout bohatou nabídku volnočasových aktivit. Moderní doba vyspělé techniky dává prostor neverbální a též zprostředkované komunikaci, na kterou si mladí lidé velmi rychle zvykají a využívají ji na úkor verbální komunikace. Z výše uvedeného je patrné, že většina dětí má dostatek volného času, ve kterém se mohou věnovat jen sobě a svým zájmům. Volný čas tráví nejraději ve společnosti svých kamarádů a věnují se především sportu. Nemalá část ovšem tráví svůj volný čas u počítače, poslechem hudby a odpočíváním. Cíl práce byl splněn. Můžeme uvést, že vhodný výběr aktivit je jednou z cest, jak můžeme předcházet negativním vlivům, které ohrožují děti a mládež. Způsob trávení volného času je problematika, kterou by se měla zabývat každá společnost. Záleží na každém jedinci, jak tráví svůj volný čas, zda aktivně či pasivně, zda zvolí sport nebo televizi či počítač. Důležité je, najít si tu správnou činnost, která bude každého bavit, ve které se člověk bude realizovat, ale především, která bude cíleně rozvíjet jeho osobnost. Dále jak vyšlo najevo ze současného pohledu na tuto problematiku ve sledovaných zařízeních, bylo by třeba, aby se totéž, co se událo v dětském domově se školou v Sedlci-Prčici, kdy klienti udávali doma i na veřejnosti nepravdivé a zkreslené

informace o trávení volného času namísto celodenního zúčastňování se různých aktivit, o kterých se dětem vyrůstajícím v rodině ani nezdálo, nestalo i v jiných zařízeních, doporučujeme dodržování režimu a daného programu, dodržování přesně stanovených časů konkrétní činnosti, důsledné zapojování klientů do činností a závěrečné hodnocení celého odpoledne či dne, včetně zpětné vazby. Dále by bylo vhodné uvést sféru povinností a volného času do rovnováhy, protože kvalitně strávený volný čas je protipólem kvalitního pracovního nasazení (ve škole). Rovněž se podílí na vytváření hodnotového systému dětí, podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti dítěte (vůle, seberegulačních vlastností), vytváří a ovlivňuje sociální vztahy, sociální interakci a komunikaci, rovněž mnohé aktivity podporují zdraví, tělesný vývoj a zdravý životní styl a hlavně působí efektivně jako prevence sociálně patologických i jiných záporných vlivů na děti.

Byli bychom velice rádi, kdyby naše diplomová práce byla zdrojem užitečných informací pro ostatní pedagogické pracovníky, kteří pracují s dětmi v ústavním zařízení.

Přínos diplomové práce tedy spatřujeme zejména ve výše uvedených doporučeních, která reagují na závažný problém zkreslené stížnosti jedné klientky, dále zmapování, komparace a analýza volnočasových aktivit, tedy mimoškolních činností v porovnávaných zařízeních, které by měly vést k aktivnímu trávení volného času i po odchodu klientů z ústavního zařízení. Zmapování současné situace týkající se trávení volného času klientů v obou typech zařízení, ověření zájmů klientů, pestrosti a přitažlivosti nabídky činností. V návaznosti na dostupné teoretické podklady vlastní šetření a jeho interpretace, zpracované kvantitativním postupem a výsledky získanými analýzou otevřených otázek a dalších zjištění z rozhovorů, přibližuje situaci v konkrétních zařízeních.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývala volnočasovými aktivitami dětí v zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou. Teoretická část charakterizovala institucionální výchovu, byly vysvětleny pojmy ústavní a ochranná výchova, včetně právních úprav a postupů při jejich realizování, zařízení pro jejich výkon, včetně rozdílů ve výchovné práci mezi dětským domovem a dětským domovem se školou. Dále popisovala volný čas, včetně volného času jako faktoru ovlivňující děti s poruchami chování. Praktická část blíže seznámila s charakteristikami zařízení a respondentů. Interpretovala výsledky získané prostřednictvím výzkumné metody rozhovoru. Cílem byla analýza nabídky zájmových činností a využívání volného času dětí ve věku 10 – 18 let v zařízení pro ústavní výchovu a následná komparace trávení volného času dětí mezi dvěma vybranými zařízeními, Dětským domovem Racek u Benešova a Dětským domovem se školou v Sedlci-Prčici.

SUMMARY

The thesis dealt with leisure activities for children in childcare facilities the institutional education. The theoretical part characterized by institutional education, were explained the concepts of institutional and protective education, including legislation and procedures for their realization, equipment for their performance, including differences in educational work among the children's home children's home and the school. Described further leisure facilities, including free time as a factor affecting children with behavior disorders. The practical part closer acquainted with the characteristics of the device and respondents. Interpret the results obtained through the research method conversation. The aim was to analyze the offer extracurricular activities and use of leisure time of children aged 10-18 years in facilities for institutional care and the subsequent comparison of leisure activities for children between two selected devices, Children's Home at Gull Benes and children's home and school in Sedlec-Prčice.

Seznam použitých zdrojů:

Literatura:

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M., *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BITTNER, P., *Děti z ústavů: právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Praha: Liga lidských práv, 2007. ISBN 978-80-903473-4-2.

BRINDZA, J., *Deti a ich voľný čas*. Bratislava: Smena, vydavateľství SÚV SZM, 1984.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

FROMM, E., *Mít nebo být?* Praha: Naše vojsko, 1992.

GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. ISBN 808593115X.

GAVORA, P., *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HENDRYCH, D., *Právníký slovník*. 3. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

HODAŇ, B., DOHNAL, T., *Rekreologie*. Olomouc: Hanex, 2005. ISBN 80-85783-48-7.

HOFBAUER, B., *Děti mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HOLUB, M., *Zákon o rodině: komentář a předpisy související*. 8.vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 80-7201-668-6.

HRUŠÁKOVÁ, M., *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006c1998.

CHOUR, J., *Receptář her: náměty a návody pro vedoucí dětí a mládeže*. Praha: Portál. 2000, ISBN 80-7178-388-9.

CHRÁSTKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X

KOPTA, P., *Využití arteterapie v náhradní rodině, Rozum a cit*, 2008. ISBN není uvedeno.

KRAUS, B., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno, Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KUJA, J., FLODER, J., *Etopedie*. Olomouc: PFUP, 1989.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie (dětství, dospělost, stáří)*. 2.aktualizované vydání Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATOUŠEK, O., *Potřebujete psychoterapii?* Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-036-7.

MATOUŠEK, O., *Ústavní péče*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

NĚMEC a kol.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

OAKLANDEROVÁ, V., *Třinácté komnaty dětské duše*. Dobříš: Drvoštěp, 2003. ISBN 80-903306-0-6.

OPASCHOWSKI, H., *Pädagogik der Freizeit*. Gründlegung für Wissenschaft und Praxis. Bad Heilbrunn: Klinkhardt 1976.

OPASCHOWSKI, H., *Pädagogik der freien Lebenszeit*, 3 Opladen: Leske+ Budrich, 1996. ISBN 3-8100-1563-6.

OPASCHOWSKI, H., *Einführung in die Freizeitwissenschaft: Freizeit und Tourismusstudien*. 3. aktualiz. Aufl. Opladen: Leske + Budrich, 1997. Freizeit und Lebensqualität. ISBN 3-8100-1968-2.

PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál 1999. ISBN 80-7178-295-5.

PÁVKOVÁ, J., *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, J., *Pedagogika volného čas: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha:Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

PILÁŘ, J., Náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče. In *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úloha pomáhajících profesí*. Praha 2004. ISBN 80-7312-038-0.

RUBÍN, J., *Přístupy v arteterapii*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5.

SAK, P., *Proměny české mládeže : česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*.1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

SAK, P. SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce. Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: UJAK 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

SPOUSTA, V. a kol., *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova universita, 1994, ISBN 80-210-1275-7.

SPOUSTA, V., *Metody a formy výchovy ve volném čase. Kultura a umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita Brno – Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

ŠKÁROVÁ, M., a kol., *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vydání Praha: Linde, 2009.

ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007.
ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, M., *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0015-3.

VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese* (rozšířené a přepracované vydání). 3.vydání Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁŽANSKÝ, M., *Základy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-901737-9-9.

VÁŽANSKÝ, M., *Volný čas a pedagogika zážitku*. Pedagogická fakulta MU, 1993, ISBN 80-210-0428-2.

VÁŽANSKÝ, M. SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido. 1995. ISBN 80- 901737-9-9.

VIEHOFFOVÁ, H., REUYSOVÁ, E., *Jak s dětmi trávit volný čas*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-073-1.

VÍTKOVÁ, M.a kol., *Integrativní speciální pedagogika*. 2. rozš. a přeprac. vyd., Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

VOCILKA, M. a kol., *Vybrané statě z etopedie*. Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s.r.o.,1994.

VOCILKA, M., *Dětské domovy v České republice: charakteristika jednotlivých dětských domovů*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 1. vydání Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3532-3.

WARNER, P., *Jak lépe využít čas strávený s dětmi: Hry pro rodiče a dítě ve věku od 3 do 12 let*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-878-3.

ZEMAN, P., a kol., *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.

ŽUMÁROVÁ, M., Prolínání školního a volného času. In *Výchova a volný čas*. Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase, konané v Českých Budějovicích ve dnech 2. – 3. 6. 2005. 1. vydání, České Budějovice, 2006. ISBN 80-7040-849-9.

Internetové odkazy:

<http://deti.centrum.cz/novinky/2011/1/24/clanky/kam-v-cr-s-ditetem-do-decaku/>

<http://www.blisty.cz>

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

<http://www.helcom.cz/view.php?cislocclanku=2005020109> (Evropská úmluva o výkonu práv dětí).

http://www.adam.cz/zahranici/doc/revidovana_charta_participace.pdf.

<http://www.msmt.cz/mladez/informace-o-bile-knize-evropske-komise-o-mladezi>,

http://cantesbrno.melite.cz/?page_id=104;

<http://www.canisterapiezlin.cz/canisterapie.php>)

<http://www.hipoterapie.cz/>

<http://rozmalka.webnode.cz/felinoterapie-aneb-kocka-jakolek>

<http://www.muzikoterapie.cz/?p=muzikoterapie>

<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=97>

<http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=890&idr=7&idci=18>

http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>. DVOŘÁK, Jakub. *Systém náhradní výchovy*. Praha, 2007 [online]. [cit. 2012-10-9].

Právní předpisy:

Úmluva o právech dítěte, 1989

Zákon č. 359/1999 Sb. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, jeho novela č.383/2005 Sb. a č. 333/2012 Sb. ze dne 19. září 2012.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Zákon č. 218/2003 Sb.

Zákon 40, ze dne 8.1.2009 trestní zákoník

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 69 /1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v platném znění

Vyhláška MŠMT č. 438/2006 Sb.

Vyhláška č. 334/2003 Sb.

Vyhláška 74/2005